

f 23 15^a

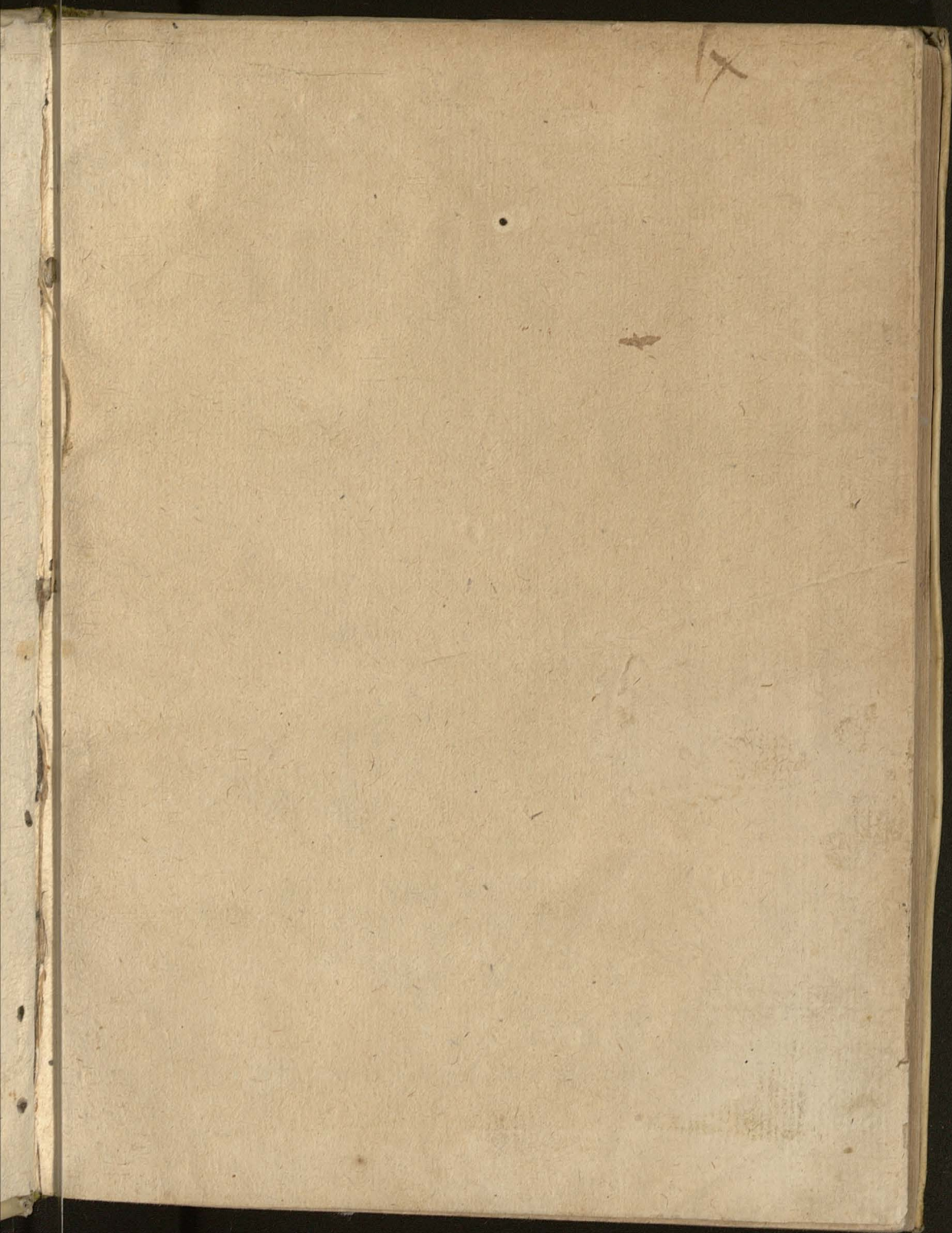

5272

CIMELIA

14. e. 23.

Geogr. 577.

III. d. 12.

12.

P O L O N I A

Siue

D E S I T V, P O P V L I S,
M O R I B V S, M A G I S T R A T I -
b u s, & R e p u b l i c a r e g n i P o l o n i -
c i l i b r i d u o.

*Authore Martino Cromero, Coadiutore,
ac designato Episcopo Varmiensi.*

ADIVNCTA EST SACERDOTIS
*eniusdam Poloni, ad lectorem admonitio, de Silesiorum
nonis annalibus.*

Secunda editio priorē locupletior &
emendatior.

COLONIÆ.

Apud Maternum Cholinum.

A N N O M. D. LXXVIII.

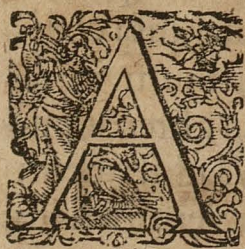
Cum Gratia & Privilegio Casaræ Maiestatis.

M. Joannis Cyprianus Ravstamou, Coll. Divinae
eloquentiae Profess. Niziani. A. D. 1641.
Cepit M. Christoph. Krykavka et cetera

Cim. Qu. 5272

MARTINVS
CROMERVS CAN-
DIDO LECTORI.

Nte complures annos, poste-
ditum opus id, quod de origi-
ne & rebus gestis Polonorum
conscripsi, cum essem in aula
& ministerio D. Sigismundi
Augusti regis, operæ precium me facturum
esse existimaui, si de situ quoque & natura
terræ Poloniæ, & de moribus, magistratibus,
atque omni Republ. gentis aliquid conscri-
berem, quod quasi clavis foret ad annales il-
los nostrates facilius intelligendos. Et orsus
quidem sum opus, multis nominibus per dif-
ficile: Sed abstractus ab eo eiusdem regis ius-
sis ad obeundas subinde peregrè legationes:
& in aula optimi Imperatoris Ferdinandi in
septimum annum commoratus, intermisi,
ad finem quidem deductum, sed rude & im-
politū, nec satis fortassis exquisitè conscrip-
tum: Cum amicis tamen aliquot, quæ tunc

A ij erat

P R A E F A T I O.

erat, communicavi. Quamuis autem postea plus à publicis functionibus ocij nactus essem, non resumpsi tamen id in manus, siue tædio ac desidia quadam senili, siue alijs curis ac muneribus ecclesiasticis impeditus: cogitabamque id quasi abortiuum foetum intra domesticos parietes sepelire. Sed aliter Stanislao Carnouio Episcopo VVladislauensi viro non solum iuris prudentia, verumetiam elegantiore literatura, theologia, pietate, & omni virtute ornatiss. meique amantissimo visum est. Nam ante annum tertium cum Henricus Valesius (quem non sine præfatione honoris nomino) Francisci Francorum regis F. tunc Andegauenis dux, nunc autem post obitum Caroli fratris Rex Francorum, magno ordinum Regni Polonici & annexarum ei prouinciarum consensu, liberis que suffragijs rex creatus esset, & ad suscipiendum id regnum adueniret, suavit & persuasit mihi Carnouius (cuius ego iudicio plurimum tribuo) vt opus id ipsi offerrem. Fore enim ei gratissimum, & venienti ad oras & gentes

P R A E F A T I O.

gentes sibi incognitas accommodatissimum, ut iam inde à primo quasi limine eas salutans pernosceret, neque diutiùs apud eos populos, quibus præfutura esset, in eorum que republ. peregrinaretur. Obsecundaui: Resuscitavi opus abortiuum: Resumpsi in manus: Recognoui, quoad breuitas temporis, quo rex aduentabat, & negocia muneris mei ecclesiastici patiebantur. Et cum ipse Regi obuiam prodire commodè non possem, obtulit ei munusculum meum ipse Carncouius, qui tunc eum in finibus regni nomine vniuersæ Poloniæ publicè salutabat, & faustum aduentum ipsi gratulabatur. Ex illo autem exemplari castigatis. descriptum est postea à nescio quo (nec scio an à pluribus deinceps) opusculum. Quod nactus Vechelus typographus Francofurtensis, ut erat descriptum, ita excudit: nempe mendosissimè, non solum proprijs & vernaculis hominum, locorum, & magistratum nominibus, ab imperito quopiam Polonicæ linguæ, sed etiam latinis verbis ab illiterato prorsus scriptore depra-

P R A E F A T I O.

uatis atque corruptis, ita ut à nemine intelligi, à me verò vix agnosci posset. Præfatio tamen loquebatur quasi per coniecturam, à me id conscriptum esse. Cuius ita excusi exemplum cum mihi fuisset exhibitum, puduit me magnoperè, non tam meo, quam patriæ meæ nomine, cui tam mala opera nauata esset: & quo opere illustrari ea deberet, non sine infamia quasi traduceretur: Misertum est etiam eorum, qui id lecturi essent nō sine iactura temporis & molestia, & pro thesauro, ut est in prouerbio, carbones reperturi. Et cupiebant id Vechelus, & aliquot alij typographi castigatiùs recudere. Proinde non existimaui mihi committendum esse, quin existimationi cum meæ, tum patriæ meæ consulerem, ac tibi, optime lector, iuxta, ac Materno Cholino, nostri studiosissimo, qui nostrarum lucubrationum non minimam partem hætenus excudit, gratificarer. Misi itaque eidem exemplar ita, ut tunc Regi oblatum est, castigatum. Admonendus autem mihi es, candide lector: ne requiras in tali opere

P R A E F A T I O.

opere puritatem & elegantiam sermonis Latini. Neque enim in eo ab usitatis vulgò verbis, & nominibus vernaculis temerè discedendum fuit, si non quasi per somnium, sed ^{ἕρα} ut græco verbo utar, id intelligendum, de que eo conferendum est. Nonnulla quidem alia, fat scio, requires, nimirum de principe prouincia Lithuania & Lituanis: De Prussis etiam & Prussia, ducali præsertim: Itemque de Liuania, Volynia, Polessia, & magna parte Podoliæ, cuius metropolis est Kiouia: Quæ prouinciæ cum quodam tempore (Liuania excepta) à Polonia ferè ab alienatæ fuissent, quemadmodum suo loco à nobis memoratum est, nuper ad eò post conscriptum hoc opus in ditionem Polonorum reuenere. Requires & ea fortassis, quæ proximis aliquot superioribus annis publicè in comitijs Polonicis acta & constituta sunt. Sed ea partim non huius sunt operis: partim huius quidem modo sunt, tunc autem non fuerunt, cum id nobis elaboraretur, vel certis de causis à me omissa, & alijs scriptoribus, qui exactiùs ea

P R A E F A T I O.

nossent, & conscribere possent, relicta sunt, Supplere autem nunc ea, quæ non iniuste desiderari possunt, ætas, & munus mihi impositum prohibent. Non deerunt, spero, qui florentes annis & ingenijs, emunctioribus iudicijs, & stylo elegantiori præditi, maiore cura ac diligentia non solum illa residua perquirent, persequentur, & attexent, verum etiam hæc nostra ornabunt. Tu lector amice, quæ dantur, & qualia dantur, boni consules. Vale. Ex arce nostra

Heilsbergensi, Prid. Non.

Januarij. M. D.

L X X V I.

S A C E R.

SACERDOS AMI-
COLECTORI.

CVM opus hoc non nemine postulante in publicum proditurum esset, obtulerunt se mihi Gentis Silesiæ annales cuiusdam, qui se Ligium (etymo nimirum liguæ suæ Germanicæ) haberi vult è fabulosis campis Elysijs. Qui quamuis sedulò dissimulare studeat, quo animo scripserit, & vnde pleraque omnia compilarit, prodit tamen sese petulans eius malevolentia & maledicentia. Non tam authorem autem huius operis, & eius, quod est, De origine & rebus gestis Polonorum (quem suppresso nomine immerito nonnunquam perstringit) quàm gentem Polonam omnem (cui se amicum esse simulat) & res gestas eius deprimere & insectari sibi proposuit. Et tamen homo modestus & integer contra alienas calumnias sese præmunit. Non est autem operæ precium, hoc tempore eum refellere, quando quidem ipse reprehendit modo nostratia nudis verbis, aut citandis authoribus non grauiissimis, & in sua ipsorum gentisque suæ causa non minus, quàm nostrates ipse iudicat, suspectis, neutiquam coherentem sibi alicubi rerum serie. Commone facere tamen te, optime lector, mihi visum est, vt cogites, quantam fidem habere debeas ei homini, qui, quem non rarò citat Dlugossium, ne nominare quidem nouit, tantum abest, vt legerit, opusque illud de origine & rebus gestis Polonorum, quod sibi ad mordendum inprimis proposuit, Dlugossi epitomen esse dictat. Nec animaduertit, homo lepidus, alios quoque authores in eo citari, & Dlugossium nonnunquam reprehendi, & leniter refelli. Ad hæc onerat is suspicionibus vniuersè Polonicam historiam eo nomine, quòd à Polonis, & ijs quidem sacerdotibus, conscripta sit. Cur autem non ijsdem de causis etiam Germanicæ suspectæ sint, à Germanis & ipsæ conscriptæ, & ferè à sacerdotibus & monachis? Quod nomen gregalibus istius pseudeuangelicis longè abominabilius est. Quasi verò non apud omnes populos peculiaris cura sacerdotum fuerit antiquitus, conseruare publica liberarum monumenta, & prodere in publicum res gestas. Et quasi non maxima fides semper eis habita sit. Idonei scilicet ijs rebus & actionibus sunt magis coci, vel baiuli, vel lenones, aut certè medici, quorum ars ferè omnis coniecturalis est, historiæ scilicet inprimis

EPISTOLA.

consentanea. Nec sanè à professione sua iste in eruendis & recensendis Ligiorum & Elyfiorum suorum, & nescio quorum non portentorum, vel, vt ipsius verbis vtar, terribilium nominum, quæ ipse maiores suos appellat, originibus vel latum, quod aiunt, vnguem discedit, non rarò ex vna aut altera litera coniecturas captans. Qualia sunt, quòd Suiones, Sidinos, & Sitones, Sueuos vult esse: Nimirum quia in his omnibus nominibus prima litera eadem est: Nortuedos item, quia duæ mediæ v & e, Misnios à Mysis, Lignicienses & Libussenses à Ligijs, Saxones à Sacis deducit: Liuonas Lemouios, propter primâ itidem literam, Silesios Elyfios propter duas, quàmuis interpolatas, esse autumat: Burios, Byrrias Comicos, Brugos, Bituriges, Phryges simili ratione couiungit: Et ne linguarum diuersitas ei obstat, Gotos, (quos etiam cum his eiusdem stirpis esse censet) Gallica, hoc est, Heneta lingua loqui asserit. Quasi non διὰ τὰ πᾶσῶν hæ tres linguæ inter se differant, si modo Heneti Poloni & Slaui sunt, è Paphlagonia profecti, vt ipsi cum præceptoribus suis Melanchthone & Peucero videtur. Sic nempe ille in præbendis ægroto pharmacis butyrum pro buglossa, aconitum pro acoro fortassis administrat. Cur autem idem Germanos non à Carmanis (Quæ duo nomina non vna aut altera, sed omnibus fermè literis inter se congruunt) potiùs, quàm aliunde deducit? Cur autem mauult tam infirmas & incertas coniecturas, aat verius somnia sua, nulla Sueuicæ linguæ aut cuiusquam de tribus illis etymologia adstipulante sequi, & excisa olim cum ipsis populis nomina ab orco reuocare, quàm oppidorum, locorum, & populorum nomina non vetustissima, eorumque etyma Polonis & Slauis (à quibus ipse non differtur loca illa habitata & culta esse) relinquere? Est hoc candoris eius: est eximiæ scilicet erga gentem Polonam beneuolentiæ. Nemo sanè vel mediocriter peritus linguæ Polonicæ non intelligit, Polonica esse, & Polonicas habere etymologias Suidniciam, Legniciam, Bregam, Glogouiam, Boleslauiam, Gorliciam, Odram, & penè innumera alia locorum vocabula, eo tempore indita, quo Poloni extirpatis priscis illis istius maioribus eas oras tenuere: Slesiam verò & Vratislauiam Boëmica, posterioribus vsurpari cepta. Nec scio, an gentilitium ipsius nomen eiusdem notæ sit, à gallo gallinaceo sumptum. Nisi fortè Polonicæ originis cum pudet. Nos quidem cum inuitum nobis

DE ANNALIIBVS SILESIAE

nobis non vindicabimus, vt olim decem Græciæ ciuitates de Hæ-
 mero contendisse memorantur. Sit sanè Sueuus, vel Phryx, vel
 Elysius, vel Ligius, vel Stygius denique, dummodò Polonis Vene-
 dicam Sarmaticamque originem ne inuideat. Sed non est nobis pro-
 positum suauis & vnguenta olentis hominis, atque etiam ma (hoc
 est, valde) theologi ineptias refutare. Rectè autem is & ordine fecit,
 quòd religionem suam non dissimulauit, & leges historiæ videlicet,
 non transiit: eademque opera optimum Cæsarem Maximilia-
 num, cui opus illud suum, dedicauit, non idem secum sentientem,
 vna cum d. Patre, & maioribus, & liberis eius inclytis, non semel
 impietatis condemnauit. Nimirum hoc sibi proposuit (vt & Sleida-
 nus, & personatus Carion, & Magdeburgenses centutiatores, & alij
 eiusdem farinae historici) historiæ prætextu virus hæreticum incau-
 tis obtrudere. Sed vellem, apertius is nobis explicasset, quemnam
 in præclaro isto euangelio suo & verbo Dei ducem, vel interpretem
 cum suis Ligijs & Myijs sequatur. Non Svencfeldium, opinor, ci-
 uem suum, licet permultos is habeat sectatores in ea gente, Confes-
 sionem Augustanam, ni fallor. Eam verò quamnam? Primæne, an
 mediarum, an vltimæ æditionis, (Quandoquidem ex diuersæ sunt)
 Siue, vt eam Flacciani, an vt Interimistæ & Melanchthoniani, an vt
 Calviniani probant? Omnes enim, quamuis admodum dissentien-
 tes inter se, & pro hæreticis se inuicem damnantes, eam sibi vendi-
 cant. Authoris eius, opinor, & præceptoris sui sensum cæteris ante
 ponit. Piè: Et nemo rectiùs & synceriùs leges interpretatur, quàm
 qui eas condidit. Sed cum Melanchthon ante mortem suam, & post
 mortem Lutheri, aliter de præcipuis quibusdam dogmatibus sen-
 serit, quàm antea senserat, (quod in confesso est) quæram ex isto, pri-
 mò sine sensus eius sequatur, an postremos? Hos nodos vbi soluerit,
 tum demum fortassis patiemur nobis persuaderi, nihil eum ne in
 historia quidem fingere, nihil odio vel gratia deprauare, nihil deni-
 que calumniari. Quinetiam non indulgentem affectibus, probabi-
 liora secutum esse. Cæterum leges historiæ eum non transiijisse,
 nullum honestum ordinem fauciare voluisse, Polonicæ nationi a-
 micum esse, vt credamus, ne ita quidem adduci poterimus. De eo
 verò, quòd ea, quæ mutili, vt ipse vult, Polonici historici omiserunt,
 ipse suppleuerit (quæ duntaxat alicuius momenti sint) amplius de-
 liberandū censebimus. Quod si quid eiusmodi proferetur, admira-

EPISTOLA:

bimur hominem, è muscis elephantos facientem. Laudabimus eti-
am acumen oculorum, qui Carpathum montem maiori Poloniæ
proximum esse perspexerit. Sed non vacat ineptijs diutius im-
morari. Satis est, lector candide, nos tibi qualem qua-
lem gustum fidei, sinceritatis, & integritatis anna-
lium illorum, subdolè aliena scripta fa-
cætaque sugillantium, & venena
incautis instillantium,
præbuisse. Vale.

POLO-

1
P O L O N I A E
M A R T I N I C R O M E R I
L I B E R P R I O R.

De situ Poloniæ, & gente Polona.

*I*N ijs libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Sla-
uicam, & Sarmaticam: Polonorum origo. Quæ quodam tempore è Sarmatia progressa, transmissa Vistula flumine, in ijs Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandalitenuerant, consederit, finesq; domicilij & imperij sui versus occasum Poloniæ præfixi fines & Septentrionem longè lateq; protulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus in Septentrionem quidem secundum utranque ferè eius fluminis ripam, in occasum verò secundum dorsum Hercinie siluæ, quo Boëmia clauditur, atque inde porro secundum Albim fluuium, ad eius ipsius, atque adeò usque ad Visurgis seu Vesperæ ostia, & sinum Venedicum siue Baltheum, quicquid ter-
rarum

Populorū
nomina.

rarum est, eius gentis ditione teneretur. Ac
 uniuersè quidem eos populos Slauios, seu Slaui-
 nos sese dixisse: Afinitimis verò cum Venedos,
 seu Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui
 prius ea loca incoluerant, populorum nomini-
 bus appellatos esse: Peculiariter verò, eos, qui
 versus occasum Germanis erant viciniore,
 partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, si-
 ue Lutzitios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios,
 Vetalabos, Retareos, Licicanicos, Heueldos,
 Vuloinos etiam: quod nomen cum Polonorum
 nomine cognationē habet, dictos esse. Quos om-
 nes Slauiica nationis atque lingua fuisse, & par-
 tim domesticis satraparum ac ducum defectio-
 nibus & pactiōibus, partim armis in finitimo-
 rum Saxonum, & Germanorum ditionem no-
 menq; postea transisse memoriæ proditum est.
 Polonorum autem nomen vernaculum an com-
 mune fuerit horum omnium, an peculiare uni-
 us cuiusdam populi: & vetustumne, an recenti-
 us, non liquet. Ante septingentos quidem annos,
 nusquam in annalibus ullis externis id inuenio.
 Nec unum eius etymon memoratur, quemad-
 modum

Polonoriū
nomen.

MART. CROM. LIBER I. 3

modum alibi ostendimus. Nonnulli enim à Le-
cho, seu Lacho, duce, Polachos, quasi posterita-
tem Lachi dictos esse: Alij verò à campestri pla-
nicie, quam incolunt, vel à venationibus, qui-
bus impensius delectantur, Polacos & Polanos,
mutatq; una litera Polonos, & ab ijs regio-
nem Poloniam appellari volunt. Eius autem
non idem semper fines fuere. Nam Russia per-
magnam partem cum Podolia subactam, & Polonia fi-
nes accisi
& prolati.
Prussia nonnullam, & Poleensem tractum
barbaris lazigibus siue lazvingis ademptum
quodam tempore, Poloni suo adiecerunt impe-
rio. Prater illa autem dudum memoratorum à me
populorum occidentalium detrimenta, posteri-
ori tempore Silesia ferè omnis Polonis sese sub-
duxit, & Pomerania Cassubiq; reliqua magna
pars detracta est. Decefferat & Russia Podolia-
q; pars magna, & Volynia, & Poleensis tra-
ctus. Culmensis quoque ac Dobrinum, & Ma-
sonia ferè. Sed hæc prouincia his duobus, non am-
plius, seculis recuperata sunt: Recuperata est eti-
am nonnulla pars Silesia & Cassubia, Pomeraniaq;
ea, quæ nunc Prusiam continetur. Rursus

tamen Lithuani, securis fœdore & societate ipso-
 rû Polonis, Polessem tractum ferè omnem, &
 Volyniam, & magnam partem finitima ei Rus-
 sia & Podolia auorum nostrorum memoria, re-
 gibus vel fauentibus, vel conuuentibus, ad se
 reuocarunt, quemadmodum suo loco exposui-
 mus. Sed ij populi nuper adeò extremo regni Si-
 gismundi Augusti tempore, cum hoc opus nos ad
 finem perduxissemus, relictis Lithuanis, ultro
 in ius & ditionem Polonorum a quo fœdere pror-
 sus venerunt. Quin & Lithuani ipsi, exemplum
 secuti, sese cum Polonis, renouato & ampliato
 antiquo fœdere, coniunxere. Instituta tamen
 sua, & magistratus, & Iurisdictionem peculia-
 rem retinuere. Caterùm nos quemadmodum il-
 la superius recensita Polonia detrimenta in hac
 descriptione prateruimus, ita modo commemo-
 ratas accessiones cuiuspiam alijs operi reserua-
 mus, alijs iam distenti studijs, & occupationibus.
 Nec Liuoniam attingimus, cuius à vicinis
 principibus miserè discerpta maxima pars ante
 pauculos annos in ditionem eiusdem regis venit.
 Ne Prussiam quidem ducalem exactius descri-
 bemus

Lithuani
 se cum Po-
 lonis con-
 iunxere.

Quatenus
 describitur
 hic Polo-
 nia.

Prussia du-
 calis.
 Hist. lib 27.

bemus. Licet enim ea iustis armis repressa ac do-
 mita, ex fœdere maiestatem regis Poloniæ cen-
 tum amplius annis comiter agnoscat, neque lin-
 guam tamen, neque instituta & leges Polono-
 rum accepit. Sed deletis penè priscis Prussis, à
 Germanici sanguinis hominibus habitatur &
 regitur: ea parte excepta, quæ finitima est Maso-
 via: Quæ à Polonis colitur antiquitus, & Polo-
 nici ferè iuris olim fuit. Nec citerioris autem
 Pomeraniæ partem eam, in qua est oppidum
 Lemburgum, & arx Bythouia, complectemur,
 propterea, quòd ea beneficio regum superiorum
 in ius ducum ulterioris Pomeraniæ transijt.
 Quo nomine sunt tamen & ipsi beneficiarij re-
 gis Poloni, iurantq; ritu solenni in verba eius,
 quemadmodum & dux in Prussia, & ante eum
 nostra memoria creatum, Magistrum cum primo-
 ribus ordinis Crucigerorum, seu Teuthonico-
 rum Sanctæ Mariæ militum, cum eius prouin-
 cia dominarentur, iurabant. Valachiam quoq;
 prætermitemus: quæ fuit & ipsa intra hos du-
 centos annos in clientela regum Polonorum, sed
 suis legibus, sua lingua, suisq; ducibus utens, qui
 Voienoda seu Palatini dicuntur. Qui duo pri-

Lembur-
gum & By-
thouia.

Pomeraniæ
duces Va-
sali regis
Poloniæ.

Pruss, dux
& magistri
Vasalli Po-
lonorum.

Valachia
& partes
eius.
Hist. lib. 15.

mium fuere, Transalpinensis, & Moldauicus
 quorum hic à nostratibus peculiariter Valachia
 Palatinus dicitur: ille verò Multanicus. Ve-
 Bessarabia. rum extitit postea tertius Bessarabicus ad pon-
 tum Euxinum, diuiso inter fratres principatu
 Hist. lib. 3. Moldauico. Ac Bessarabia quidem iam pridem
 Valachia subacta est à Turcis: Reliquarum autem dua-
 in clientela rum Palatini & ipsi iam dedititij sunt eiusdem
 Polonorum. gentis, patrum, auorum, & proauorum nostro-
 rum memoria in verba regum Polonorum, non-
 nunquam Vngaricorum quoque, & ipsi iurare
 Poloniæ soliti. Nunc igitur Polonia, quæ quidē uno reg-
 fitus geo. no & iure continetur, quatenus à nobis describi-
 graphicus. tur, secundum longitudinem terra habitabilis, è
 Longitudo sententia geographorum, & in primis secundum
 deliniationem amici mei Venceslai Grodecij, à
 tricesimo octauo gradu, ad quinquagesimum se-
 cundum, vel tertium (incerti sunt enim in illa
 solitudine Scythica fines eius) ab occasu aestiuo
 versus ortum hibernum obliqua protenditur,
 Milliaria amplius quàm per ducenta miliaria Polonica:
 Polonica quorum unum quodq; quatuor Italica in se con-
 & Russica. tinet. Tametsi Russica & Podolica sunt aliquã-
 to longiora. Quin certis literarum monumentis
 doceri

MART. CROM. LIBER I. 7

doceri potest. Ociacouiam arcem ad ostiū Bori-
 sthenis 54. gradu longitudinis sitā, aliquando in
 ditione Polonorum regum fuisse. Latitudo autē
 Polonia, quā maximē Orientalis, & quā Occi-
 dentalis est, triginta plus minus milliariorum
 est. Et Occidentalis quidem habet imam poli e-
 leuationem quinquaginta duorum summam 54
 grad. & 40. ferē minut orū. orientalis verò sum-
 mam quidem 51. ferē, imam autem graduum.
 Pocucensis tamen Russia tractus à quadrage-
 simo octauo incipit. Caterū in medio, quā latif-
 simē centum miliarijs patet Polonia, & cum in
 meridiem paululum recuruatur, tum in septen-
 trionem magis ad mare Balthicum seu Venedi-
 cū, & secundū extremā orā Masouie dorso pro-
 minet, imā quidem poli eleuationē habet in ora
 Scepusij quadraginta nouem grad. summā verò
 in litore maris, & in Puscensi ora quinq. ferē,
 & quinquaginta: ita ut figura eius intenzi arcus
 speciem pra se ferat: cuius neruus paululum re-
 ductus, ad meridiem & occasum hybernum qua-
 dātenus spectet, exterior verò curuatura in sep-
 tentrionē, & ortū aestiuū obuersa sit. Quòd si quis
 nouas accessiones Polesia, & ei confinis Russia,

Latitudo
Poloniae

Figura:

Poloniae
regni am-
plitudo.

8 POLONIA

Volynia, Podolia, & Liuania, Prusiamque du-
 calem, & Lithuaniam cum sua Samogitia, &
 Russia alba Moschis finitima (qua omnia iam
 uno regno continentur) annumeret, multò lon-
 gius & latius versus orientem solem, & Septen-
 trionem ea patebit. Ad Nieprum enim sita sunt
 arces & oppida, Kiouia, Caniouia, & Circassi,
 ultra 54. gradum longitudinis. Prussia verò
 ducalis & Samogitia latus Septentrionale quin-
 quagesimum sextum, finitima autem Russia al-
 ba 57. gradum latitudinis attingit. Porro conti-
 nens his Liuania, quatenus cum duce nouo Cu-
 ronensi, siue Curlandico (qui partem eius non-
 nullam obtinet) regis Poloni Maiestatem ag-
 noscit, 61. gradum excedit. Atque ita longitudo
 regni Polonici à finibus Marchia Brandebur-
 gensis ad Nieprum ducta recta linea non minus
 240. milliaria complectitur, si 15. milliaria uni
 gradui respondent: Latitudo verò ab ora Pocu-
 censi ad Pernauiam Liuania ducenta plus mi-
 nus. Cingitur autem Polonia, sicut eam nunc cir-
 cumscribimus, ab occidente sole incipientibus,
 Marchia Brandeburgensi, & Pomerania vltè-
 riore: A Septentrione mari Venedico & Sar-
 matico

Curonic.
 dux.

Finitimi
 Poloniae
 populi.

siue
 m. 1000
 obuile

matico: Cuius aduersa litora tenent Sueones siue Sueti. Inde Prussia ducali, eiq; continente Lithuania in ortum aestiuum ferè vergente. Hinc porrò campestribus Scytharum siue Tatarorum solitudinibus prorsus Orientalibus, & flexa in Euronothum Bialogrodensi Turcarum ora. Inde verò planè Australi Valachia siue Moldauia: Deinceps Vngaria, & in Africum & occasum hybernum obuersa Silesia Boëmica ditionis, ad Marchiam pertinente. Et à Silesia quidem, & Marchia, & Pomerania vltiore, & Lithuania palustres densaq; siluæ eam ferè dirimunt: Mare à Suetia: Ab Vngaria verò syluestrium montium cacumina: itemq; ab Occidentali parte Moldauix. Nam à reliqua Moldauia, quæ in ortum & ad Pontum vergit, Nester fluius eam & finitimam ei Podoliam diuidit: Idemq; nisi fallor, limes est eius ipsius Podolix cum Bialogrodensi Turcarum ora, ut Nieper & Ponti Euxini sinus cum Tataris Ociacouiensibus: Aut certè cum vtrisque incertus is est, ut diximus, propter vastitatem, & solitudinem. E qua solitudine pensitant tamen opiliones Turcici regi Polono vectigal pascuorum nomi-

Limites.

ne. Prussia verò ducalis sic est implicata regie (hoc enim nomine à ducali seiungenda est) difficulter ut queant distingui. A Masovia silvæ eam dirimunt. Partes insigniores Poloniæ sunt, Maior & minor Polonia, Russia, & Prussia regia, Podolia, Masovia, & Cuiavia. Quæ & ipsæ deinde satrapijs, vel, ut vulgò loquuntur, palatinatibus, ac territorijs fere distinctæ sunt. Maior Polonia duas satrapias, nimirum Posnaniensem, & Calisiensem complexa, Occidentalis est Silesiam, Marchiam, Pomeraniamq; ulterio- rem meridionali, occiduo, & Arctoo latere attingens. Magis autem ad Occidentem vergit Posnaniensis satrapia, Calisiensis contra ad ortum & septentrionem: qua parte sunt Paluci, Craina, & Cassubia, tractus terræ non contem- nendi. Minor Polonia orientalis est, Cracouien- si, Sandomirensi, & quæ huius pars quòdã fuit, Lublinēsi satrapijs definita, hoc ipso ordine quo nunc sunt enumeratæ, versus Aquilonē & ortū æstivū sitis. Quæ à septentrione Masovia & Po- lessensi tractui, qui dudum Lithuanicæ ditionis erat, ab ortu Russia, à meridie verò Vngariæ, & Silesiæ finitima est. Sunt autē Satrapiæ Craco- uien-
uis

Polonia
partes &
satrapia.

Maior Po-
lonia, Pos-
naniens. &
Calisien.
satrapia.

Paluci,
Craina,
Cassubia.
Minor Po-
lonia.
Cracouien.
Sandomi-
rien. & Lu-
blinen. sa-
trapia.

MART. CROM. LIBER I. II

uiensis partes, tractus Sciricius, & Submontanus, uterq; Scepufio & Vngaria finitimus. Sciricius & Submontanus. Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracouix vicinior est: Submontanus verò Russiæ & Seudomiriensi satrapix iungitur. Lublinensis itē satrapix pars est Polesse reliquū, q̄ à Lithuanis detractū nō fuit, utrunq; à siluis ita dictū verius, quàm Podlasse dialecto Russica, quasi Poloniæ finitimū. Nisi quis fortē Podlasse Polonis subiectū interpretari malit. Polesse seu Podlache. Silesiæ pars ea, Silesia, quæ adhuces Polonice ditionis, sic implicata est Cracouienſi satrapix, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiā ea nullā habet: Sed in Cracouienſi ferè censetur: Habet autē tria territoria, Osuēcimense, Zatoriense, & Seueriense, quorū duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc p̄fecturę Regię sunt. Seueriense est in ditione Episcopi Cracouienſis. Meridionale & Occidentale latus eius ipsius Silesię: cetera tenet Silesia Bœmicę ditionis, nempe Cēsiniensis, & huius pars quondā Pelcinensis, Ratiborienſis item & Opolienſis principatus, siue ducatus, ut vocant. Scepufium Ab ortu verò hiberno Scepufiensem tractum vix & modicè ea attingit.

Hist. lib. 5.
& 17.

Est autem Scepusium non exiguus terræ tractus, olim cum Polonici iuris esset, ad Vngaricum traductus: de quo alibi suis locis attigimus. Deinde verò nonnulla pars eius, cum tredecim oppidis & arce Liblio, siue Lubouulia rursus Polono regi certo pacto ab Vngaricis Regibus addicta est, atque etiam nunc ab eius præfecto, & eius nomine administratur Cracouiensi satrapia, tractuq; Sciricio versus meridiem adiacens. Inter minorem verò & maiorem Poloniam primarias totius Poloniæ partes intermediæ sunt Satrapie, Siradiensis, Lenciciensis, & Rauensis, nullum commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem & Silesiam, Lenciciensis & Rauensis ad septentrionem vergunt, Masouiamque attingunt. Harum autem occidentalis est Lenciciensis. Nonnunquam ex tres unâ cum Cuiavia, imò & Masouia, maiori Poloniæ, sicut Russia & Podolia minori, accensentur. Cuiavia verò ab ortu Masouie & Rauensis satrapie, à meridie Lenciciensi & Calisiensi iungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, qua magis ad ortum, & meridiem vergit, atque Inouladislauensem, siue Iniuu-
ladisla-

Siradien.
Lencicien.
& Rauen.
satrap.

Maioris &
minoris
Poloniæ
appellatio-
ne que cõ-
tineantur.
Cuiavia.

Bresten. &
Inouladis
lauien. sa-
trapie.

ladislaviensem, quæ magis est occidua & septentrionalis. Cuius non exigua pars est Dobrinum, Dobrinum
ultra Vistulam, ab oppido sic dictum, latere orientali confine Masouia: septentrionali verò
Prussia. Masouia quoque eodem latere Prussia, Masouia.
am, Orientali Lithuaniam & Poleffensem tractum, & versus ortum hibernum Poloniam
minorem, eiusq; satrapiam Sandomiriensem, Meridionali verò
Rauensem attingit. Duabus satrapijs distincta, Plocensi nimirum, quæ Occi- Plocensi & Masouia satrapia.
dentalis est, & ea, quæ peculiariter Masouia no-
men retinet, propterea quòd diutius ducum
suorum (de Polonorum principum stirpe oriundorum) dominatu segregata, postrema omni-
um nostra memoria defecta ducibus, ex pactis, & iure feudi, ut vocant, Polonia redintegrata
est. Quæ quidem Orientalis est. Rauensis quoque satrapia quòdam pars Masouia fuit, suosq; du-
ces habuit, sicut & Plocensis, & pleræque omnes.
Prussia Regia præter meridionale latus, quod Prussia Regia.
iam est expositum, ab occasu ulteriolem Pome-
raniam confinem habet. A septentrione sinu Baltheo seu Venedico, siue Codano, Ab ortu
Prussia ducali cingitur. Tribus autem satrapijs

D

distincta

Culmensi.
Marieburg
& Pome-
ran. satrap.

distincta est, Culmensi, Marieburgensi, & Pomeranica. Quarum hæc Occidentalis est. Reliquæ duæ Vistula flumine ab illa diremptæ, orientales. Ex his autem Culmensis ad meridiem spectat, Marieburgensis verò ad Septentrionem.

Varmia.

Varmia, & ipsa pars est Prussia Regia, ad Aquilonem seu Euroaquilonem vergens, ducali ferè undique cincta & ab ea quodam tempore maiorem in modum accisa: Marieburgensem quoque satrapiam contingit: Nec in ulla satrapiâ censetur, subiecta episcopo suo, & sacro Ecclesie eius collegio, Regis Poloni Maiestatem agnoscentibus. Michalouense autè territorium est in satrapiâ Culmensi Masouia ac Dobrino finitimum: olim pars Masouia. Ducalis Prussia (ut

Michaloui
en. tractus.

Prussia ducalis.

eam quoque quo magis perspicua sit hæc Polonia descriptio, hic obiter attingamus) præter Regiam Prussiam, limes est à septentrione mare Sarmaticum cum Lacu Curoniensi, & ora Liuania: Ab ortu Samogitia, ceteraq; Lithuania: A meridie verò Masouia. Satrapiam ea nullam habet: præfecturas permultas. Olim Prussia priusquam sub iugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter diuisa fuit. Fuit autem ea decem re-

Prussiae
vetus diuisio.

gioni-

gionibus siue tractibus descripta: videlicet Pomesaniensi, in quo est Marieburgum, Christi-
 burgum, Quilinum siue Marienruderum: Poge-
 saniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Er-
 minio siue Varmiensi, qui retinet etiam nunc in
 lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland
 vocatur: Natāgino, ubi est Balga, Brädembur-
 gum, Cruciburgum: Sambiensi, in quo sunt mōs
 regi siue Koenixberga & Lochstete: Nadrauen-
 si, quo Tapelaunca, Insterburgū, & Vonsdorfia
 cōtinentur: Salauensi, in quo est Ragnet a & La-
 bia: Sudino, qui & ipse nomen suū retinet, & ad
 aquilonem ortumq; æstiuum inter utrunq; Ha-
 bum & mare longè p̄minet: Bartheno, quo Ra-
 stenburgum, Barthesteinū, & Resla siue Reselia
 cōtinentur: & Salindo, qui nescio an is sit, in quo
 Galindas populos ponit Ptolemeus. In his Sudin^o
 tract^o fuit primarius, opibus & virib^o maximè
 pollēs, ita ut ad sex millia equitum, peditum etiā
 ingentem numerum cōficeret. Cæterorum quili-
 bet minimū ter mille equites, peditū verò decem
 millia cōficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in
 vetusto quodā libro Germanica lingua scripto le-
 gimus. Cæterū Culmensis tractus & Pomerania,

Russia Re-
gia, siue ru-
bra.

Polonia non Prussia partes fuere. Sed nos cetera
prosequamur. Russia, quam rubram nonnulli
vocant, latere occidentali minori Polonia iun-
gitur. A septentrione Russiam albam, & Voly-
niam habet: Ab Austro Vngariam, eiusque po-
pulum Ceculos, & nonnullam Moldauicæ par-
tem attingit eo tractu terra, qui Pocuce appel-
latur. Nam cetera Moldauia siue Valachia,
qua Podolia quoque iungitur, magis est Orien-
talis Rusiæ. Continet Russia duas satrapias,
nempe Belsensem, quæ ad Volyniam & Lithua-
niam vergit & eam, quæ peculiariter Russica
& Leopoliensis dicitur, australem magis & ori-
entalem: Nisi quod Chelmensis tractus eius non
exiguus ad septentrionem, etiam ultra Belsen-
sem prominet, & Polesiæ finitimus est. Reliqu-
um autem orientale latus eiusdem Rusiæ, ac to-
tius Polonici regni claudit Podolia, ab Aquilo-
ne & Euro albæ Rusiæ, à cetero ortu vastis cam-
pis Tataricis atque Turcicis, ut diximus, à
meridie verò Moldauicæ continens: Totaque
vna satrapia censetur, quam Podolicam vo-
cant. Olim Podolia & Russia tam ea, quæ nunc
Poloniæ pars est, quàm ea, quæ est in ditione
Lithuano-

Podolia.

Lithuanorum & Moschorum, suos habuit du-^{Ruffi duces}
ces, quemadmodum luculentius ostendimus in
historia: Quorum stirps cum late propagata e-^{Hist. Pol. lib. 3.}
set, partim ipsa sese intestinis disidijs atque civi-
libus bellis confecit, partim à Polovucijs, qui^{Polovucij Goti}
Goti fuisse videntur, ac Tataris extirpata, par-
tim Polonorum & Lithuanorum adiuncta est
imperio, partim in nomen & ius de se ortorum
Moschorum transijt. Extant etiam nunc per-
multi, ducale nomen, sed plerique nudum prope-
modum & inane retinentes: Inter Polonos ve-
rò nulla ducum superest memoria. Hi nunc sunt
Polonię, quatenus hic eam descripsimus fines:
he partes. Est autem regio tota ferè plana & a-^{Solum Po- lonicum quale.}
prica, maximè quà ad occidentem solem & sep-
tentrionem vergit, & que penitus orientalis est
Podolia, ac vel nomine ipso decliuitatem pre se^{Podolia vnde dicta.}
fert, vicinorū Moldavię, Russię & Vngarię mō-
tanorum intuitu. Minor Polonia itidem atque
Russia, quo propiùs accedit ad fines Vngarię,
hoc magis montana est, & sylvestris. Quo lon-
gius autem inde recedit, eò lenius decliuis est, ma-
gisq; culta & meliore gleba. Tametsi in medi-
tullio quoque Sendomiriensis satrapia aliqua

ex parte leniter montosa seu verius cliuosa est. Prussia pleraque omnis excepta Marieburgensi satrapia, qua ad Habum & mare vergit collibus molliter & ad fertilitatem, amoenitatemq; commodè distincta est. Itemq; pars nonnulla Cuiavia. Montes Sarmatici, qui Poloniam & Russiam ab Vngaria dirimunt, ardui & syluestres, non ignoti sunt etiam veteribus Geographis & Historicis: & in his celebris est in primis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocamus: Alij Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellari, externis ignoti sunt. In medietate verò minoris Poloniae Lyscius est, quasi tu dicas caluum, siue caluastrum, in quo monasteriorum est S. Crucis nomine lignoq; celebre: & Vauelus, arce Cracouiensis, quam suo ipsius nomine nobilior, & is, in quo situm est Cienstochouienae monasterium, quem clarum latine Monachi, ni fallor, incolae appellauerunt. Syluestris sanè fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eòne autem tempore, ex quo habitari cepit, an postea pestium, bellorumq; in commodis eò redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filijq; eius Sigismundi Augusti optimorum

Montes
Polon.

Vbertas.

rum & mitissimorum, sapientiumque regum studio diuturnam pacem nacta, nunc ubique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc sylvarum copia. Neque enim ea penitus exciduntur & extirpantur, partim propter pascua & mellificia, partim propter ædificiorum materiam, & ligna mitigando frigori utilia ac necessaria, partim etiã propter saxosi, vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem sylvæ pleræque piceæ, quernæ, fagineæ, & abiegneæ. Ac piceæ quidem ferè in planis & arenosis locis, abiegneæ & fagineæ in montanis, quernæ in utrisque, sed vberiore gleba præditis. Multæ sunt etiam in planis iuxta ac montanis locis mixtim omni genere arborum refertæ, & pascuis optimæ. Ex his abietes, tilix, picea, quercus, apum alvearijs gravidæ fiunt, materiamque ædificijs navium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, ut & taxi & terebinthi, suppeditant. Quercus & fagi etiam pastum vberè porcis ferisque præbent: Omnes autem focorum, & fornacum, furnorumque ignibus alimenta subministrant. Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, ut radicitus arefcant

Sylvæ.

Frigoris & gelu vis.

arbores, & aqua ex &ditiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem concrescat, Lacus quidem & paludes & flumina duobus tribusve mensibus hibernis, nonnunquam autem vel in quintum ac sextum usque glacie concreta, non modo peditibus, verum etiam equitibus & curribus ac plaustris, quamuis oneratis, multis simul longo spacio peruia & secura prebent itinera. Equidem quodam tempore ultima die mensis Martij Vistulam in Masovia per firmam adhuc glaciem cum cnrru & quadrigis, & aliquot equitum comitatu transiui. Hac etiam preterita hyeme in Prussia glacialis piscatio in lacubus post initium Nouembris cœpta, durauit per totum Martium: gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem cœli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam presertim, & in suburbanis Cracouiensibus, Sandomiriensibus, Varsauiensibus, Torunenibus, Gdanensibus: Elbingensibus item, Fraumburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus à Vistula, totoque tractu submontano atque Sciriciensi. In quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum

rum, cerasorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Ungaricis & Italicis. Sunt & vites, Vinea. quarum vna in minore Polonia esui quidem non insuaves sunt, praesertim si aestas & autumnus temperiem suam seruent: sed vinum inde expressum acerbius, ubi defecatum est. Aliquanto suavius & copiosius exprimitur apud Crofnam Silesiae in finibus maioris Poloniae. Apud Toruniam quoque in Prussia vineae coli capere non infeliciter, ut audio. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, cotonea, ficus, amigdalas, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses Italiae delicias, & palatinariumque lanocinia, si adhibeatur culture diligentior, & a gelu custodia. Nec Metalla. metalla fossiliaque desunt in montanis: plumbi quidem intermixto argento apud Ilcussum, Slawcouiam, Chranouiam, & Nouagoram oppida satrapiae Cracouiensis, & in finibus Silesiae: Argenti viui apud Tustanum in Russia: Aëris & Lazurij, & plumbi item apud Chencinos: Ferri plurimis in locis syluestribus: Nitri apud Visliciam & alibi: Salis apud Bochnam & Veliscam Salinae. in satrapia Cracouensi, & apud Haliciam, Colomeiam,

E lomeiam,

lomeiam, Solum (quod quidem à sale nomen habet) & alijs compluribus in locis Russia. Ac in Russia quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modum farinæ vel niuis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur: In tractu verò Cracouiensi, partim lapidea duritie solidum instar ingentium saxorum & rupium in subterraneis specubus, altè lateq; excavatis, & villas, templa, oppidaq; superadificata sustinentibus, ferro excinditur, comminutumq; deinde, & mola tritum, ad usus hominum accommodatur, partim & ipsum ex aqua iniectis lapidei salis frustulis & quisquilijs, quæ secantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa lividus est ferè, ac luto respersus. Candidum, & in modum cristalli pellucidum rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum verò despumatis sordibus candidissimum redditur, niui non dissimile. Fertur in salinis Bochnensibus reperiri quiddam picis concretæ simile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum soluat aluum. Ibidem exaudiuntur nonnunquam canum, gallorum, & aliorum animalium a simulate voces

in profundissimis specubus : idque mali & incommodi alicuius imminentis portentum vulgò habetur. In maiore quoque Polonia apud Pincum salinae sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Osuencimensis territorij & Scepusij aqua salsa, unde salem coctum vidimus regi exhibitum. Salinae tamen nulla sunt. Porrò in desertis Podolia, & Boristheni vicinis locis lacus Lacus salis in Podolia. est, cuius aqua sereno & ardente sole in solidum salem concrevit, ita ut homines cum iumentis & curribus in eo, tanquam in glacie, versentur, sectumq; in frusta arbitrato suo auerant. Quamprimum autem pluit, soluitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Bierzum verò siue Beciam oppidum in submontana regione, vitreolum effodi, ac in viridem lapideamq; Vitreolum. duritiem decoqui nupercepit : Copperuasser, hoc est, eris aquam Germani, & nostrates item appellant. Antiquitus autem id conficitur ad eris metalla in Scepusio. Marmor quoque & alabaster quibusdam locis effodiuntur. Est in maiore Polonia prope Sremum oppidum collis, ubi (res incredibilis, sed à multis confirmatur) ollæ, amphoræ, Ollæ sponte nascentes. cacabi

cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia spon-
 te nascuntur, & sub terra effodiuntur mollia, in
 aërem autem prolata durefcunt. Vidi unum at-
 que alterum, quod inde erutum esse dicebatur,
 rude, nec satis bene conformatum. Porro in ma-
 ri Sarmatico Prusiam alluente colligitur suc-
 cinum. (Ambram etiam externi vocant) Quod
 fluctibus appulsum ad litora, homines nudi ob-
 viam euntes paruis retibus excipiunt & extra-
 hunt, molle primum, sed mox in aëre durefcit,
 tornosq; ac scalpro varie conformatur. In lacu-
 bus quoque nonnullis à mari remotioribus id
 reperitur: ut in Pisia Episcopæ Varmiensis,
 modicum tamen. Quin & in editioribus locis fos-
 sa altius humo fertur inueniri. Spumane maris
 concreta id sit, an succus & guma arboris, an
 quippiam aliud, non est huius loci disputare. Est
 sanè leue & pellucidum: Estque fulvum & can-
 didum: Candido maius precium. Ferunt, si in-
 cendatur, odore eius venenata necari. Visuntur
 in nonnullis frustulis formicæ, muscæ, culices &
 alia insecta, non arte, sed vel opificio nature, vel
 fortuitis casibus inclusa. Aquis irrigua est ple-
 raq; omnis Polonia, sed fluvios nauigabiles non
 multos

multos habet: Præcipui sunt Vistula, Donaicius, Sanus, Vieper quasi quis dicat Porcū, Varta, Notessius, Nester, Prutus, Bugus, Bohus siue Bogus, Pripetius, Narua, Dreuancia. Nam Odra, in confinio Morauix & Silesix existens, & per hanc secundum Poloniæ limitem, perque Marchiam ac Pomeraniam vltiorem permeans, infra Scecinum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniæ tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Rusiam albam, eiq; confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacouiam munitiōem Tartaricam sese exonerat, ortus in Moschouia. Boristhenes is est veteribus Græcis & Latinis, omnium scriptorum consensu, præter Bernardum Vapouium. Qui similitudine nominis, ut credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab æstiuo occasu influit, minor eo & ignobilior. Vistula in Cefsinenſi ora è Sarmaticis montibus exoriens, versus æstiuum occasum & septentrionem primum, mox versus orientem aliquantis per, deinde à Sendomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varsavia verò rur-

Odra.

Berezina.

Vistula.

sus ad occasum aequinoctialem, & mox astituum
 flexus, Masouiam interluit: Dobrinumq; à
 reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiae fi-
 nes attigit, in septentrionem reflexus, deinceps
 mediam eam diuidit. Supra Marieburgum au-
 tem in duos alucos praaltis aggeribus obiectis se-
 ctus, in insulam insignem & fertilem, quam Zula-
 uam maiorem vocant nostri, efficit, & nomen
 amittit. Ac sinister quidem alucus, qui maior est
 Leniuuca, dexter verò Nogatus vocatur: Quo-
 rum hic in Habum lacum tribus ostijs, ille verò
 duobus partim in eundem Habum, partim in
 mare infra Gdanum sese exonerat, longitudinis
 quidem gradu 41. latitudinis verò 54. Fontes
 autem Vistulae sunt longitudinis itidem 41. gra-
 du, latitudinis 49. minuto 20. Fluens autem am-
 plius centum miliarium Polonicorum spacio
 Vistula, Solam, Prensam, Scauam, Donaieci-
 um, Vislocam Ropa auctam, Nidam, Sanum,
 Vieprum, Pilciam receptis Dreuicia & Volbo-
 ria, Bsuram, Naruam cum Bugo, Dreuanci-
 am, Berdam, Ossam, & Motlauiam minora
 flumina excipit: & Osuencimum, Zatoriam,
 Cracouiam, CaZimiriam, Sendomiriam,
 Varfa-

Flumina
 Vistulam
 in fluentia.

Vrbes op-
 pida & ar-
 ces ad Vi-
 stulam sitae.

Varsaviam, Ploscum, Vladislaviam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Quizinum, Novum, Gneuum sive Menam, Marieburgum, Dersaviam, & Gdanum vrbes & oppida non ignobilia praterfluit. Arces item Lipoueciam, Napolomice, Corcinum Zauchostum, Cervenescum, Monasterium, Zacrocimum, Vissegradum, Sochacioniam, Dobrinum, Bobrovunicos, Racianzum, Sluzoniam, Dybouiam, Nieffouiam, Starigradum, sive Althausum, & Suece, & adherentes eis vicos alluit. Donaieci-

Donaiici.

us (quod nomen paruum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis iugis non longè à Vistula fontibus paulò orientaliore exortus, per Scepusium & Submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Musinam, & Melstinum arces & Sandeciam oppidum, ubi Popruto augetur,

Popruti.

praterlapsus, non longè ab Opatouecio vico Vistula miscetur. Sanus è Biesciadis iugis longitudinis gradus 44. latitudinis 48. minuto 30. nascens, & versus septentrionem & occasum æstiuum profluens, posteaquam Liescum, Sobenum, Sanocum, Brozouiam, Præmislham, Radimnum, Iaroslaviam, Lezeis-

Sanus.

Lezeistum, Russie, arces & oppida prætergressus est, Vislocumq; alium à Visloca, & viarum minores fluuios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum longitud. grad. 44. ferè, latitud. 50. minuta 30. Vistulam & ipse subit. Varta apud Cromolouiam satrapix Cracouiensis oppidum ortus, longitudinis gradu 40. min. 50. latitudinis gradu 50. min. 30. per Siradiensem satrapiam, & maiorem Poloniam versus occasum æstiuum ferè decurrit, Olstinum, Censtochouiam, Mestouiam, Siradiam, Vartam, Vneouiam, Colum, Coninum, Pysdros, Sremum, Curnicum, Pofnaniam urbem, Obornicos, Stobniciam, Vvroncos, Siracouiam, Mezichodum oppida & vicos cum adiunctis arcibus, & Landisbergam veteris Marchia præterfluens, Nyrumq;, Vvresniam, Velinam, Profniam, Ofram, & Notessium minores fluuios excipiens: Et apud Costrinum oppidum in Odram è Silesia occurrentem, influit longitud. grad. 37. latitud. 52. minut. 50. Notessius verò apud Crusuiciam Cuiavia oppidum è Goplo lacu existens, & ipse per maiorem Poloniam versus occasum hibernum means, Pacoffum ambit, Labissinum, Naclum, Pirlam

lam, Vſce, Drenumq; arces & oppida præterla-
 bitur. Neſter, quem Tyram veteribus vocari ^{Neſter ſiue}
 volunt, in Ruſſia è Sarmaticis iugis non longè à ^{Tyras.}
 Tybiſci & Sani fontibus ortus, initio verſus
 Aquilonem profuit, deinde ad ortum conuer-
 ſus, Biſtriciam, Lipam, Seretum Ruſſicum, ali-
 um à Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vſci-
 am, & Moraquam ignobiliora flumina abſor-
 bet, & Zidaciouiam, Haliciam, Ceſſibieſos, Cer-
 uonum, Chocimum Valachia, & alia quædam
 oppida præter lapſus, infra Pocuce Podoliam à
 Valachia longo ſpacio diuidit: Ad extremū de-
 flexo nonnihil in meridiem alueo, ſuper Bialo-
 grodum urbem Scythicam, ſiue Turcicam, que
 & Moncaſtrum dicitur, in Pontum Euxinum,
 ſiue continentem ei Obidouum lacum inſiuit
 longitud. grad. 53. latitud. 47. minut. 30. Bugus ^{Bugus}
 in Ruſſia & ipſe non longè ab Oleſco oppido, lon-
 gitud. grad. 46. latitud. 49. exoriens, & primum
 in occaſum, mox in Septentrionem ſecundum
 occidentale latus Volynia tendens, poſtremo ad
 occaſum reflexus, ubi Poleſſenſem tractum (re-
 ceptis Rata, & Muchauecio Auiijs) emenſus
 eſt, & Buſcum, Grodecum, Grodlum, Lubom-
 F liam

liam Russica, Brestequae, Iancuiam, Drohicinum, Polessensia, & Cameneciam Masouiticam oppida praetergressus est, apud Serocium vicum longitud. grad. 43. latitud. 52. minut. 40.

Narua venenosis
sarcas.

Narua a septentrione & ortu estiuo è Lithuania profluente agrè miscetur, nigrorem suum retinens aliquamdiu: Nec multo inferius victor Narua apud Nouidvorum oppidum Vistulam subit. Est autem peculiaris Naruae natura, sicut & Dlugossus annotauit, quod non fert venenosa animalia, usque adeò, ut serpentes, qui nauibus Bugo delatis adhaeserint, edito sibilo refugiant, cum primum aquam eius fluminis at-

Pripetius.

tigerint. Pripetius in Chelmensi tractu è palude non longe à Lubomlia existens longitud. gradus 47. latitud. 50. praeter occiduum & septentrionale latus Volymia diuersus à Bugo per Russiam albam longo spacio versus Orientem solem progreditur, & cum nonnullis alijs, tum Styro, Turo, Slucio, Suislocio grandibus fluijs auctus, Nieprum sine Boristhenem supra Kiouiam subit, longitud. grad. 51. latitud. 53. ferè. Bohus autè, sine Bogus è palude ortus in finibus Podolia long. grad. 49. latitud. 49. min. 30. itidè per

Bogus.

Russi-

Ruſſiã albã meridionalior longo terrarũ tractu
ad ortũ tendit: ad extremũ deflexo in meridiem
curſu, & ipſe in Borifthenem non longe ab oſtijs
eius long. grad. 55. lat. 48. ſeſe exonerat. Prutus Prutus
è iugo montium Sarmaticorum long. grad. 46.
minut. 50. latitud. 47. minut. 30. verſus aquilo-
nem in Pocuce delapſus, & Colomeiam Sniati-
numq; praterlapſus, inde per Valachiam ſiue
Moldaviã primum orientalis, deinde australis
verſus Bulgariã in Danubiũ decurrit, long. gra.
52. lat. 45. ferè. In Pruſſia verò Alla ſiue Alna,
& Paſſaria, non longis inter ſe ſpatijs orti, ver- Paſſaria
ſus ſeptentrionẽ Auunt: Et Paſſaria quidem in-
fra Olſtinecium, ſiue Hochſteinum (ut vocant
Germani) ducale oppidum exiſtens, Morango,
Libſtadia, Brunsberga, & Helgebeila oppidis
prateritis, Habum lacum ſubit, long. gradu 42.
min. 30. latitud. 54. Alla verò ſupra Alleſteinum Alla
S. Collegij Varmiẽſis arcẽ & oppidũ, cui etiam
nomen dedit, oriens, prateritis Vartember-
ga, Guteſtadia, Heilsberga, ſiue Allesberga
Varmiẽſibus, & Bartheſteino, Sipelbeino,
Fridelandia, Allemburgo ducalibus oppidis,
apud Velam Prægolæ, ab ortu hiberno per Prægola.

ducalem Prusiam decurrenti, miscetur, & cum eo infra Kænixbergam, hoc est, Regium montem, urbem longitud. grad. 43. latitud. 54. Habo

Dreuantia. lacu recipitur. Dreuantia vero non ita longo ab ijs interuallo oriens, diuersoque meatu versus Austrum Auens supra Toruniam à Vistula excipitur. Atque hæc de fluminibus nunc suffici-

Lacus Habus.

ant. Lacus piscosis imprimis abundat Prussia. In his nominatissimus est Habus, cuius modo mentionem fecimus: quem etiam recens mare vulgò vocant. Ad quindecim milliaria in longitudinem inter Gdanum & Regium montem urbes secundum mare patens, & ab eo angusta insula, qua Neringa appellatur, disiunctus: In latitudinem vero duo milliaria plus minus. Ac Elbingam quidem urbem non longo spacio adspicit, eiq; portum efficit, eiusdem nominis flumine nauigabili influente. Tolkemitam verò, Fraumbergam, (cui basilica Varmiensis in modum arcis munita impendet) Balgam, Brandeburgum, & Fisshausum oppida & arces alluit, receptisque, ut dixi, Vistula & Pragola, & aliis minoribus fluminibus, apud Lochstete arcem mari miscetur. Hoc aliquanto amplior lacus al-

Neringa Insula.

ter

ter est eodem nomine, cognomento *Curoniensis*, Habus Curoniensis.
 in *Prussia ducali*, in quo sunt ostia *Nemenis fluvij* (*Memelam* vocant *Germani*) per *Lithuaniam* defluentis. Inter hos duos *Habus* & mare peninsula est, quae & ipsa *Neringa*, sed *Curoniensis* appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos est *Drusnus* siue *Drausenius* lacus in *Marieburgensi* satrapia, unde *Elbinga* flumen profluit: *Partecinus* *Lubnus*, *Reusina*, & Elbinga flumen.
Viecinus in *Culmensi*: In *Pomeranica* verò *Stuor* *Zonagaci*, quasi quis stratam vel factam aggerem dicat, inter *Choiniciam*, *Slochouiam*, ac *Tucholiam* oppida, septem miliarium spacio longus, quinque latus: Unde *Berda* fluvius profluens, per *Crempscum*, *Lubonum*, & *Charsicorum* minores lacus in *Vistulam* inluit infra *Bydgostiam*. Nec ignobiliores his sunt *Vsdice*, *Lubscus*, & *Osiecinius* in eodem tractu: Alij minores. Sunt & in *Varmiensi* ditioe non pauci. Varmiensis lacus.
 Praecipui verò *Dadaius*, *Zainus*, *Vadangus*, *Pissia*, *Blanke*, quasi *albus*, *Sinser*, *Lingenaus*, *Lemanglus*, *Ellingus*, *Plaucicus*, *Vulpingus*, *Clebergus*, *Cosnicus*, *Obelus*, *Marangus*, & alij complures. Sunt & in *ducali Prussia* multi &

grandes, quos omittimus. Habet & maior
 Polonia & Cuiavia nonnullos, piscososque. In
 Goplus. quibus Goplus princeps est, quinque milliaria
 patens in longum, semis in latum: Secundum
 hunc sunt Blendnus, Pouizus, Slesinus, Sanus,
 Piednicia, Niezamyslus, Vonesca, Lomunice,
 Pcieuus, Lubstouus, Drauufcus, Noblun, Tu-
 langus, Ielen, & Lednicia, in cuius insula Gnes-
 nensis basilica initio condita fuisse, indeque pro-
 pter difficilem aditum, in eum, in quo nunc est,
 locum translata esse putatur, quemadmodum
 Dlugoffus memorat. In Cuiavia verò Tur,
 Lanscus, Bielscus, Lubotinus, Orlic, Berdouus,
 Borimouus, Creuianta: Et in Dobrinensi tra-
 ctu Gorznus, Mocomus, & Scampscus, minores
 aliquanto superioribus. Pro lacubus minor Po-
 piscinæ. lonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent
 arte manuq; factas permultas & grandes. Non
 carent tamen & lacubus, Lublinensis maximè
 & Chelmenfis tractus. Equibus Biale, hoc est,
 Biale lacus. Albus, per antiphrasim sic dictus, pratereundus
 non est: Cuius aqua Aprili & Maio mensibus
 fuscus reddit lauantes: Pisces autem pinguis-
 simos profert, qui brasmi, à nostratibus au-
 tem

tem Clefcy vocantur. Est & in Belfensilacus
 Crinice, non amplius, verum profundus. De quo ^{Crinice.}
 illud memorabile annotavit item Dlugof-
 sus, quod certis temporibus altero vel ter-
 tio quoque anno cum mugitu fluctus attol-
 lens exhauritur prope ad fundum usque, aquis
 vicini montis cavernas subeuntibus: Atque
 ibi tunc facile prahenduntur pisces in aqua va- ^{Piscationes}
 dabili. Post dies aliquot ea refluit. In cate- ^{hyberna.}
 ris lacubus, atque etiam in maioribus piscinis
 & fluminibus hiberno tempore commodiores
 ferè sunt piscationes, quàm estate, pertusa certis
 interuallis glacie, retique per maius foramen
 in aquam immisso: quod longis funibus ad per-
 ticas alligatis hominum equorumve opera lon-
 go spacio in diuersum tractum, coeuntibus rur-
 sus piscatoribus alio foramine piscibus refer-
 tum extrahitur. Sunt autem eadem genera
 piscium in lacubus & piscinis. Vtrobique enim ^{Piscium}
 sunt lupi, siue lucei, prasmi, percæ, rhom- ^{genera.}
 bi (si modo sic appellandi sunt ij, quos nos Ca-
 rassios dicimus) sumi, sendacy, cirtæ, siue certæ, à
 delitijs, ni fallor, apud Germanos nomen forti-
 tæ, tinea, anguilla, ruboculi, carpones, quos re-

ginas vocāt Itali, Latini Cyprinos, quemadmo-
 dum vult Ioannes Dubravius Olomucensis E-
 piscopus. Tametsi minus frequentes hi sunt in
 lacubus, quàm in piscinis: In quas paruuli tan-
 quam in vinaria studiose includuntur. Ferunt
 etiam lacus nonnulli eos, quos suluižas & siela-
 uas nostrates, Germani Marenas vocant. Piscis
 est dulcis & sapidus, aleci similis: Flumiatiles ve-
 rò sunt cum iisdem ferè omnes, tum delicati in-
 primis, truta, barbo siue mullus (Paruenam vo-
 cant) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque
 dicitur, alosa, siue borbocha, cuius iecur potissi-
 mum est in delicijs, à nostratibus Mientus vo-
 catur: Itemque Lipien, sliż, berżana, vcleia, iaf-
 deż, & quæ bialariba, hoc est, albus piscis à nostra-
 tibus appellatur: quibus latina nomina dare nō
 habemus. Quanquam quid vetat Alberti Mag-
 ni, & aliorum scriptorum, qui eiusmodi res per-
 secuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus
 ad latinum sonum cōformatis appellare? Quod
 in superioribus quoque nonnullis factum est.
 Cancris & anguillis abundat in primis Nida
 fluvius. Anguillis etiam & Stintis Habus, &
 alij nonnulli lacus Prussici. Marinis piscibus
 non

Pisces flu-
 uiatiles.

non admodum abundat ea regio. Nobiles autem
 precipuè sunt haleces, quos haringas Germani
 vocant, quorum sale conditorum maximus est
 vulgò usus in tota Polonia, atque adeò in Lith-
 uania quoque, Boëmia, Silesia, Moravia & Vn-
 garia. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia
 pauciprehenduntur: A Cymbrica autem Cher-
 soneso, & Scandia, & ex Oceano Germanico
 plurimi & optimi nauibus eò importantur. Po-
 muchla non desunt, neque passerres. Salmonem
 siue esocem, & sturionem inter marinòs ne, an
 fluuiatiles numerem, nescio, Vtrobique quidem
 prehenduntur: Sed è mari sursum fluminum
 certis temporibus enatant, transilientes obstacu-
 la. In quibus etiam insidiosis capsis collocatis ca-
 piuntur. Tanto sunt autem suauiores, quanto
 longius à mari & Habo recesserint. Quin v-
 niuersè pisces ij, qui in fluiijs iuxta ac lacubus
 & mari victitant, sapidiores sunt in fluiijs,
 quàm in mari vel lacubus capti. Non est hic
 praterenda quarundam aquarum non vulga-
 ris natura. Est in Scepusio riuus ex arduis mon-
 tibus profluens, cuius gutta in lapideam durici-
 em concresecunt, ita vt ex ijs sponte existant ful-

Salmones
& Sturio-
nes.

Aquarum
mira natu-
ra.

cra sustentantia canales, quibus rivus ille ad
 moletrinas deducitur. Est & fons siue lacus pesti-
 lentem aquam & vaporem emittens, cuius non
 modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aves
 necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Polonia
 scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & a-
 luminis odorem redolentium, quibus scabies &
 ulcera hominum & iumentorum curantur, Sed
 nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animā-
 tes transeamus. E ferarum animantium genere
 fert hac regio copiam leporum, dorcarum, sciur-
 rorum: cuniculorū quoque alicubi: Ceruorum
 etiam, & aprorū, & urforum, & luporum non-
 nullis in locis. In primis autem Nepolomicensis
 & Radomiensis saltus nobiles sunt Ceruorū ve-
 nationibus. Et horum autem, & Onagrorum
 atque Bisontium Prussia ducalis, eiꝯ sunt ima
 Masovia ferax est & in primis Podolia: ubi agmi-
 natim in campis nō modo haere, verum etiā fe-
 rie qui pascuntur. Est autem bisons prae grandis,
 verum perniciosissima fera, magnis & introrsus
 leniter incuruis cornibus nigris armata, quibus
 equum cum sessore correptum in sublime identi-
 dem iacet, & arbores mediocri crassitudine e-
 uertit.

Bisons siue
 Zubr.

nerit. Magnitudinis eius illud quoque est argumētum, quod in capite eius inter cornua, duo imò tres etiam homines possunt cōsidere. Habet villosum & hispidū coruum, & sub mento palearia. Caro eius sale condita in delitijs est magnatibus & principibus. Cornu sonorū, & ob id venatoribus in usu est. Zubrum seu Zambrū vocāt nostrates: Imo & Graci recentiores: Onager verò los appellatur. Alcē hanc esse volunt: De qua scribunt Plinius, & nonnulli alij ex veteribus. Fera est longis cruribus, & auribus, aliquanto maior equo, colore cesio & fusco, mas capite cornuto: Cuius ungula posteriorum crurum, si Autumni initio spiranti adhuc descentur, expetitur, comitiali praesertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loca Vngariae finitima. Cæterum Vri, hoc est, boues syluestres, quos nos thuros dicimus, in solis Masouiticis syluis apud Vyskitcos extant. Et harum quidē ferarum carnes aptæ sunt humano esui: Cultui verò pelles subministrant panthera, siue is est lupus ceruarius (Ris appellatur à nostratibus) maculosis vëtre & pedibus: quæ partes maximè in precio sūt. Martes, siue Mardures, quas cunas dici-

Onager &
Alce Los.

Vrus siue
Thur.

Panthera.

Castor.

mus, vulpes, lupi, Rosomaci, Lutra item & castores amphibia. Atque horum, castorum, inquam, cauda etiam inter delicatos, cibos, & pro piscibus habentur, reliqua carne inutili prope modum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus alijs super alias distinctum, ac secundum incrementum aquae domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispida, sed mollem: unde fimbriae fiunt exornandis vestibus hibernis & pileis. Vrsorum quoque volacum digitis esitantur: pelles etiam stragulae vestis usum praebent. Quin & amicire his famulos caeperunt ij, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, & sciuri cultui iuxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum vel cuniculorum magnitudine, in caavernis degentia, varias & maculosas pelles habentia, quae & ipsae ad vestitum & pallia foeminarum expetuntur. Cræcicos vulgò vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania propter vastitatem sylvestrem. De bisontium venatione scire opere precium est, quòd in campis

Bisontium
venatio.

campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittariis ordine in girum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium fere, ad equitantes, iaculantur, citatisque equis refugiant. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius. Quæ illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In sylvis verò ij deprehensi opportuno aliquo loco deiectu arborum à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiã quàm singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extracta ex tempore principi & magnatibus ac fœminis cauea siue tabulato editori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepitu & clamore, admissuq; canum fera excitata è vepretis in medium propellitur. Quæ à venatore post arborem latentè, ut cuique maxime appropinquarit, venabulo petitur efferataq; ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quàm ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incum-

bit, cornibus utrinque prominentibus. Urget interim semel adactū in præcordia ferrum venator, sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem giranti: nec desunt canes grandiores morsibus adiuvantes, donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maximè efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Lingua eius contactus vitatur, qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremā vestis eius orā contingat. Est enim ea scabra. Vrsi verò, quamvis prægrandes, etiam vivi capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul accurrentibus, & ligneis furcis caput pedesq; feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, ut se commouere nequeat, & auehitur. Vnde post, ubi libitum est, ad spectaculū, & urbanam vel campestem venationem emittitur. Sic autē colligatur, ut uno tractu funis ex arca promi-

Vrsorum
venatio.

prominentis soluatur. Vidimus aliquādo in spectaculo equulum, & quidē castratum, cum Vrsoprae grandi commissum. Qui ex interuallo accurrens obuerso tergo calcibus vrsū petebat & refugiebat, vrsū ad stipitem, laxiore tamē fune alligato, Sed alia persequamur. De iumentorum genere bobus & equis abundat Polonia: camelis, asinis & mulis caret. Aliunde ij nonnunquam adducuntur, sed non durāt. Ouium itē & caprarū ferax est: Aniuū quoque magnam habet copiā. Præter altilis autē, nempe gallos gallinaeos, domesticos iuxta ac Indicos, (qui nuper a deo inuecti sunt) anseres, anates, & columbas, in delitijs hæ sunt: Pygargus, quem quidam Bistardam vocāt, eò quod tardior sit propter molē corporis, & vix à terra euolet, pauo, grus, cygnus, perdix, bonosa, coturnix, sturus siue starnus, & quæ CietrZe-vu & Cieciorca, & Glussetz, quasi surdaster, à nostratibus vocantur. Et ut rapaces aquilas, falcoes, accipitres, miluios, vultures, nisos, ardeas, & multas alias mittamus, minorū quoq; auicularū aptarū esui ingēs est copia. In his nobilis imprimis ea, quæ in solis ferè locis viciensibus campis cum niue existit ac disparet,

Animalia
domestica.

Aues.

auicula, passere non multo maior: quàm à niue
Sniegula. Sniegulam vocamus. Turdus rarior est, it emq;
Pardua. Pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo,
quando latinum non habemus. Avis est sylue-
Coturni- *stris, gallina non multo minor, in campis Rus-*
cesRufficæ. *cis & Podolicis. In iisdem reperiuntur coturni-*
ces virentibus pedibus, quarum esus spasmodum
inducit. Ex auibus maiores atque teneriores
Auiculæ *sub hyemis initium gregatim auolant, verèq;*
rediuuæ. *nouo redeunt: Nonnullæ minores, velut hiru-*
dines & Cypseli, implicitis inter se pedibus & a-
lis conglobate, in lacus, paludes, & piscinas sese
immergunt, ac vere nouo emergunt, & expli-
cantes sese euolant. Hiberno quidem tempore re-
tibus extracta à piscantibus sine ullo sensu &
motu, & ad ignem admota, vel in hypocaustis
calidis posita reuiuiscunt, & euolant, sed statim
lesæ frigore, vel ignis calore atque vapore inso-
lito emoriuntur. Cætera hyemis tolerantiores,
in syluis, vel circum domos & villas vitam de-
gunt. Nec plura nunc de situ, vbertate & omni
Lingua *descriptione Poloniæ. Genti Polonæ sicut origi-*
Polonica. *nem, ita & linguam communem esse cum Bœ-*
mis, Russis, Moschis, Croatis, Morauis, Silesijs,
Cassu-

Cassubius, Bulgaris, Rasciis, Serbis, Illyris, &
uniuerso nomine Slauico seu Venedico alibi ex-
posuimus. Tametsi dialectis ea tam varia est, ut Histo. Pol.
nonnulli ex his populis ægrè & vix se inuicem lib. 1.
intelligent. Ceterum ab aliis omnibus linguis ea
prorsus diuersa est: Nisi quod multa instrumē-
torum, operum, & aliarum rerum ad opificia &
communem vitam pertinentium vocabula à fi-
nitimis, & priscis, ni fallor, incolis Germanis
mutuata est. Sunt hodieque non modo mercato-
res & opifices Germani multi sparsim in urbi- Germani-
bus habitantes, verum oppida penè tota & pagi ca lingue,
pleni utentium lingua Germanica in Submon- vfus.
tana regione, eiq; finitimis Russia & Scepusio,
itemque in extrema ora maioris Poloniæ, dedu-
ctis eò, sicut & in Silesiam & in Prusiam, quo-
dam tempore Germanorum colonijs, & multis
de plebe compendij sui causa subinde immigran-
tibus. Quin & equestres quadam familia anti-
quitus è Germania ducunt originem. Cui rei
argumento sunt stemmata siue insignia, & eo-
rum nomina. Seditam iij, atque etiam oppidani
& pagani diuturnitate temporis ac domicilij, &
connubijs magna ex parte in Polonos transie-

H

runt.

runt. Libenter autem & Poloni propter multum usum & commercia cum Germanis condiscunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinā, propter sacrorum ritus & sacerdotia, scribendiq; usum, qui vulgatissimus fuit antiquitus hac lingua cum in privatis scripturis & epistolis, tū in actis publicis, ac diplomatibus, mā datis, edictis, decretisq; principum, & omnium iudicum & magistratum. Est q; etiam nunc, aliquanto tamen minus, in usu. Nostrās enim lingua neq; tam copiosa est, quā alia, neq; scriptu le et uq; facilis. Sed Prussia incola, cum maxima ex parte Germani, aut ē Germanis oriundi sint, in cōscribendis actis iudiciorum Germanica lingua magis utuntur vulgō, mixtim Polonica & Germanica loquentes. Prisci Prussi, quorum perennes adhuc extant reliquiae, peculiarem habuerunt habentq; ab utraq; penitus diuersam. In Russia, meridionali praesertim, iam fere usitatio est Polonica dialectus, quā vernacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis propter ubertatem soli & militiam aduersus Tataros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Russia Podoliaq; Armeni, mercaturam

Latine lin-
guae usus.

Armeni.

turam exercentes: Hebraei verò longè frequen- ^{Hebraei.}
 tiores, etiam in cetera Polonia, præter Prussiam,
 sparsim oppida & vicos incolentes. Vtrique sua
 lingua vtuntur: sed & Polonica, vel Russica: He-
 braei verò passim & Germanica. Penetrarunt &
 Itali mercatores atq; opifices in vrbes primari-
 as nostra ferè memoria: Est que nonnullus eius
 linguæ vsus etiã apud Polonos elegantiores. Li-
 benter enim ij peregrinantur in Italia. Pagis
 autem & vicis potissimum, atq; etiam oppidis
 gens Polona antiquitus habitat: quibus ferè ca- ^{Habirandi}
 stellas & arces adiunctæ sunt, dominorum & præ- ^{ratio.}
 fectorum domicilia. Vrbes munitas atq; cultas
 non multas habet. Princeps est Cracouia in mi- ^{Vrbs}
 nore Polonia, regum & regni domicilium: Quæ ^{Cracouia.}
 cum adificiorum priuatorum iuxta ac publico-
 rum splendore atq; munitione, tum rerum omni-
 um ad victum cultumq; corporis pertinentium,
 & mercium exoticarum copia, emporio, magnis
 ad vitã degendã commoditatibus, hominumq;
 frequentia, ciuilitate, & elegantia facile pri-
 mum locum obtinet, & cum claris Germania
 Italiaq; urbibus certat. Germanis autem mer-
 catoribus abudat antiquitus. Neq; caret Italis.

Habet opportunitatem Vistulae fluvij, quo pisces, ligna, & omnis adificiorum materia, & alia quaedam è vicina Silesia importantur. Nonnulla etiam cum alio, tum in Prussiam deportantur, & inde merces exoticae reportantur. Habet item suburbana ampla & frequentia, & cum hortis atque pomariis delicatis, tum viuariis piscium & prae diis culta, ac temperie caeli amœna. Adiuncta sunt ei duo oppida: à meridie quidem Cazimiria, ponte ligneo iuncta interlabente Vistula. Est tamen intermedius urbis & ponti continens viculus, cui nomen est Stradomia. Quem flexus Vistulae tria latera ambientis, & influentis in eum Rudaua occursum facit insulam. A septentrione verò pomeriis urbis continens est Cleparia, non tamen cincta mœnibus, ut est Cazimiria. Habet & arcem per amplam Cracovia, à latere Australi in colle seu rupe, Vistulae & Stradomiae imminentem, mœnibus turribusq; munitam, & magnificis regia ac basilicis, in qua sedes est Episcopi, duorumq; praeterea delubrorum, & aliarum privatarum domuum adificiis exornatam. Regiam quidem Sigismundus rex senior nostra memoria in eam, quae nunc visitur

visitur, formam, amplitudinem & splendorem
 redegit. Habet *Academiam* quoque omnium Academia
Cracouien.
 disciplinarum atque doctrinæ studios & profes-
 sione florentem. Olim tamen, quàm nunc hone-
 stis disciplinis, & frequentia præceptorum iux-
 ta ac studiosorum florentiorem, cum principes
 viri ornamentis patriæ magis fauerent ac stu-
 derent, necdum vel *Luteranismo* infectæ, vel
 ferro *Turcico* diuexata, & fermè subactæ essent
 gentes finitimæ. Sita est autem urbs ea non pro-
 cul à finibus *Silesiæ, Vngariæ & Russiæ*, longitu-
 dinis quidem gradu 42. latitudinis verò 50. Se-
 cundum hanc sunt haud ignobilia oppida in ea-
 dem minore *Polonia* ac diœcesi *Cracouien-
Lublinum.*
Lublinum, tricesimo sexto milliaro versus or-
 tum æstiuum, longitudinis 45. ferè, latitud. am-
 plius 51. gradu: non spaciosum quidem, sed benè
 exedificatum, & externarum gentium *Chri-
 stianarum* iuxta ac barbararū, emporio nobile:
*Deinde Sendomiria, Sandecia, Tarnouia, Bieł-
 zum siue Becia, Vislicia, Ilcussum & Osuenci-
 mum in Silesia.* In maiore *Polonia* *Posnania*
 urbs est, æmula *Cracouia*, quinquaginta millia-
 riis ab ea distans, longitudinis quidem gradu 39.

lat. verò 52. min. 30. itidem cōmercijs & emporio Germanorum exculta. Quae & ipsa Academia, opera & sumptibus Ioannis Lubrātij episcopi nostra etate fundatā, sed à successoribus eius neglectā habet. Nunc tamē ea cura & munificentia Episcopi Adami Conarij instauratur. Habet & arcem, & basilicam sedemq; episcopi cum oppidis Srodca & Valisseuo, interlabente Varta flumine disiunctā. Secundum hanc sunt oppida Calissia, Gnesna, vetustate & Archiepiscopi sede basilicaq; nobilis, vuschouua, quā Freistadiam Germani vocant, Costenum, & Slupcia episcopi. In

Leopolis. Russia Leopoldis longitud. grad. ferè 46. latitud. 49. sita, quinquagesimo à Cracouia milliario. Vrbs est satis munita, duas arces adiunctas habens, emporio, ciuiumq; elegantia & humanitate florens, ac sedc alterius Archiepiscopi, & duorum episcoporum, nempe Armenici atq; Russici non ignobilis. Sunt etiam oppida Premislia & Crosna : Quorum Premislia arce munita, & duobus episcopis, latino siue catholico, & Russico cohonestata est. Chelma quoq; itidem duos habet Episcopos: sed propter oppidi seu vici immuniti infrequentiam, Tataricasque excursiones,

catho-

Adam Co-
narius epi-
scop. Pol-
nan.

catholici Episcopi cathedra Crasnostauia trans-
 lata est. In Podolia Camenecia est, vrbs cum
 arce, natura loci manuq; permunita, triginta
 milliarijs bene longis distans à Leopoli versus
 ortum hybernum, longitudinis gradu 49. fermè
 latitudinis verò 48. minut. 30. Habetque & ip-
 sa suum Episcopum. In Masouia Varsauia est
 longitud. 43. lat 52. grad. & minut. 20. pari ferè
 spacio, hoc est, quadraginta milliarijs à Craco-
 uia & Posnania. Deinde Ploscum basilica nobile
 & episcopo, eiusque episcopi oppidum Pultouia
 cum arce, & Lomza. In Cuiavia sunt, Breste, &
 Vladislania sedes & oppidum episcopi, cum arce,
 quam Stanislaus Carnouius Episcopus nuper
 splendidiorè, & magis habitabilem reddidit.
 In Prussia verò Gdanum siue Dantiscum, octo-
 gesimo fermè à Cracouia milliario, à Posnania
 verò quadragesimo, à mari uno fermè: longitud.
 quidem gradu 41. minut. 30. lat. verò 54. minut.
 20. vrbs est è tribus oppidis coagmentata, portu,
 naualibus, & horreis nobilis: copia & varietate
 mercimoniorum partim maritimorum ex toto
 occidente & septentrione, partim terrestri-
 um ex diuersis mundi partibus, & fluuiatili-

Camenecia

Varsauia.

Ploscum.

Vladisla-
uia.Gdanum
siue Dan-
tiscum.

Torunia.

um, maxime Vistulae praevalentis opportunitate abundans: munitione firma, civium & conuictuarum industria ac diligentia culta. Quae anno superiori, dum opus hoc primum editur rebellis facta, virtute & dexteritate fortissimi prudentissimique regis Stephani post insignem cladem & diuturnam obsidionem clementer in deditioem redacta est. Gdano proxima dignitate nunc est Torunia, viginti quatuor milliariis

Culma.

intorsum versus Posnaniam & Cracoviam ab eo distans, & in ripa Vistulae sita, longit. gr. 41. lat. 32. duobusque oppidis distincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non parvis detrimentis affecere,

Ius Culmen
sc.

& infrequentem reddidere. Quod ipsa itidem Culme prius usu venerat: Quae civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea caetera omnis Prussia, atque etiam Masovia pleraque ius peteret: Quod inde etiam nunc Culmense dicitur. Vigerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: Cumque superiori tempore in ditione Regia fuisset, nunc paret episcopo: qui inde nomen habet. Tamen si cathedra

eius

eius est in oppido Culmesea, uno milliario inde
 distante. Elbinga etiam Prussiae urbs est gemina, Elbinga.
 permunita & copiosa: nisi quod eius quoque lu-
 minibus, ut ita dicam, officunt, ab altera parte
 Gdanum, ab altera Regius mons siue *Kaenix-* Regius
mons, siue
Koenixber-
ga.
 berga, vicina, & maiore commoditate portuum
 copiosae urbes. Est autem Regius mons, ducalis
 Prussiae caput, tribus oppidis & arce magnifica,
 nostraque memoria etiam basilica & sede Epis-
 copi Sambiensis insignis: terrestri quidem itine-
 re decem octo milliarium, per Habum vero ali-
 quanto minore interuallo à Gdano distans, long.
 gradu 43. latitud. 54. minut. 50. Pragola flumen
 oppida interfecat, & uno fermè milliario infra
 ea in Habum influit. Minoribus item oppidis
 frequens est admodum utraque Prussia, & qui-
 dem nec incultis, nec immunitis. In regia, pri-
 marium est Marieburgum, cum ipsum per se Mariebur-
gum.
 mœnibus turribusque permunitum, tum arce
 amplissima & munitissima nobile, situm ad No-
 gatium brachium Vistulae, sexto ab urbe Gdano
 milliario: Propter adiacētis autem insulae, cuius
 mentionem supra fecimus, ubertatem glebae, pa-
 gorumque frequentiam & cultum, copiosum &

frequens. Ea verò insula in palustri olim restag-
 nantis Vistula solo operibus & præalti ac firmi
 aggeris obiecta ad utrunq; fluminis brachium
 effecta, magno hominum labore non sine pericu-
 lo ab inundatione defensatur. Maior ea voca-
 tur. Minor autem appellatur, continens ei ad
 occidentale Leni-vuca latus, & ad Motlaviam
 Gdanumq; pertinens planicies; & ipsa palustris
 olim. Nunc autem fossarum ductibus exculta &
 facta compascua. Marieburgo non multum Ul-
 Heilsberga la re cedit Allesberga, siue Heilsberga, episcopi
 Varmiensis domicilium. Cathedra enim supra
 Fraumber- Fraumbergame est, quemadmodum superius at-
 ga. tigimus. Initio verò, Brunsberga ea fuit collo-
 Brunsber- cata. Quod ipsum quoque oppidum geminum,
 ga. permunitum, frequens & copiosum est, ita ut
 inter primarias vrbes Prussia numerari queat.
 Stanislaus Quam nuper vir ampliss. Stanislaus Hofius, S.
 Hofius R. E. Cardinalis & Varmiensis Episcopus unà
 Cardinalis. cum sacro eius ipsius Ecclesie collegio studijs lite-
 rarum atque doctrina nobiliorem reddidit, no-
 bis adiutoribus, & in religione catholica conser-
 uat, collegio religioso eorum hominum, qui de so-
 cietate Iesu vocantur, in ea collocato. His oppidis
 non

Oppida
Prufs.

non multum cedunt *Gutestadia, Allesteinum, Resla, Vormita, Melsacum, Vartemberga, Seburgum* in eodem tractu ac *diocesi Varmienfi.* Sive Reso-
lia.
In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarta Sive Starigrodū, Nouum, Gneuū, Dersauia. *In*
reliqua Prussia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentū, Lubania, Razinum, & inter hæc
interiectū ducale, Quilinum, quod Germani Pomelan-
ensis epif-
copa. *Mariuerder* vocant, non ita pridem sedes *Po-*
mesaniensis episcopi: Cuius diocesis insulam quo-
que maiorem, & Stumense territorium comple-
tebatur. Nunc ea caret episcopo. Hæc omnia
oppida & ipsa per se mœnibus cinctæ sunt, & fe-
rè arces validas & benè exadificatas, sed vetu-
stas, adiunctas habent. In cætera quoq; Polonia
non infrequētia sunt oppida (aut si vicos appel-
lare malumus) pleraq; sine ullis mœnibus, nec
nisi ligneis & edificijs, præter templa & castella, si-
ue arces adiunctas. Sunt item arces in editioribus Arces Pol.
locis & rupibus extructæ, nullis adiunctis oppi-
dis: Melstinum, Tencinum, Landiscorona, O-
grodenezia, Lipouecia, Olstinum, Pilcia, Sorste-
num, Soben, Ocecium, Visnice. Sunt & mona- Monaste-
ria.
stera ad munitionem pariter & commoditatem
 I 2 habita-

habitatorum ex ædificata, & vicis pagisve non longe distantibus frequentata: Tinecense, Mogilense, Miechouienſe, Andreouienſe, Breſcense, Stananticeſe, Copriuniceſe ſive Pociuuniceſe, Lyſſecenſe, Cienſtochouienſe, Vitouienſe, Suleouienſe, Landenſe, Lubinenſe, Ceruenſenſe, Paradifenſe, Mogilnenſe, Tremesnenſe, Secechouienſe, Vangronecenſe: & Sarnouicenſe, Pelplinienſe, Oliueneſe, Zucouienſe in Pruſſia.

Pagi.

Pagi plerique omnes a vicis, rivis, & flumina ſiti ſunt, ſparſim duplici, ut plurimum, ordine diſiectis agreſtium domicilijs. In his caſa ſunt lignee vel luteæ, humiles, pleraque omnes ſtramentis, nonnullæ aſſerculis intectæ, præter prædia domosque dominorum, quæ ampliores ſunt & cultiores. In Pruſſicis tamen pagis agreſtes Germani minus inculte habitant: Oppidani vero cultius etiam lateritijs ferè domibus interiectu trabium firmatis, & ad omnem commoditatem inſtructis: Quæ tamen plerique ſtramentis tectæ ſunt: nonnullæ lateritijs tegulis. Vrbes longè ſunt cultiores, niſi quòd habent domos anguſtiores. Cætera vero Polonia vrbes primaria laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus

Vrbes qua
les.

quibus cum Germani mercatores superiori a-
 te lateribus & lapidibus elegantius edificare cœ-
 pissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenen-
 tur, illosque superare contendunt: Nec in urbi-
 bus modo, sed etiam in villis lautius habitare
 student, Italarum ferè opificum opera & indu-
 stria. Hypocaustorum permagnus est usus ma-
 iore parte anni in tota Polonia, præter Cassubi-
 am, & Prussia partem quandam: ubi agre-
 stes per hibernum tempus accenso in medio do-
 micilij foco, cum pecudibus, iumentis, ac cæteris
 animalibus & auibus domesticis in sordibus, fœ-
 tore, atque fumo (licet non desint ampla fuma-
 ria) vitam degunt: sicut & in Samogitia, & alijs
 ad Septentrionem vergentibus regionibus.
 Quanquam hypocausta quoque, agrestium dun-
 taxat, pleraque fumosa sunt, (ut quæ furnis ad
 coquendos cibos & panes intus extructis calo-
 rem excipiant, & fumaris magna ex parte ca-
 reant) Et anserum, anatum, gallinarumque
 cum pullis suis, ac ouicularum quoque, capella-
 rum, vitellorum, ac sucularum, propter hiber-
 num gelu, admissu & receptu sordida. Balnea-
 rum item excafactarum frequens est Polonis

Hypocau-
sta.

Balnea.

usus estate iuxta ac hyeme ad abluēda & leuan-
 da sudore corpora. In quibus mares seorsum la-
 uant à sceminis. Vestium genus neq; unum est,
 neq; certum, aut suum cuiq; ordini, conditioni,
 etati & generi hominū. Exoticis delectātur plu-
 rimi. Fæminæ passim cum alio cultu vario, tum
 virorum amiculis vtuntur. Quanquā id nouū
 est. Reticulis tamē, aut lineis velis siue flammeis
 ex capita integunt. Puellæ antiquitus nuda ca-
 pita fertis aureis, gemmatis vel sericeis, vel flo-
 reis, vel herbaceis redimitæ progrediuntur in
 propatulum: Sed nunc ex atque etiam matrone
 pileis sericeis, pellibus suffultis, itidem ac mares
 ferè tectē incedunt. Victus genti antiquitus
 vulgo & in plebe, agresti presertim & vicana,
 succidia, lactarijs, pisciculis, oleribusq; potissimū
 cōstat. Nunc multi veruecina quoq; & vituli-
 na, & bubula carne vicitant: Quarum carniū
 fora in pagis quoq; apud templa & paræcias fe-
 stis diebus instituuntur. Urbanis, atq; nobilita-
 ti victus est dapfilior: Et iam lautior etiā, men-
 saq; cum altilibus, tum feris animalibus, aibus-
 que, & piscibus lautis instructa: In quibus per-
 magnus est aromatū, neq; exiguus saccari & ali-
 orum

Victus ra-
 tio.

orum exoticorum condimentorū vsus: Nec ole-
ribus exquisitis ea carent. Nec desunt bellaria,
aliaq; lautitia cum domi natæ, tū exoticæ. Tri-
ticei panis viniq; vsus non ita pridē inoleuit a-
pud elegantiores. Nunc quidem utroq; multum
utitur etiā vulgus in conuiujs: Vno quoq; pre-
sertim in minore Polonia vicina Vngariæ &
Moraviæ. Nec obstat precium. Cæterum siligi-
nei panis, & cereuisiæ promiscuus est vsus in tota Cereuisia.
Polonia. Fit autem cereuisia in Prussia quidem
ex ordeo, in cætera verò Polonia etiam è tritico
minutatim molito seu confraçto, & aqua deco-
cto cum lupulo. Admiscetur nonnunquam triti-
co siligo, vel spelta, vel auena. Mel quoq; itidem Medo sius
aqua mul-
ta.
cum lupulo aqua decoctum in frequenti vsu est:
Russis presertim & Podoliis, apud quos perma-
gna est apum & mellis optimi ex dictamo & a-
liis benè olentibus herbis ac floribus collecti co-
pia. Nec Prussis & Masouis mel deest: Qui &
ipsi itidem id decoquunt. Medonem vulgò vo-
cant. Solet autem is condiri Varsavia peculiari-
ter succo è cerasis, rubi ve malis expresso, aut a-
romatibus: & pro ratione condimētorum, Ker-
strangi, Malinici, ac Troinici nomen accipit.

Corporum
habitus.

Color hominum ferè candidus est: capillus flauus, vel magis albicans: statura mediocris, aut mediocrem paulò excedens, habitudo corporum succulenta. Nisi quòd fœminis, & maxime puellis nobilioribus urbanisq; studium est, vt se redant curatura iuuceas, quemadmodum inquit

Terentius. ille. Alioqui forma atque teneritudinis non magna ab ijs adhibetur cura. Fucare autem faciem & capillos tingere, indecorum habetur. Sed est in viris iuxta ac fœminis naturalis quædam forme bonitas, ingenuo rubore tincta.

Ingenia &
mores Pol.

Polonorum sunt aperta & candida, & falli, quàm fallere magis apta: non tam irritabilia, quàm placabilia: minimè proterua aut pertinacia: imò valde tractabilia, si commodè ac placidè tractentur. Exemplis autem in primis ij cõmouentur: & sunt principibus & magistratibus suis satis morigeri. Ad comitatem, ciuilitatem, benignitatem & hospitalitatem prompti, ita vt ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiam inuitent, & omni officio prosequantur: & non modo ad conuictum atque familiaritatem quorumlibet faciles, verum etiam ad mores & imitationem eorum,

Hospitali-
tās & ciui-
litas.

cum

cum quibus viuunt, externorum praesertim, flexibiles. Iuuentutis laxior est paulo & neglectior educatio: Sed ea natura bonitate compensatur. Educatio.

Ad Scholas quidem & magistros mittere mares liberos, & latinis literis teneram aetatem imbueri, omnibus, pauperibus iuxta ac diuitibus, nobilitati ac plebi, oppidana praesertim, studium est. Multi paedagogos domi aliuunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiat tam multos vulgò, cum quibus latine tamen loqui possit. Puella quoque nobiles & urbana vel domi, vel in monasterijs vernacula, imò & latina lingua legere & scribere discunt: Adultiores, puella quidem reifam, culinaria praesertim & pecuaria curanda, lanificioq; seu linificio potius, atque textrina, & acu pingendi arti manus admouent: Mares verò agricultura vel opificio cuiuspiam, vel mercatura, vel magistratuum & procerum, sacerdotumue opulentiorum ministerijs & affectioni sese addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degunt, eosq; in re familiari curanda subleuant, ac decedentibus eis, patres familias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispendiarum reifamilias negli-

K

gentes,

Peregrinatio.

gentes, egestatisq; & omnium, quæ peregrinantes consequuntur, incommodorum tollerantes. Externa enim magis, quàm domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas peruenerint, cupide & facile discunt. Quin etiam in victu cultuque corporis, & moribus noui aliquid peregrè afferre student, indeq; elegantia laudem querunt. Quod iam ad opiniones quoq; de religione proserpsit. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent quocumque intenduntur: Sed alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quàm ut noui aliquid ipsi excogitent, & excellere magnoperè vlla restudent. Id adeò fit, siue quod uni alicui arti & studio non libenter sese addicunt, sed multa nosse cupiunt: siue incuria, segnitie, laborisque fugitatione, qua plerisque in rebus peculiaris est huic genti: præsertim quòd homines, ad quorum usum ferè liberalia iuxta ac mechanica studia referuntur, mediocritate contenti, exquisitam artificum & operum præstantiam non magnoperè requirunt: Seu denique quod ditiores ocio, delitijsque sese dedunt, relictæ tenuioribus ingenij & industriae exercitatione: Hos verò cum sit
diffici-

difficile, ut ait Philosophus, egentem bene opera-
 ri, praesidijs vita comparandis distineri, & alie-
 nis nonnunquam ab ingenio suo studijs & nego-
 cijs implicari necesse est. Atque ubi, quod satis
 est, cōpararint, & ipsi ferme superiorum similes
 euadunt, vel reifam. tuenda cura, litiumque an-
 fractibus, vel potentiorum consecratione di-
 strahuntur, idque siue ambitionis stimulis inci-
 tati, siue quo se suosque certo aliquo praesidio ab
 aliorum iniurijs & contumelijs vindicent. Nes-
 cio enim quomodo fit, ut ad vita commoda &
 ornamenta non modo comparanda, sed etiam
 tuenda non satis praesidij sit, hac nostra præfer-
 tim aetate, in solis animi & ingenii bonis, & in
 legibus ac iure communi. Non tam autem ad
 artes mechanicas tractandas Poloni apti esse
 videntur, quàm ad studia doctrinae. Nisi forte
 illas contempserit potius, quàm assequi nequi-
 uere. Externis quidem plerisque opificibus
 antiquitus vsi sunt, & utuntur etiam
 nunc non paucis. Bonarum, literarum atq; do-
 ctrinae studia accuratius consecrantur, in primis
 ij, qui his praesidijs ex humilitate sordibusque

Aristoteles

Doctrinae
studia.

domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adiungunt. Seniores autem disciplinas ad nostra usque tempora potissimum consecrati sunt Poloni. Non defuere nobis sanè superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici & philosophi, atque etiam theologi, ij praesertim, qui vocantur Scholastici, cum instituta Academia Cracouicæ ante centum septuaginta annos Academia, magistri eius generis Lutetia Pragaque acciti, admirationi essent vulgo, & primoribus, atque ipsis etiam regibus. Humanitatis & linguarum erudit arum studia diu neglecta iacere: Nec solum apud maiores nostros, verum & alibi, fatali quadam temporum conditione. Proinde non erat, unde nostrates ea discerent post acceptas cum religione Christiana literas, & cultum vitæ mitioris. Quo factum est, ut illi quoque, qui tunc docti habebantur, & erant, nihil propemodum literis mandarent, nec in publicum sibi edendum esse ducerent, si quid fortè exercitandi sui, aliorumue docendorum causa corripissent. Neque sanè expedita erat edendi ratio, cum careret Polonia typographis. Ita docto-
rum

rum virorum memoria cum ipsis pariter extin-
 cta est. Nunc certè, posteaquam animaduersum Eruditio.
 est, in precio esse linguarum, eloquentiæ, huma-
 nitatisq; studia, cupide ea quoque nostrates am-
 plexi sunt, sed ad vsum civilem & vulgarem ma-
 gis, quàm ad gloriam. Non defuere tamen no-
 stra hac ætate, neque nunc defunt, cum in studijs
 humanitatis & eloquentiæ, tum in omni genere
 doctrinæ magni quidam & excellentes viri, qui
 cum commoda vitæ honestissimis disciplinis, &
 gloriæ, siue utilitati publicæ posthabuissent, eò
 euaserunt, ut admirationi sint, si non suis, certè
 externis, incorruptiùs iudicantibus. Sed eos re-
 censere nunc necesse non est. Nec medicinam
 posthabent, posteaquam ea vulgatis delicatiore
 & laxiore victus ratione morbis, in precio esse
 cœpit. In alijs minus elaborant, propterea quòd
 minus ea conducere videntur ad commoda &
 ornamenta vitæ comparanda. Non est enim
 nouum, plurimos mortales hunc finem studijs
 laboribusque suis statuere, patresque similes il-
 lius habere, de quo canit pœta quidam: Sæpe pa- Ouidius.
 ter dixit, Studium quid inutile tentas? Rem Rei famili-
 aris cura.
 porrò familiarem diligentius curare non ita

pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum
 incommodis vacui, luxum, splendoremque con-
 sectari, cœpimus. Sed in ea minor est vulgo par-
 ta tuendi ac dispensandi, quam acquirendi dili-
 gentia. Maiores quidem nostri comparandis di-
 vitiis non magnopere incubuere, satis habentes,
 sine magna cura & labore, unde in diem prope-
 modum, si non lautè, non durè quidè certè, nec
 parcè cum suis viuerēt. Itaq; trāquilliores tunc
 res domierant. Minus appetebatur alienum:
 Minus erat litium: Minus iurgiorum atq; cadi-
 um: Minus fraudium & periuriorum. Maior
 autem erat fratrum & agnatorum, cognatorum
 affiniumq; inter ipsos cōcordia, & beneuolentia.
 Maior nō modò parentum, sed etiam quorum-
 uis natu grandiorum reuerentia. Perrara fini-
 um regundorum iudicia. Herciscunda verò fa-
 milia nulla propemodum. Cæterorum enim cog-
 natorum, aut vicinorum natu maiorum inter-
 uentu & intercessione componebatur, si quid vlla
 de re exortum erat cōtrouersie, quod ipsi inter se
 vicini vel necessarii transigere familiariter ne-
 quiuissent. Res militaris quoniam cū instituto
 gētis, tum temporum quadā cōditione in honore
 fuit

Temporū
 diuersa ra-
 tio.

Controuer-
 siarum triā-
 factiones.

Rei milita-
 ris studium

fuit superioribus atq; adeò omnibus ferè seculis,
 extitere multi virtute bellica præstantes viri,
 maxime nostra memoria, Non ita pridem ex-
 tincti. Et quamuis in diuturna pace & ocio, ex-
 tant etiam nunc nonnulli. Nec emarcuit vulgò
 in Polonis vigor ille animorum, laudisque bel-
 lica studium, si qua se vsquam offerat idonea vir-
 tutis exerenda occasio. Meditationem & exer-
 citationem viri sapientes requirunt. Idque ideò
 fortasse, quia desunt virtuti sua premia, & quod
 ignavo ocio & conuiujs plusculum indulgetur.

Ad hæc autem, & festas epulas conueniunt ple-
 runque vicini & necessarij inter se ad unum a-
 liquè viri soli, vel pariter cum fœminis. Nec tur-
 pe habetur, puellas quoque interesse, & earum
 colloquia, conuiuia, choreasq; à iuuenibus fre-
 quentari, parentibus earum cognatisve natu-
 maioribus præsentibus: Atque ita plurima con-
 ciliantur matrimonia. Nec rarò in eiusmodi
 cõuiujs simultates & immicitia abolètur, & vel
 dissolutæ, vel nutantes amicitia redintegrantur.

Cõpotatio
 num com-
 moda & in
 commoda.

Quamquam intemperantioribus compotationi-
 bus interdum cruenta quoque pugna inter con-
 uiuas amicos & necessarios accenduntur, iurgijs

plerunque inter viliora seruitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur.

Luxus Polonorum. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui curæ non est, ut seruitia conuiuiarum benè pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt hæ regiones, eò magis indulgent homines vulgò crapule prolixioribusque conuiujs, & compotationibus, ita ut multi eum solum ducant fructum laborum atque diuitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares compotationes ad æquales haustus non solum in conuiujs, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus compotandi causa conuenire solet: Eoque prouecta est hæ licentia, ut quod profestis diebus partum est, festo die potando ferè prodigatur. Atque inde fit, proserpente potandi etiam profestis diebus & ocij consuetudine, & inertia, ut angustiore re familiari uentantur multi: presertim cum nemini cura sit, quid priuatus quisque gerat negotii, unde & quomodo sese sustentet: & fructuosa sit autem dominis & magistratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua & tributorum & vectigalium publicorum iuxta ac priuatorum portio è cauponis corrogatur. Exolescit tamen sensim
apud

Acquales haustus,

apud honoratiores illa ad aequales haustus potandi consuetudo, eorum studio, qui apud eas gentes, quæ humanitatem studiosius colunt, peregrinati sunt. Sed lautitia in victu potuque magis ac magis indies inolefcit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate, ac precio maior luxus existit. Nec solum exoticis pannis & pellibus, verum etiam serico, & purpura vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inolevit, inferioribus quibusque præstantium genere, honore, vel facultatibus exempla cupidè amplectentibus, nullis autem legibus sumptuarijs modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præscribentibus. Quo planiora autem & absolutiora sint omnia, quæ de gente Polona persequimur, ordines & genera hominum describamus: Quæ descriptio reipublicæ quoque fundamenta continebit. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidem in equestrem ordinem siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religionis autem instituto in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nobis eum, qui fanorum at-

Ordines &
status ho-
minum.

L que

que sacrorum administrationem non habet, profanum appellare, vulgò ecclesiasticū & laicum, vel spiritualemente & secularem statum & ordinē vocitant. De his posterius: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polona ad regimen atq; defensionem catera multitudinis regionisque se-

Nobilitas. gregata est. Atq; inde qui sunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites ferè ab equestri militia cui sunt obnoxij, à latinè loquentibus & scribentibus appellantur: Vernacula autem lingua Schliachta, à generis nobilitate, mutuato, nisi fallor, à Germanis vocabulo, (quasi geschlechter) vocatur, & Ziemanie, quasi agrarij, vel, ut vulgò interpretantur, terrigena, à terra & agris, quos ferè colunt & habitant antiquitus, hereditarios, preciove, seu principis beneficio partos. Habet autem nobilitas multas & magnas prerogatiuas, qua partim regum & principum munificentia firmatae sunt, partim moribus & institutis inualuere: Quae magna ex parte parsim opportunis locis huic, & historico operi à nobis insertae sunt. Regi quidem ea soli ferè subiecta est. Iudicatur tamen ad praescriptum legum & à magistratibus regni & regijs, quemadmodū posterio-

Milites & equites.

Ziemanie.

Nobilitatis prerogatiua.

steriore libro ostendemus. Eceteris, priuatis præsertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subiectam habet, nisi fortè in Russia antiquitus, & præscò ducum gentis iure. Habet etiam Cracouiensis Episcopus in Seueriensi ditione: Habet & Varmiensis, eiusque ipsius Ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: Et alij fortassè. Licet tamen homini nobili siue equiti scultetiam, ut vulgò vocant, siue aduocatiam, in bonis alienis paganis iuxta ac oppidanis voluntate domini obtinere: (De Scultetijs autem & Aduocatijs posteriore libro dicemus) Licet etiam priuati conditione in urbem vel oppidum cuiuslibet commigrare, saluis personæ suæ prærogatiuis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porrò genere censetur, & meritis, adiuncto vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorum maiores ^{Nobiles} aut parentes virtutis ergò in eum ordinem ^{qui} allecti, militiaq; adscripti, & gentilicio signo donati sunt, quia ipsi hac meruere virtute sua. Sed præstabilius habetur, nobilem natum esse, quàm factum. Nasci autem nobilem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia

mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamuis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familijs, neque nobilitatis prerogatiuis fruuntur. Conferendum porrò huius decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet princeps: Idque vel suo ipsius iudicio & beneficio facit, vel interueniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicuius familie virorum, stemma & gentem suam cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. Eiusmodi tamen creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam nouo non licet. Sed posteritas eorum pari cum alijs natis equitibus iure esse incipit. Amittitur porrò nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodammodo, si quis desertis militiæ & agriculture studijs, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore, & minoribus mensuris ac ponderibus utente mercatura, & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: Nec est ullum in ea patritiorum comitumue discrimen, exæquata quodam tempore omnium condi-

Nothi.

Nobilitas
à quo &
quomodo
conteratuNobilitatis
amissio.Nobilitas
æqualis.

conditione. Nuper ad eò paucis quibusdam, parentum, vel ipsorummet amplitudine atque meritis, & principum beneficio Comitum decus deuo partum est. Ducum, qui peculiare habent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quàm id, quod à Boleslao Kriousto principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos diuisisset. Verum id iam defecit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habent que etiamnum ij, qui dudum Lithuanicæ ditionis fuere, aut sunt etiamnum, & Volynij. Neque enim subactis, vel in deditioem acceptis ea prerogatiua adempta fuit. De Prusorum & Curoniensium ducibus post attingemus.

Multæ sunt autem nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, & regionibus, verum signis quibusdam gentilitiis, quæ arma & insignia vocant, eorumq; appellationibus distinctæ, quæ singulæ rursus multas stirpes & familias cognominibus & agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, Leliuorum gens, cuius signum est, noua luna supernè stellam inter cornua continens in cælestino scuto, Tarnouiam, Pileciam, Melstiniam, & alias nonnullas

Gentes & familiae nobiles vn. de appellatæ sunt.

Cognomi
na nobili-
tatis vnde
& qualia.

honestas & amplas familias comprehendit. Signa verò gentilitia, siue insignia partim à rebus, quarum sunt nota, quemadmodum Topororū ab ascia, partim ab euentu, ut Ielitorum à visceribus transfixis appellationem habent: Plurimorum ratio obscura est. Nisi fortè à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabantur, denominabantur equites: Sed undelibet sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam vel cōmutato patrimonio, rectè trāsmittebāt. Qualia supersunt etiā nunc multa cum alibi, tū in Submontano & Sciriciēsi tractu, & in Russia. Ut sunt Herboth, Dunin, Jordan, Gladis, Pienianscus, Pirschala, Omita, Farureius, & alia eiusdem generis. Nūc malunt pleriq; de arcium, oppidorum & pagorum nominibus deflexa paululum per denominationem in ski siue ki voce appellari. Ea verò deflexio vel adiectio syllaba à latine loquentibus & scribentibus in ius commutatur, ita ut à Choina Choinski, & pro eo latine Choinius, à Crasne Crasinski, & pro eo Crasinius, à Lasco Laski appelletur: Ceterum pro eo non Lascius, sed Las-
cus

cus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis & externorum auribus inseruientes. Idem veteres historicos græcos & latinos in barbaris nominibus factitasse animaduertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adiectione, arcis vel oppidi, vel pagi nomen, unde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum præpositione de, vel à, vel ab, vel in, cognominis loco usurpatur, à magnatibus præsertim & clarioribus: ita ut verbi gratia, in Tencin, vel à Gorca, vel de Felsstein, quis appelletur.

Observaturq; in his vulgò discrimen quoddam, non magis à Polonis, quam a Germanis & Bœmis: qui itidem vtuntur huiuscemodi appellationibus. In enim præpositionem ijs ferè attribunt, qui domini sunt locorum: cæteras, etiam ijs, qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant, ubi pedem figant. Gentiliorum autem signorum, quæ quidem quarendo inuestigare potuimus, appellationes hæc sunt:

Signa siue
inlignia
nobilitatis
Poloniæ.

In quibus enumerandis ordinem primarum literarum & vernaculæ linguæ sonum seruabimus. Abram siue Valdorff: Amader: Bialina: Biberstein: Bodulia: Bogoria.

L 4 Boitza:

Boitza: Brog: Bożestado: Buincia, siue Buincza:
 Byliny: Cioleke: Copaczina: Coumia: Cielantco-
 ua: Coruitz siue Bies: Choleua: Cotfitz: Corab:
 Corciak siue Corczak: Dambroua: Dambroua
 altera: Dembno: Dolina: Dolenga: Drzeuicza.
 Druzina: Druia: Dzialossa: Godziemba: Gosdo-
 ua: Grabia: Griph, quod est Siueboda: Gryzima:
 Grzimala: Habdanc: Herburtbova: Helm: Ia-
 nina: Iastrzembiec: Ielita, siue Koslarogi: Jedno-
 rozec: Iunossa: Korsboc: Kerdei: Labentz: Larif-
 sa: Lelina: Liada: Leuart siue Leopardus: Lod-
 zia: Lzauia: Lis, quod est Murza: Mozela:
 Morskicot: Mandrostca: Nalencz: Niesobia:
 Nieczuia: Nouina: Oliua: Osmarog: Odrou-
 wanz: Ostoia: Orlia: Olobog: Ouada: Oxa: Pi-
 laua: Pirzchala: Poualia siue Ogon: Poboze:
 Pogonia, Polucosia: Prawuda: Pomian: Prze-
 ginia: Prus: Prus alterum: quod est Nauilki:
 Profnia: Rana: Raduan: Roza: Rogala: Rucha-
 ba: Rolia: Scheliga: Slepouuron: Socolia: Serui-
 captur: Schilde: Staricon: Starza: quod est Osso-
 ria: Strzemien: Strzegomia: Sternberg: Srena-
 ua: Sulima: Swirczek: Sirocomlia: Schumberg
 siue Cotfiza: Swuinca: Tarnaua: Topor: To-
 pacz:

pacz: Trzaski: Tramby: Varnia: Vieniava:
 Vuczeli: Vieruffoua: Venzik: Vadoua: Vier-
 zinkova: Zabaoua: Zadora siue Plomien: Za-
 grobia. Duorum nomina non tenemus, Ea sunt
 alba aquila anterior pars dimidia à capite cau-
 data tenus erecta, cum duabus stellis à tergo: Et
 quinque rosæ albae in quincuncem collocatae. Vn-
 de simul & ex gente Iastrzembecia ego mater-
 num genus duco: Pater verò meus è Pirzchalia
 & Osmarogia. Nihil autem vetat his nostrum
 quoque adiungere, quo me unà cum fratribus
 meis, & omni posteritate nostra optimus Rex
 Sigismundus Augustus ornauit, dimidiam a-
 quilam pectore tenus, naturali colore, extensis
 alis, laurea corolla circum collum redimitam in
 rubro scuto impartitus. Cui Ferdinandus Rom.
 Imperator electus immortalis memoria dignissi-
 mus, cum legatione apud eum eiusdem regis no-
 mine in septimum annum fungerer, gentilitium
 Austriacæ familiæ sue stemma, rubram in albo
 scuto teniam per transversum ductam subdidit,
 & duo nigrae Imperialis aquilæ capita galea coro-
 nata superposuit. Cur autem minus liceat cuipi-
 am à se par to, quàm ab alijs relicto decore gau-

Nobilitatis
habitandi
& viuendi
ratio.

Fœmi narū
studia.

dere? Et hæcenus quidem de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum sit. Signa, origines, familiasq; describere, longum & operosum esset, ne dicam infinitum. Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisq; villa, vel castello, vel arce, rem familiarem operis & laboribus adscriptitorum suorum vel mercenariorum curans, & agricultura, gregū, armētōrū, & apiariorū fructu, itemq; venatione & aucupio nō modo sustentans sese cum domesticis suis familijs, verum etiā honestas diuitias comparans vendēdis ijs, quæ supersunt vsui domestico, quæq; desunt inde vicissim comparandis. Matres autem familias, & puella nobiles lanificium, & linum, canabumq; & rem pecuariam tractantes non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiari & fructibus eius supersunt vsui domestico. Quin & culinæ curā ea gerunt, exceptis illustrioribus & senatorijs, quæ hac pleraq; dedignātur, aut pedissequarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem carpentis, vehiculis, aut curribus vehuntur: Mares verò vel iisdem, vel equis potius pedestrem incedere per viam, longiorē præsertim, minus honorificū vulgò

vulgò habetur: nisi paupertas necessitatem imponat. Iam autem lautiores & elegantiores de nobilitate in urbibus domicilia figere, villis & rusticis prædijs relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxta ac fœminam ^{Comitatus} affectis maribus, fœminam verò etiam puellis pedissequis stipari, honorificum habetur. Et in cõsum alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum: idque simili figura & colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri usitatum est. Aluntur & equi complures. Equitatem enim aut vehementem herum famuli honoratiores non nisi per urbem, vel ad suburbana pedestres affectantur. Ac Senatores quidem primarij pedestres iuxta ac equestres, medij ferè inter affectas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus, cetera verò turba cum pueris subsequente. In cetera nobilitate affectæ omnes heros sequuntur. Matronas autè & puellas nobiles mares quidem antecedunt, fœmine subsequuntur, præter filias, & quæ in filiarum loco habentur, & sorores puellas, quæ secundum anteambulones proximè matrem vel sororem præcedunt.

Spektatur autem in famulis & pedissequis ^{Famuli & pedissequis}

cum usus ad ministeria, tum statura, forma, elegantia & genus. Nec deest copia equestrum ac nobilium iuuenum, qui vel studio civilitatis, prudentiaq; usu rerum comparanda incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, vel praesidij contra vim potentiorum sibi suisq; comparandi causa, non modo in magnatum & episcoporum, sacerdotumq; ac doctorum clientelas, verum etiam in parium, ac tenuiorum inferiorumq; nonnunquam, eorum praesertim, qui magistratus gerunt, aut aliquo sunt numero in aula principis, aut opibus, industria, eruditione, gratia ve populari valent, affectationem & ministerium parua, vel nullo mercede à parentibus & propinquis traduntur, vel ipsi sese addicunt. Duratq; ea servitus, quoad utriusque, hero, inquam, & seruo sine clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum & amicorum liberos pro quodam & honesto iuventutis educandae studio ultro sibi in familiaritatem & ministerium adsciscunt. Ad eundem modum & foeminae foeminis famulantur. Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc servitutis, sed liberale & sociabile: Nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat

in ministerio, cuius parentibus ipse seruiuerit: Honestaq; habetur hæc iuuentutis equestris educandæ ratio, equabilitatem quandam etiam in equalibus fortunis continens: Et multos ex humili loco ac tenui fortuna non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasq; facultates & opes ipsorum virtus, herorumq; beneficentia prouehit: idque maximè conciliandis luculentis coniugiis, vel sacerdotiis. Honestatis magna semper à nobilitate ratio habita est. Fraudem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum & infame semper habitum est, atque etiam nunc habetur, quamuis in maiore, quam olim, habendi studio & licentia. Quòd si quid eiusmodi in probri loco cuiquam obiciatur, præsertim ab eiusdem ordinis viro, non tam legibus & magistratum iudicio & auctoritate, quam ferro manuq; vindicatur. Dissimulare quidem probrosum habetur. Locitamen ratio ducitur. Plebeis minor est cura dignitatis, atque pomposa ambitionis, exceptis urbanis scæminis, quæ & ipsæ benè cultæ, & una aut altera pedissequa comitata incedere student: Vita autem laboriosior & sollicitior tam

Nobilitatis
studia.

Plebs.

mulierum, quàm virorum, nullo ferè sexus discrimine, nisi quod fœmine opificia non exercent, neq; vecturam: neq; negociandi gratia peregrinantur. Vicina tamen oppida intra fines regni adeunt, domiq; negociantur. In iudicio standi ius

plebeij, qui non habent. In plebe autem numerantur, quicunque nobiles siue equites non sunt, siue sint agricolæ, olitores, apiarij & pecuarii, siue opifices & operarii, siue caupones, propole, vectores, & mercatores, & siue in agris, quemadmodum superius attigimus, pagis, atq; vicis vitam degant, siue in oppidis & urbibus. Ac vrbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus, & propolis habitantur. Vici autem & pagi, & suburbana prædia ab aratoribus, olitoribus, pecuariis & apiariis. Caupones verò, molitores, operarii, vectores, iumentorumq; locatores, utrobique sunt. Sunt autem aliquanto meliore & liberiore conditione urbani & oppidani, quàm agrestes. Ac censum quidem annuum utrique dominis suis pensitant, verum agrestes & vicani plerique omnes operas præterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios usus domesticos, non solum manuaris, verum etiam cum iumentis ipsi, per se

**Vrbanorū
& agrestium
discrimen.**

se, vel per mercenarios & operarios suos praestant. Nec aliò cuiquam commigrare inconsulto domino licet: ita ut videantur esse gleba adscriptitii, nec multum à seruis differant, praesertim ut nunc sunt tempora. Cmiecie seu Cmetones vulgò vocantur. His autem deteriore conditione sunt hortulani, qui hortos colunt. Vtrig² Chlopi appellantur: Quam appellationem, velut probrosam, non fert nobilitas. Habent sanè in eos domini vitæ necisq² potestatem: præter eos, qui ab ineunte ætate literarum studiis, sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe urbana non desunt, qui rem lautiozem per famulos & vicarios administrantes, ipsi ocio, honestioribus studiis, vel delitiis vacant. Multi lautius & sumptuosius victitant: Atque inde crescunt rerum precia, & non pauci ex iis ad egestatem rediguntur. Et hæcenus quidem de nobilitate & plebe. Iam de sacrosue ecclesiastico ordine.

Religio &
pietas Po-
lonorum.

Quod ut planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polona gens, abiectò semel impio demonum cultu, sexcentis amplius annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum

Hereses in
Polonia.

insolens & impatiens ante nostram aetatem. Nuper adeo nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Berengariana seu Calviniana labes à mercatoribus, & bonarum literarum studiosis iuuenibus, leuitate animorum, & curioso studio nouitatis inductis peregrè inuecta, multorum animos infecit. Quod olim etiam de Hussitica & Viclesica extremis Vladislai Jagellonis regis, & primis filiorum eius Vladislai, & Cazimiri temporibus (cum horum iuxta ac illius etas contemneretur) usu venire cœperat. Sed principum & episcoporum virtute, auctoritate, studio, ac diligentia, ceterorumque procerum pietate, grauitate, & constantia malum altius radices agere permissum non est. Itaque retinuerunt ij tunc cum prisca religione etiam dignitatem auctoritatemque suam, & rempub. Quae qui nunc viuunt, utinam posteris etiam suis relinquunt. Iam autem non solum illa, quas dudum memorauimus, verum etiam Picardorum, Anabaptistarum, Arianorum, Pneumatomachorum, Trideitarum, Photinianorum, Ebionitarum, Recutitorum, & nescio quae non pestes, proh nefas, Poloniam, laxatis semel licentia habentis,

benis, agminatim inuadunt, & prae-textu, seu
 uerius abusu libertatis, praeuentibus nonnullis
 de nobilitate, sibi quisque religionis magister, at-
 que adeo rex & lex esse incipit. Sed haec alibi pro-
 lixius deplorauimus. Prussi aliquanto posterius
 Christo nomina dedere: Citius autem & cupidi- Prussorum
religio.
 us Lutheranum dogma amplexi sunt, urbani
 praesertim, & qui sunt Germanici sanguinis,
 propter mercatorum & opificum Germanorum
 frequentiam & commercia, & lectionem libro-
 rum importatorum à Germania. Quum enim
 ea colluies hominum quasi ad pileum uocata,
 semel ecclesiastica disciplina iugum excussisset, à
 magistratibus siue timore, siue peruersa animi
 inductione, & ob iusiurandum praeceptoribus
 suis in Germania datum, eodem inclinatis, imò
 redemptis etiam, non modò non repressa est, sed
 magis etiam confirmatur & incitatur. Multi
 tamen adhuc pia maiorum instituta retinent,
 praesertim ubi magistratus officium suum faci-
 unt, alienum non usurpant. Masouij tenacio- Masouiorū
pietas.
 res antiquae religionis & pietatis, à profanis no-
 uationibus fermè abhorrent. Abhorrent etiam
 Russi. Gracos autè hi sequuntur, quos ab initio Russorum
religio &
schisma.
 N religio-

religionis magistros habuere, & cum ijs à nobis, hoc est, à Romanæ & catholice ecclesie consensu sese per sacrilegum schisma præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum

Latini. latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu diuino publicè latina lingua utimur, & cum sapientiss. & sanctiss. maioribus ipsorum Græcorum iuxta ac nostris summam Romani pontificis dignitatem & auctoritatem in uniuerso Christianorum populorum cœtu agnoscimus. Nec in multis præterea à nobis ij dissentiunt: & quidem ritibus & institutis ecclesiasticis magis, quàm dogmatibus religionis. Vulgant autem diuortia, quamuis leui de causa. Plurimi tamen ex ijs, ex quo tempore Polonorum ditione tenentur, ad nos & Romanæ ecclesie societatem & instituta transierunt, eodemq; cum cæteris Polonis iure

Armeni.

sunt. Armeni oppida quædam Russia Podoliaq; incolentes, suis & ipsi ritibus suaque lingua in sacris utuntur. Non abhorrent ij tamen sicut accepimus, à Romana ecclesia & Rom. pontifice:

Judæi.

Quin principatum eius in uniuersa Christi ecclesia agnoscunt. Hebræi verò, quibus aliunde pulsus, Russia & Lithuania, ac totius ferè Polo-

niæ

MART. CROM. LIBER I. 87

nia oppida referta sunt, suam retinent religio-
nem: nisi forte superstitio vel impietas ea potius
dici debet. Feruntur etiam Tatars Ceremissi in Tatars.

uno aut altero oppido Podolix suis uti ritibus
& impietate Mahometana, quemadmodum &
Lithuanici. Quorum indelubro apud Trocos
nihil preter pileum turbinatum, qualibus vul-
go ea gens utitur, in suggesto editiore positum
ante multos annos aspeximus. Sed mittamus
barbaros incolas, cum falsis suis religionibus, &
ad institutum nostrum revertamur. Tam apud

Sacer & ec-
clesiasticus
ordo.

Russos igitur, & Armenos, quam apud Polonos,
qui Christi Dei, ac magistri nostri institutis co-
venienter pietatem colunt antiquitus, certus est
ordo eorum hominum, qui religioni sacrisq; pe-
culiariter moderantur & inseruiunt, non gene-
re, sed eorum, penes quos eius rei potestas est an-
tiquitus, & iam inde ab temporibus apostolicis
(Episcoporum inquã) authoritate, segregatione,
& initiatione siue consecratione à cetera omni
multitudine distinctus: quem sacrum & ecclesi-
asticum & spirituaalem dici supra memoravi-
mus. In quonon modo episcopi & sacerdotes
verum etiam ceteri sacrorum administri,

Plebei ar.
cētur à nō
nullis ho-
noribus ec-
clesiasticis,

& monachi monachæque censentur, è plebeio iuxta ac equestri ordine allecti. Vtrisque enim antiquitus iam inde ab initio patuit aditum ad hunc ordinem. Patrum demum, aut auorum nostrorum memoria ab episcopalibus non tam functionibus, quàm sedibus, & primarijs quarundam opulentiorum basilicarum, siue ecclesiarum, ut vulgò vocant, cathedralium honoribus, quæ prælatura & canonicatus dicuntur, plebei (theologis, iureconsultis, & medicis aliquot exceptis) excludi cœpere. Quod iam ad Abbantias quoque & monasteria (ubi ex professo mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam sacerdos ordo vestitu & cultu corporis à cætera multitudine: Sed & inter se non modò à cæteris sacerdotibus episcopi, & ab utrisque monachi, verum etiam ipsæ inter se monachorum & monacharum secta partim figura, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ quoniam communia sunt Polonis cum cæteris Christianis populis, persequi hic prolixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam reifam Polonicæ rationem paucis concludamus. In magna rerum omnium copia, ut fit,

Res nume-
ria,

maior

maior aliquantofuit superioribus temporibus,
 quàm nunc est, argenti & auri, rei quæ numariæ
 penuria, præsertim cum auri & argenti metalla
 nulla extarent, & minus nota essent nostris ma-
 ioribus transmarina mercimonia. Neque pro-
 prium habebant numum Poloni, sed externis Moneta.
 maximè Boëmicis usi sunt aliquandiu. Cœpit
 deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Caſimi-
 ro magno reges & argentum signari ad exem-
 plum Boëmorum. Aureos verò numos primus Aureus.
 omniū Sigismūsus rex huius Sigismundi Augu-
 sti pater nostra memoria signavit, bonitate &
 pōdere Vngaricorū. Tametsi Alexandri quoque
 fratris eius aureum numum vidimus. Sic au-
 tem crevit iam auri precium, ut prope duplo ca-
 rior nunc sit aureus numus, quàm fuit auorum
 nostrorum memoria. Id adeò, partim propter
 luxum, & crebriorem auri usum, exportatio-
 nemque ad exteros, partim quia deterior nunc es-
 se fertur reliqua moneta, cum ponderis diminu-
 tione, tum æris admixtione. Est autem ea mul-
 tiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma Grossus.
 est cum admixto ære, olim vicesima octava,
 nunc, quinquagesima secunda vel tertia, imò

iam quarta & quinta pas aurei Vngarici, sexa-
 gene siue copæ sexagesima, marcæ quadragesima
 octaua, floreni tricesima, fertonis duodecima,
 scoti verò dimidia. Sic vulgò dicuntur pondera
 siue genera, quibus pecuniam numeramus &
 computamus. Sunt & minores grossonumi.
 Medians. Medians quidem grossi dimidium, nona ferè
 parte superans cruciatum Germanicum, sed
 iam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ter-
 narius sexta, obolus verò decima octaua. Atque
 Solidus. Ternarius. Obolus. hi quidem nunc erei sunt in albatu: Superiori tē-
 pore habuerunt admixtum argentum, ut eti-
 am nunc habent grossi & mediantes. Argentei
 verò sunt trigrossus ac segrossus, hic quidem sex,
 ille verò tribus grossis æstimatione par. Vtrum-
 que primus signauit Rex Sigismundus senior,
 Sed iam pauci extant: Exportantur enim, &
 conflantur ab auaris Iudæis, mercatoribus, &
 argentarijs apud gentes finitimas. Per magnus
 est autem etiā nunc apud nos usus externa mo-
 Mercimo- neta, qua pro mercibus undelibet importatur.
 nia. Magna sunt enim nunc, si unquā aliās, Polonis
 variarum rerum cum cæteris gentibus cōmer-
 cia: Quāquā commutatione mercium per mul-

ta peraguntur. Exportantur autem in primis, ^{Quæ ex-}
 siligo, triticum, ordeum, auena, & alia legumi- ^{portantur.}
 na, linum, lupulus, coria boum, sebum, aluta, mel,
 cera, succinum, pix, cinis, mali, asseres, cæteraq;
 materies fabricandis nauibus, & ornandis do-
 mibus apta: Cereuisia quoq; & herba quedã tin-
 gendis lana & serico idonea. Iam verò & boum,
 ver uecum, & equorum permagna vis nō modo
 finitimis, verum etiã remotioribus populis sup-
 peditatur. Ac equi partim propter pernicitatē,
 & laboris, incommodorumq; tolerantiam, par-
 tim propter molliorem incessum à remotiori-
 bus etiam populis expetuntur. Importantur au- ^{Quæ aliunde impor-}
 tem vicissim aliunde panni non modo sericei & ^{tantur.}
 aurei, sed etiam lanei lineique subtiliores, aulea,
 tapetes, & alia parietum, equorum, & homi-
 num ornamenta, quorum opificia minus exqui-
 sita sunt apud Polonos, licet non desit materia,
 & alijs gentibus suppeditetur. Margaritæ item,
 & gemmæ, & pelles sabellinæ, pantherinæ,
 siue lupiceruaria, hermellina, mardurinæ,
 murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ur-
 sine, & aliarum ferarum, quarum maiorem
 copiam produciunt interiores Septentrionis

Orientisque sylux. Husiones quoque siue Mari-
 ani, & haleces, & alia salsamenta, & vento vel
 sole durati pisces marini. Adhæc argentum, æs,
 orichalcum, & chalybs cum facta, tum infecta.
 Boum etiam copiam auget vber pascuis Vala-
 chia, siue Moldavia, & Bessarabia: sicut equorū
 Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria &
 Moravia: Ex Austria, Rhetia, Slauonia, Ita-
 lia, Creta, & Græcia importantur etiam, sed
 pauciora. Gdanum autem Renense & Gallicum
 & Hispaniense, Canariense quoque, & Creti-
 cum nauibus aduehitur. Porrò aromata, & va-
 ria eduliorum condimenta atque cupedia, qua
 vnà cum vino, & pannis aureis ac sericeis gen-
 tem hanc atque regnum vehementer exhauri-
 unt, de longè ab oriente & occidente importan-
 tur. Harum autem rerum atque mercium ex-
 portandarum & importandarum commercia
 sunt Polonis, maritima quidem cum accolis si-
 nus Venedici & Oceani Germanici, Pomerani-
 nis, Mechelburgensibus, Holsacijs, Danis, Fri-
 sijs, Hollandis, Brabantis, & alijs Belgis, Gallis,
 Liouonibus, Moschis, Sueonibus siue Suetis,
 Noruegijs, Anglis, Scotis, Hispanis etiam &
 Lusita-

Populi eū
 quibus cō-
 mercia sūt
 Polonis.

Lusitanis. Itemq; per Pontum Euxinum cum
 gentibus Turcica ditionis: Terrestria verò
 cum Germanis, Moravis, Silesijs, Boëmis, Vn-
 garis, Italis, Moldavis, Moschis, Armenis, at-
 que Turcis. Sed iam hunc librum claudamus,
 altero reipub. Polonia rationem descripturi.
 Ac primum quidem de Magistratibus & mu-
 neribus publicis persequemur: deinde verò
 iudiciorum, comitiorum, & belli ra-
 tionem explicabimus, sic tamen,
 utrobiq; ut Prussos ad cal-
 cem operis vitanda
 perplexitatis cau-
 sareferuemus.

(:.)

O P O L O

POLONIAE
MARTINICROMERI
LIBER ALTER.

De Republica & Magistratibus
Polonorum.

Monarchi-
am Poloni
amplectun-
tur.

Hist. Polo.
lib. 2.

Regni Pol.
origo.

Hist. lib. 3.

*D*E tribus primis & simplicibus rerum publ. formis, quae vel unius, vel paucorum imperio, vel multorum omniumve quadam aequabilitate iuris continentur, unius principatum Poloniae semper, praeter duo quaedam tempora, de quibus in historia memorauimus, amplexi sunt, bonis plerunque & moderatis, & à tyrannide alienis usi principibus. Fuitque contenta Polonia principis siue Ducis nomine & imperio, donec Otto tertius eius nominis Imperator Rom. Boleslaum cognomento Chrobrum (Chabrum vulgò vocant) paulò post susceptam religionem Christianam: hoc est, anno post Christum natum millesimo & primo, regio diademate & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum regem tunc

is honos mansit apud hanc gentem. Nam post Hist. lib. 7
alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem,
ducentis amplius annis, principes Polonorum
regio nomine abstinerunt. Deinde verò anno
Christi 1295. reuocatum & renouatum id in Regni re-
sumptio.
Hist. lib. 11.
Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad
externos plerunque liberis liberi populi suffra-
gijs delatum, cum antea Poloni externum prin-
cipem non habuissent: Ac neque ex alia familia
per quadringentos amplius annos, quàm ex ea,
qua à Piašto duxit originem. A centum & Hist. lib. 14
& 15.
amplius octoginta annis regnauit perpetua suc-
cessione Iagellonia magnorum ducum Lithua-
nie progenies. Non hereditario tamen, sed
electionis iure. Fuit autem initio liberior do-
minatus principis, & nullis propemodum legi- Principis
potestas.
bus adstrictus, infinitam non modo omnium
rerum, sed etiam vitæ necisque omnium pote-
statem habens. Post susceptam verò publi-
cè religionem Christianam, tempera rea cœ-
pit primū pijs monitis atq; doctrina episcoporū
& sacerdotū (quibus nūc præclara scilicet refer-
tur gratia, tūc permagna erat eorū dignatio &
authoritas) ac caterorū Christianorū populorū

imitatione & moribus. Deinde verò bellatricis nobilitatis meritis & obsequijs: fortassis autem & contentionibus multa de suo iure remittentibus & indulgentibus equestri ordini regibus & principibus. Nunc sanè angustis finibus regia potestas in sacrum & equestrem ordinem, & utrique subiectos homines atque bona, circumscripta est: Ac in sacerdotes quidem iam inde ab initio suscepta religionis Christiana rex nihil prorsus iuris habet: De equitis verò capite & fama, non nisi in comitijs cum Senatu iudicat, certis aliquot causis exceptis: Senatu autem inconsulto neque bellum cuiquam facit, neque fœdus publicè cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia nova instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem ullam maiorem ad rem publ. pertinentem statuit, aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest absque consensu cateræ nobilitatis, siue equestris & militaris ordinis: De quo ferè magistratus etiam publici & Senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum

Regia potestatis fines.

dum summare republ. Itaque nunc regnum & res-
publ. Polonorum à veteri Lacedemoniorum,
vel huius temporis Venetorum reipubl. ratione
non multum differt. Ius creandi regis penes Se-<sup>Regis ele-
ctio.</sup>
natum est, de quo paulò post dicemus. Atque id
etiam equester ordo sibi vendicare cœpit, ita ut
tum demum in eo ratum sit senatus iudicium, si
assentiatur cætera nobilitas. Non temerè tamen
descenditur à stirpe regia mascula, si qua extat. A
novo rege insurandum exigitur in hanc senten-<sup>Iusiuran-
dum regis.</sup>
tiam, Quod secundum leges & instituta maio-
rum regnaturus sit, & suum cuique ordini &
homini ius privilegii quòq; & beneficium, à prio-
ribus regibus collatum, saluum conseruaturus,
neque de regni finibus & bonis quicquam dimi-
nuturus, quin amissa etiam ab alijs pro virili
sua recuperaturus. Vicissim autem senatus om-
nis in verba eius iurat. Inauguratur autem (si
tamen hoc verbo uti fas est) olim quidè in Gnes-^{Coronatio}
nensi, nunc verò in Cracouiensi basilica ritu so-
lenni Christianorum ab Archiepiscopo Gnes-
nensi sacris operante, ac duobus proximis epis-
copis: unctusque inter scapulas sacro oleo ante
aram maximam, ubi etiam sacrosanctam Eu-

charistiam venerabundus accipit, & corona aurea redimitus, accepto in dextram sceptro, & in leuam pomo aureis, in editiore folio ex tempore p̄parato collocatur, omnibusq; ritè peractis coronatus in regiã reducitur. Postridie p̄pa itidẽ solenni coronatus in forũ urbis equo vehitur, senatoribus equestribus, episcopis quidem ponẽ sequentibus, profanis verò antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pomũ, sceptrum, & strictum gladium proximè ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum sublime cum ijs pedester conscendit, & in editiori folio collocatur. Sedentẽ senatus paulò inferior ordine circũsistet. Deindẽ assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursumq; residens, eius contactu siue leni ictu inter scapulas cuiusq; nobiles & equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autẽ & oppidani magistratus in verba noui regis iurant. Inde ritè peractis omnibus, in arcẽ cũ eadẽ pompa reditur, & festis epulis indulgetur. Nec multo diuersa est regina inauguratio: qua fit presente, deducẽte, & postulante pro ea rege. Deducit autẽ eã coronatã etiã ad forum rex ipse quoq; corona-

Reginẽ coronatio.

tus cum simili pompa. Sed non iuratur in verba reginæ, nec ei defertur ulla potestas aut iurisdictione. Vectigalia principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & adscriptitij quotannis tributum poradline, quod nos rastrale dicere possumus (Regale etiã vocatur) in iugerum, seu lanenum & mansum, ut vulgò vocant, duodenos grossos, & quidem latos siue Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus quam nunc est. Pensitabant & alias quasdam cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, auenarias, & aliarum rerum pensiones: nec modo agricolæ, sed & oppidani: Quin & equites siue milites non penitus immunes erant. Et iumenta autem hi ei, quacumq; iter faciebat, alij secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus eius alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis: Quorum appellationes videre licet in

Vectigalia principis.

Poradline siue rastrale tributũ.

Grossi Pragenses siue lati.

Pensionū
piscarum
nomina.

vetustis principum diplomatis: Nempe prZe-
 vuod, po vuos, stroza, stan, po vuoloue, targoue,
 Crona, pod vuody, Voginia, Narzas, sep, pod-
 vuorouue, Opolia. Libera autem principi erant
 ubique piscationes atque venationes: Alijs non
 erant, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque
 peculiari principis indulgentia. Multæ quoque
 maleficiorum principi dependebantur. Qua
 cum ita essent, cumque permagna esset rerum
 omnium ad victum pertinentium vilitas, &
 necdum maritima cum externis populis com-
 mercia extitissent, aut vulgata essent, non di-
 straherentur fruges, & alij fructus pradiorum
 principis, quæq; ex pensionibus in cellam eius
 comportata erant, neque ad unum aliquem to-
 tius regni locum (quod non sine graui agrestium
 pressura futurum erat) conuehebantur: sed in
 prefecturis asseruabantur. Cumq; ad officium
 principis pertinere existimaretur, non desidem
 & uni alicui loco affixum herere, sed obire omne
 regnum, & fines eius tueri, & omnium visibus se
 se exponere, querimonias afflictorum audire, ius
 dicere, tenuiores à potentiorum iniuriis vindi-
 care, quoquo is venerat cum equitatu & comi-
 tatu

Princeps
Poloniam
obibat.

tatu suo aulico, eius praefectura fructibus & pro-
 uentibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset,
 opus ve esset, siue quoad horrea cellaque suffice-
 rent, seu denique descriptis cuique praefecto pro
 ratione perfecturæ, & prouentuum certis tem-
 porum spacys. Atque hoc illud est, quod scripto-
 res quidam externi rerum Polonicarum impe-
 riti ante nostram memoriam in eam partem ac-
 ceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polo-
 nus egestatis causa regnum suum obire perpe-
 tuò necesse habeat, quo à suis hominibus quasi
 precario sustentetur. Caterum postea cum prin-
 cipes vel certo se loco continere, vel bellis disten-
 ti peregrè diutius abesse cœpissent, dictrahi cœpe-
 re fructus praediorum, qui praefectorum cum sua
 cuiusque familia moderatis usibus superessent.
 Remissa sunt deinde principum beneficentia sa-
 cro & equestri ordini, & utriusque adscripti-
 tijs & subditis pleraque omnes pensiones & one-
 ra. Nunc sanè equestris & ecclesiastici ordinis
 homines nihil regi pensitare necesse habent. Ac
 ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscrip-
 titij, prater binos grossos vernaculos de manso,
 siue laneo (qua idem sunt) pagano, & eo quidem

Error quo-
 rundam
 scri. to. n.

Vesti galii
 imminu-
 tio.

Cinetones.

Rastrale si-
 ue regale
 tributum.

P solo

solo, quem adscriptitiū s. ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus coluntur, itemq; suburbani & scultetorum (de quibus post attingemus) agri ab ea quoque pensione immunes sunt,

Operæ sub
ditorum
sacerdotum
lium & c
questrium.

Ne subserviunt quidem principi sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani, præterquam ad arces tempore belli reficiendas, atque etiã nouas, si id è senatusconsulto fiat, cõdendas.

Stationes.

Non ita pridem abbates & Præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ Stationes vulgò dicuntur, regi denuo pensitare cœperunt. Adscriptitiū quoq; ipsorum ad colendos principi agros, subuectiones, & pensiones quasdã frumentarias reuocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab iniurijs improborum.

Metalla.

His autem exceptis, soli præfecturarũ adscriptitiū in suis quicq; præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem principis sustinent. Quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiã è metallis mediocre vectigal. In iis autem conductitiarum operarum vsus est: Quarum impensa deducta, reliquum cedit principi. Omnium verò metallorum in Polonia fructuosissimæ sunt salina.

Sed

Sed habet in iis equester ordo hanc prerogatiuā, Nobilitatis prerogatiua in sal-
 ut in usum suum domesticum statis anni tempo-
 ribus aliquanto minoris emat sale, quam ca-nis.
 teri homines. Et telonis quoque mercium & ve-Telonia.
 ctorum prouenit vectigal principi. Caterorum
 hominum nemo ius ullum habet instituendi &
 exigendi telonii, præter peculiarem regis indul-
 gentiam: idque ob necessariam extra ordinem
 refectionem viarum, pontium, & aggerum. Ca-
 terum nauulum à traiectu fluminum in suo cuiq;
 solo instituere licet. Duplex autem est telonium: Telonium
 vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, vetus & no-
uum.
 quod ab iis penditur, qui intra fines regni nego-
 ciantur. Nouum verò maius aliquanto, quod
 bouum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, cere,
 sebi, & aliarum mercium, quæ ad exterâs oras
 exportantur, & earum, quæ aliunde importan-
 tur nomine pensitatur. Vtriusque immunita-
 tem habent ecclesiasticus & equester ordo, modo
 ne mercaturâ quis exerceat, hoc est, venum ea
 exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo
 pararit. Si quis tamen boues emptos suo pabulo
 & frumento per hyemem aluerit, perinde habe-
 tur, ac si domi eius nati sint. Publicè quoque ciui-

tates nonnulla habent immunitatem veteris telonij. De nouo fuit superiori tempore controuersia inter equestrem ordinem atque regem. Hac igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: Quae distrahere, aut addicere cuiquam iure hereditario rex, Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius reuocata, multos conturbauit, & non exiguos motus excitauit: qui nondum prorsus sopiti sunt. Extra ordinem nihil a quoquam, nisi forte a Iudæis, regi pensatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia prabet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium presidia, & sartatecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac de republ. & in alios usus impendit: Inde & senatoribus ferè, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotijs certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia principum attributi, partim accepto in usus necessarios precio venditi. Et hæctenus quidem de principe sue rege ac vectigalibus e-

Alienatio
nes regi in
terdicta.
Alexandri
R. statutu.

Impensa
pincipis.

ius. Iam de legibus. Legum scriptarū nullus fuit Leges Po-
lonorum.
 usus apud Polonos vetustioribus temporibus:
 Nec ulla extant antiquiores ijs, quas Caſimi-
 rus magnus rex condidit: Quæ sanè paucula
 sunt. Nec multæ ijs à successoribus eius adiectæ
 sunt. Extremis demum ferè temporibus Sigis-
 mundi senioris, & regnante filio eius Sigismun-
 do Augustomagis ac magis exarsit, & longius
 progressus est pruritus & libido nouarum legum
 condendarum, & antiquiorum mutandarum.
 Quo fit, ut hæ propemodum exoleſcant, nouæ
 autem vix, aut ne vix quidem inoleſcant: sed v-
 træque, hæ quidem nouitate, illæ verò vetusta-
 te sua in contemptum vulgò veniant, maxima
 rei publicæ perniciæ. Earum autem condenda-
 rum potestas est simul penes regem, senatum, &
 nuncios nobilitatis nec nisi in comitijs. Statuta
 regni vocantur. Priscis temporibus viua lex e-
 rat Rex siue princeps: Qui cum vnus in tam
 amplo regno omnia neque prestare, neque pro-
 uidere, ac ne iudiciorum quidem difficultates re-
 ètè explicare posse videretur, & lubricus autem
 procliuisq; ad tyrannidem gradus in summa po-
 testate esse soleat, adhibiti sunt ei Senatores siue Conſiliarij
siue Sena-
tores regni

Consiliarii, qui & consilia actionesq; eius ad sa-
 lutem reipubl. & iudicia ad iustitiæ & equitatis
 trutinam dirigerent, & monitis consiliumq; salu-
 bribus, quasi viuis quibusdã legibus pro re nata
 cum animum eius informarent, tum potestatem
 modificarentur. Hic est Senatus Regius, multò
 amplior modo, quam olim, certo hominum nu-
 mero constans, quos Senatores & Consiliarios
 regni appellamus. Qui non nisi iurati ad hoc col-
 legium, & ad consilium admittuntur. Et perpe-
 tuum est hoc munus, quoad vivit quisque, certis
 annexum honoribus & magistratibus, partim
 ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in Se-
 natu antiquitus, Archiepiscopi duo, septem epis-
 copi, Palatini quindecim, Castellani quinque &
 sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnësis in ma-
 iore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi
 verò, Cracoviensis in minore, Posnaniensis in
 maiore Polonia. Vladislaviensis in Cuiavia
 & Pomerania, qui tamen iam à certo tempore
 Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masovia,
 In Russia Præmisliensis & Chelmensis: Came-
 necensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc
 à nobis enumerati sunt, eum perpetuo servant

Senatorū
 genera &
 numerus.

Archiepi-
 copi.

Episcopi.

Senatorū
 numerus
 & ordo re-
 centior ad
 calcem o-
 peris adferri
 potest cit.

in senatu, dicendaq; sententia, & in publicis celebritatibus. De Prussicis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici & Graci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi Vladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Premisliensis, & Chelmensis: qui una cum sectatoribus suis, & alijs Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione Lithuanica, à Kiouensi metropolita, & à Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni suum episcopum. Sed neque hic neque Russici pertinent ad regium consilium. Superioribus seculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniæ, Vratislaviensis quoque & Lubussensis episcopi, & Camenensis, in senatu sua loca habebant: Atque etiam nunc duo priores in prouincia Gnesnensi censentur. Et nostra memoria habuit uterque certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopatus in ducum Pomeraniæ, Lubussensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, Vratislaviensis in regum Bœmiæ ditione est. Secundum episcopos in Senatu sunt Palatini hoc ordine: Craconiensis & Posnaniensis, alternis

Russorum
Episcopi.

Palatini.

vicibus inter se priora & posteriora habentes
 loca & suffragia: Deinde Sandomiriensis, Calis-
 siensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, Vv-
 ladislauiensis, siue Iuni-vladislauien. Leopoli-
 ensis siue Russia, Podolia, Lublinensis, Belsensis,
 Plocensis, Masouia, & Rauensis, Castellani,
 Cracouiensis, Voiniciensis, Sandecensis, & Bie-
 censis in satrapia siue Palatinatu Cracouiensi:
 Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sre-
 mensis, Pramentensis, Criuuenensis, & Santocen-
 sis in Posnaniensi, Sandomiriensis, Visliciensis,
 Radomiensis, Zauichostensis, Zarnouensis,
 Malogostensis, Polanecensis, Cechouiensis in
 Sandomiriensi: Calisiiensis, Gnesnensis, Lan-
 densis, Naclensis, Biechouiensis, Camenensis
 in Calisiiensi, Siradiensis, Rospirensis, Spicimi-
 riensis, Velunensis & Conariensis in Siradiensi:
 Lenciciensis, BreZinensis, Inouulodensis, & Co-
 nariensis alius in Lenciciensi: In Brestensi, Bre-
 stensis, Crusuiciensis & Coualiensis: In Iuni-vu-
 ladislauiensis, Iuni-vladislauiensis, Bydgostien-
 sis, & Conariensis item alius, itemq; Dobrinen-
 sis, Ripinensis, & Slonensis in terra Dobrinen-
 si: In Russia, Leopoliensis, Præmislensis, Hali-
 ciensis,

ciensis, Sanocensis, & Chelmenſis: In Podolia
 vnicus Camenecenſis: In Lublinenſi item Lub-
 linenſis: In Beſenſi Beſenſis: In Plocenſi Plocen-
 ſis, Racionſenſis & Siepercenſis: In Maſouia
 Cynrenſis, Viſnienſis, Varſauienſis, Viſſegra-
 denſis, Zacrocimienſis, Ciechanoniſis, & Li-
 uenſis: In Rauenſi Rauenſis, Sochaciouiſis,
 & Goſtinienſis: In Sileſia vnus Ofuencimienſis,
 Palatinum ea non habet. Ex his Caſtellanis, qui ^{Caſtella}
 primi in vnaquaque ſatrapia modo à nobis enu- ^{norum or-}
 merati ſunt, eum inter ſe ſeruant ordinem, quo ^{do.}
 palatinos recenſuimus, excepto Cracouiſi,
 qui ex quodam tempore palatinos omnes loco
 ſuffragioq; anteit. Voinicienſis item & huic pro- ^{Voinicien-}
 ximus Gneſnienſis prerogatiua quadam inter ^{& Gneſnen}
 Caliſienſem & Siradienſem Caſtellanos inter- ^{Caſtella}
 iecti ſunt. Caterorum hic eſſe legitimus ordo ex- ^{rum loca.}
 iſtimatur, vt Rauenſi, qui ſuperiorum extre-
 mus eſt, proximus ſit Sandecenſis: deinde Me-
 direcenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Rogoſnienſis,
 Radomiſis, Zauichoſtenſis, Landenſis, Sre-
 menſis, Zarnouiſis, Malogoſtenſis, Velu-
 nenſis, Pramiliſis, Halicienſis, Sanocenſis,
 Chelmenſis, Dobrinienſis, Polanecenſis, Pre-
 menten-

Q

mentensis, Criviniensis, Cechouiensis, Naclensis,
 Rospirensis, Biechouiensis, Osuencimensis, Bre-
 zinensis, Crusuiciensis, Bydgosciensis, Camenen-
 sis, Spicimiriensis, Inowulodensis, Coualiensis,
 Santocensis, Sochaciouiensis, Gostinensis, Vi-
 nensis, Varsauiensis, Racianzensis, Siepercensis,
 Vissegrodensis, Ripinensis, Zacrocimensis, Cie-
 chanouiensis, Liuensis, Slonensis: extremi tres
 Conarienses: In quibus primum locum is, qui est
 in Siradiensi satrapia, medium qui in Len-
 ciciensi, ultimum qui in Inowuladislauensi, ob-
 tinet. Sunt item in Senatu Magistratus
 quidam & administri principis, quos officiales
 regni vocant: Nempe Marescallus, siue Mare-
 scallus, qui magnus dicitur, Cancellarius, Pro-
 cancellarius siue Vicecancellarius, ac thesaura-
 rius. Est etiam vnus de magistratibus aulicis,
 seu curie principis, Marescallus curie: Putatur
 etiam duo praefecti seu Capitanei, nempe maioris
 Poloniae, & Cracouiensis ad cōsiliū pertinere. Sed
 perraro vsu venit, vt ij nō aliquo alio honore Se-
 natorio praediti sint. Horū autē omnium magistra-
 tuum loca & suffragia in consilio sunt secundū Ca-
 stellanos eo, quo hic à nobis cōscripti sunt, ordine.

Nisi

Magistra-
 tus perti-
 nentes ad
 consilium
 publicum.

Nisi si quo alio eminentiori honore ij cohonestentur: Quod fit plerunque. Hoc igitur est consilium publicum apud Polonos, & Senatus regis siue regni, sex & nonaginta consiliarijs constans: Quorum alij vocantur maiores, alij minores consilarii. Sunt autem maiores, Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, primarij aliquot satrapiarum Castellani usq; ad Siradiensem fortassis: Cateri omnes minores: qui posterius in consilium adhiberi ceperunt: & excluduntur nonnunquam à consilijs secretioribus. In hoc senatu censentur etiam Prussici consiliarij. Verum de his & omni republ. Prussica separatim posterius persequemur. Accessere nuper (posteaquam hæc nos conscripsimus) & Lithuanici cum antiquitum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adiecit. Eos quoque alii loco reseruabimus. Porro Secretarii admittuntur Secretarij. quidem & ipsi iurati in Senatum, sed ut auditores modo, & quasi seminarium quoddam senatus: Neque locum habent in consessu consiliariorum, neque dictionem sententia. Ex his autem Referenda unus primi siue maioris Secretarii nomen & rij. honorem obtinet, de quo plura paulò post:

Duo referendarij siue supplicum libellorum magistri sunt. Putantur & succamerarij aditum habere ad locum habendi senatus, claudendi & aperiendi ostij causa, idque in suo tantum quisq; territorio. Iam & Senatorum, primariorum praesertim, filios adolescentes admitti in Senatum non inusitatum est. Quanquam solent & ij sacramento adigi in numero secretariorum, quo liberius intersint consilij. Conuocantur autem Senatores à principe ad consilium, praesentes quidem quoties opus est: qui verò longius absunt, non nisi arduis de causis, utpote ad comitia, vel celebritatis alicuius gratia, nimirum ad nuptias principis, seu liberorum eius, aut si quis socius & obnoxius regno dux in verba principis iuraturus sit. Cum ijs verò, qui adsunt, princeps pro re nata consultat. Nisi fortè res grauior ac difficilior incidat, qua plurimum consilio & consensu sit explicanda, velut de indicendis comitijs. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, maiores praesertim. Atque hac de genere, numero, ordine & officio senatorum siue consiliariorum regni suffecerint, si unum illud addiderimus, quòd subseruiunt ij quoq;

Confilij
conuocandi
ratio.

Senatorum
communium
officia.

quoque principi & reipubl. quoties opus est, domi quidem in iudiciis cum aliis, tum recuperatorius, quas commissiones vulgò vocamus, foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publicè cum dignitate peragendum est. Cum autem in certis magistratibus & honoribus præditi sint, habent etiam præter commune senatorium munus, curamq; totius reipubl. peculiaria officia pro diuersitate magistratum siue honorum attributa. Ac Archiepiscopi quidem & episcopi officia quæ sint, nemini Christiano incognitum est: Nec ullum in peculiare habent in Polonia, præ ceteris nationibus: Nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Max. legatione fungitur, & legatus natus sedis apostolica appellatur. Quo nomine ampliore habet iurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quòd est antiquo gentis instituto, & prærogatiua primas regni, & princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, conuocandi senatum, senatusq; consulta definiendi & edicendi, absente rege, & regno vacante. Palatini munera sunt,

Archiepiscopus Gnesnensis legatus natus.

Primas.

Palatini officium.

esse ductorem copiarum suæ satrapie in expeditionibus bellicis: indeque nomen habet lingua vernacula, ut Voieuoda dicatur, quasi dux belli, siue copiarum. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub imperatoribus non obscurum erat nomen honosq̄, comitum palatinorum. Porro in pace palatini est, in sua cuiusque satrapia conuentus nobilitatis instituere, iisque, & iudiciis præsidere: preciarebus venalibus præter tempus comitorum & belli imponere: ponderum & mensurarum curam gerere. Iudeorum quoq̄ patrociniū & iudicia ad palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt Palatinorum, ductoresque & præsides nobilitatis sub suo quisque palatino. Appellantur autē Castellani etiam vernacula lingua mutuato à latinis vocabulo, à castellis siue oppidis, eorumq̄ territoriis, quæ singuli singula habent attributa: non quòd dominatum, iurisdictionem, aut curationem in eis habeant, sed legationē tantū bellicā, cuius modo fecimus mentionem: plerique etiā certos redditus anniuersarios: Indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, ut Voiniciensis, vel Sremensis, vel
alius

Castellani
 officium
 * nomen.

alius cuiuspiam loci Castellanus vocetur. Vo-
 cantur etiam per sepe nomine vernaculo domi-
 ni, loci appellatione in ki vel ski syllabam deflexa,
 verbi gratia, pan Posnanski, pan Ploski. Solus
 autem Cracouiensis Castellanus, prater nomen Castellani
Cracouiē-
sis prero-
gatiua.
 & reditus, nihil habet commune cum aliis: Sed
 liberum is honorem habet, absque ullo prorsus
 munere, prater commune Senatorium. Tam
 Palatinum autem, quam Castellatum lege esse De Palati-
nis & Ca-
stellanis
lex.
 non licet quenquam in ea satrapia, in qua nul-
 lum proprium habet fundum, seu bona terre-
 stria. Vocanturque ii utriusque vulgò communi
 vocabulo dignitarii, quasi dignitate & honore Dignitarij.
 pradi, addito ferè satrapia, seu terræ nomine.
 Magistratus verò siue officiales regni ab officiis Officiales
siue magi-
stratus reg-
ni.
 & functionibus quibusdam publicis, quibus fun-
 guntur ad uniuersam rempubl. pertinentibus,
 hanc sumunt communem appellationem. Nam
 peculiaria eorum nomina superius iam indica-
 uimus: Quibus singulis REGNI nomen ad-
 iungitur, ut, verbi gratia, Maresalcus, & Can-
 cellarius regni dicatur, eodemque modo ceteri.
 Officia verò singulorum hæc sunt. Maresal-
 cus quidè magister est aula regia, & administrator Maresalci
regni offi-
cia.

consilii publici, penes quem ius est conuocandi se-
 natum iussu regis, vel primatis, præstandi silen-
 tium & audientiam, faciendi potestatem dicen-
 dae sententiæ, legatos externos introducendi, eii-
 ciendi è consilio eos, qui ad id non pertinent, pro-
 nunciandi decreta regia in causis infamiae & ca-
 pitalibus, promulgandi ad populum senatuscon-
 sulta, moderandi pompis publicis, hospites illu-
 stres suscipiendi, compescendi motus inquieto-
 rum atque turbulentorum non modo circum se-
 natum & in publico, sed etiam in priuatis prin-
 cipis cœnaculis & habitaculis, animaduertendi
 in delicta, quæ in loco & oppido domicilii siue
 hospitii regii, vel comitiorum admittuntur, de-
 nique in comitiis & in comitatu regio diuerso-
 ria distribuendi, & imponendi rebus venalibus
 precia: unde etiam vectigal seu tributum forale
 ipsi prouenit. Marscalci etiam est in aulicum re-
 gis comitatum & ad ministros mensæ regie, alio-
 rumq; munerum aulicorum (profanos præser-
 tim) iurisdictio, censura, & animaduersio: eoq;
 gestat is in publicis conuentibus, & regi in pro-
 patulum prodeunti præfert erectum sceptrum
 ligneum, siue baculum. Cancellarius & Vice-
 cancella-

cancellarius, nominibus & loco distincti, sed potestate & munere exaequati, diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, & alijs scripturis regijs conscribendis atque signandis, quaeque ad eum mittuntur accipiendis, & legendis praesunt. Itaque in potestate sua habent signa regia, Cancellarius quidem maius, Vicecancellarius verò minus. Auctoritas eorum eo usque patet, ut multa inconsulto principe signare: quae verò contra leges esse videntur, iubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, & quibus de rebus consilium haberi debet in senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaq; & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ij cognitores privatarum querimoniarum, & prouocationum ab urbanis & oppidanis, praefectorumque iudicijs, ad regium tribunal deuolutarum: Secretarijs, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis ceremonijsq; ecclesiasticis moderantur: is praesertim, qui est de sacro ordine. Lege enim, quamuis non antiqua, alterutrum ex ijs sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli ferè sacerdotes eo munere funge-

rentur. Sunt autem ij in proxima expectatione honorum sui vterque ordinis. Sed neque sacerdoticum episcopa, exceptis Premisliensi, Culmensi, Chelmensi, & Camenecensi, neque profano siue seculari cum ullo palatinatu vel Castellania retinere munus hoc licet, prater peculiarẽ indulgentiam, aut conuentioniam: Est autem uisitatum, vt de Vicecancellario fiat Cancellarius propter loci & sententia dicenda prerogatiuam. Thesaurarius ipso nomine indicat munus suũ.

Thesaurarij officii. Regni symbola.

Est enim promus & condus thesauri regij, symbolorum siue insignium regni, quæ sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius, suppellectilis & reddituum regionum, scripturarumq; & monumentorum publicorum: author & moderator quorumvis questorum, curatorum, atq; dispensatorum principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magister, stipendiiorum tam militarium, quàm aulicorum solutor: reddẽda principi rationi obnoxius. De Marescalco curiæ, & præfectis, referendarijs, & secretarijs dicemus postea. Numerantur etiam inter Magistratus & officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis & supremus exerci-

Duces exercitus siue capitanei.

exercituum regni capitaneus, alter campi dux, seu campestris Capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum principem, & vicarius principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies instruit, dat signum pugnae & receptus, commeatus & annonae curam in bello gerit, precia rebus venalibus imponit, ponderibusq; & mensuris earum modum statuit, & in delinquentes animadvertit. Campestris verò, huius est quasi Vicarius à principe datus, excubiarum potissimum explorationumq; curam gerit, & mercenarijs militibus, illo praesertim altero absente, praest. Neuter tamè in senatu locum habet: Quin temporarij esse perhibentur, neq; inter magistratus regni habiti superioribus temporibus. Longè minus autè alij quidam, qui & ipsi nostra ferè memoria p magistratibus regni haberi & appellari cœpere. Neq; tamè in Senatu locum habent, neq; functionem ullam ad uniuersum regnum pertinentem: Ii verò sunt, gladifer, pocillator siue pincerna, structor mensae, quæ incisorem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinae, qui dapibus apparandis & cocis regis praest. Et certè aut

Magistratus quidam alij.

Officiales
feu magi-
stratus ter-
restres.

aut ea sola de omnibus nullos habet. Itaque no-
quoque de sententia peritiorum inter terrestres
honores & magistratus eorum officia expone-
mus. Dicuntur autem terrestres honores &
magistratus, qui non uniuersiregni, sed terra-
rum atque satrapiarum sunt peculiare. Officia
terrestria vulgò appellantur: & his qui præditi
sunt, officiales terrestres. Sunt autem ii Succa-
merarius, Capitaneus, gladifer, vexillifer, pin-
cerna, subpincerna, incisor, subdapifer, dapifer,
tribunus, iudex, subiudex, notarius, thesaura-
rius, venator, agaso siue equorum curator. Ha-
bentq; certas suas functiones siue curationes an-
tiquitus in sua quisque satrapia siue tractu, ac
terra, ut vulgò loquuntur: quarum qualibet o-
lim, discerpto in multos dominatus regno suum
ducem habuit. Eius autem hi fuerunt admini-
stri peculiare. Nunc magna pars solum nomen
nudumq; honorem retinent. Quales sunt gladi-
feri, pincerna, subpincerna, incisores, dapiferi,
subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quòd in extra-
ordinariis iudiciis, quas commissiones vocant,
regiis mandatis subseruiunt, & in colloquiis af-
sident. Tametsi etiam nunc ii peculiaribus suis
mune-

muneribus fungi rectè posse existimantur in suo quisque tractu, à quo denominationem habet, quoties eum princeps adit: Nempe ut gladifer Gladiifer. Posnaniensis in Posnaniensi satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor siue structor mensam apponat: dapifer dapes inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, subpincerna potus curam gerat, thesaurarius condus ac promus pecuniæ sit ac suppellectilis eius. Ceteris sanè funguntur etiam nunc ferè suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum Vexillifer. præfert exercitui suæ satrapie: Tribunus custos Tribunus. est arcis in suo quisque tractu, durante bello: Ita que vacationem habet militiæ: Venator venationibus Venator. & sylvis præest: Agaso equitio siue armento equorum: Agaso. Iudex causis Iudex. & controuersis Iudex. priuatis nobilitatis disceptandis & iudicandis præsidet unà cum subiudice: qui eius est socius, Subiudex. non vicarius, loco tantum inferior. Notarius Notarius siue scriba. scriba est & actuaris iudicii: Sed habet ipse quoque in iudiciis ius dicende sententiæ, consuetudine magis, quàm legum præscripto. Cæterum Succamerarius (ut eius partes postremò loco Succamerarius.

explicemus, licet honore omnibus his anteeat) olim fortassis praefuit cubiculo & cubiculariis principis in sua quisq; terra. Nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terrestriū praest: Quem itidem atque iudicem, subiudicem, & notarium iuratum esse oportet. Habetq; is ad id munus obeundum vicarios, & ipsos iuratos in

Camerarij. *singulis territoriis singulos, qui camerarii vocantur, siue cubicularii, propterea fortassis, quod antiquitus ministri cubiculi principis ad id munus legabatur a succamerario. Nunc is eos sibi legit arbitratusuo ex equestri ordine eiusdem territorii, & iureiurando adigit, mutatq; quoties*

Succamerarius Cracouiensis. *vult. Cracouiensis Succamerarius praeter ceteris ea prerogatiua praeditus est, ut salinarum eius ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Ceterū hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracouiensis quidem satrapia succamerariū, gladiferū, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem & notarium habet singulos: Posnaniensis ceteros quidem habet itidem singulos, Succamerarios verò, iudices, subiudices, & notarios binos. Ha-*

Posnaniens.

bet

bet enim hosce terra Vofchouensis peculiare,
 qua à Polonia quodã tempore seiuncta fuit. Sen-
 domiriensis satrapia ceteros quidem & ipsa sin-
 gulos habet, præter tribunum, quem etiã Prisso-
 uienfe territorium nõ ita pridem suum habere
 cœpit. Califfiensis item eosdem omnes habet sin-
 gulos. Siradiensis structore & subdapifero caret:
 gladiferũ, pincernã, dapiferum, habet singulos:
 succamerarios, vexilliferos, iudices, & notarios
 binos. Habet enim hos Velunense territorium
 suos, ex quo tempore auulsum fuit à Polonia, si-
 cut arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem
 satrapia, Maior & minor. Lenciciens gladife-
 rum, structorem, & subdapiferum nõ habet, cæ-
 teros habet singulos. Itemq; Brestensis. Ino-
 vladiensis verò gladiferum unum habet, stru-
 ctorem & subdapiferum nullum: Reliquos om-
 nes binos. Habet enim Dobrinensis terra peculia-
 rem succamerariũ, vexilliferũ, pincernã, dapi-
 ferũ, tribunũ, iudicem, subiudicem, & notariũ.
 Russia quinos habet succamerarios, vexilliferos,
 pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudi-
 ces, & notarios: Nepe Leopoliẽsem, Præmislĩẽ-
 sem, Sanocẽsẽ, Haliciensẽ & Chelmẽsẽ: gladife-

habet

Sendomi-
rensis.

Califfien.
Siradien.

Lencicien.

Brestensis,
Inovla-
disluen.

Russica.

- Podolica. rum, structorem, & subdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: Reliquos vero singulos, exceptis tribunis, quos duos habet,
- Lublinen. Camenecensem atq; Trebovuliensem. Lublinensis satrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos, ceteros binos. Luconiuense enim territorium peculiare habet succamerarium, tribunum, iudicem, subiudicem,
- Belfensis. & notarium. Belfensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicem, subiudicem, & notarium habet singulos, ceteros non
- Plocensis. habet. Plocensis succamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunum singulos, Iudicem vero & subiudicem notarios binos (Habet enim hoc Zaucrense territorium suos) Structore ac subdapifero ea satrapia caret: Rauensis vero structore item & gladifero: Subdapiferum unum habet: reliquos autem ternos, territorii distinctos, videlicet Rauensem, Gostinensem, & Sochacioniensem. Masouia iudices habet undecim, totidem quot territoria: Nimirum Cyrnensem, Vizensensem, Warsauensem, Nurensem, Vysssegrodensem, Zacrocimensem, Ciechanouiensem,
- Rauenfis. Lomzen-

Lomzensem, Ostrolencensem siue Zembrouensem, Roſanensem, & Liuenſem: Subiudices & notarios totidem: Succamerarios uno minus: Zembrouiense enim territorium eo caret: Pincernas atque dapiferos octonos. Roſanense enim & Liuenſe, atque item Zembrouiense territoria hos non habent: Vexilliferum ne Lomzenſe quidem: Subdapiferum autem neque hac ipsa, neque Nurenſe, neque Viſſegrodense: Porro subpincernas & theſaurarios totidem, quot subdapiferos habet Maſouia, nempe quinque: Subpincernam item Rauensis ſatrapia habet: Breſtensis: verò theſaurarium: Cætera omnes neutrum: Magistrum culinæ nulla præter Cracouiensem, ſimodo non regniis est. Agasonem nulla, præter Ruſſiam: Venatores ſola Cracouiensis, Poſnaniensis, Siradiensis atque Lenciciensis ſingulos: Sendomiriensis verò & Maſouitica binos Hæc quidem Viſnen. & Lomzenſem: Illa verò Sendomiriensem & Radomiensem. Habent & Oſuencimensis & Zatoriensis terra ſuos iudices ſingulos: Habet etiam Seueriensis ab episcopo. Cæterorum terreſtrium magistratuum nullum habet Sileſia, præfectis siue capitaneis exceptis: Capitanei siue præfecti.

De quibus iam dicendum est. Capitaneus, quem
 præfectum rectè dixerimus addito nomine ar-
 cis, cui præest, custos est ac defensor nō solum ar-
 cis regie, verum etiam pacis atq; tranquillitatis
 publica in sua quisq; præfectura, quam à vi tu-
 tam debet præstare & vindicare, & furibus la-
 tronibusq; repurgare. Itaq; iurisdictionem coer-
 cionemq; habet latè patentem, non modo in agre-
 stes & oppidanos, verum etiā in equestri ordinis
 homines: Qua de re accuratius suo loco tracta-
 bimus. Adhac omnium aliorum iudicum, eccle-
 siasticorum iuxta ac profanorum sententias ad
 extremum executioni mandat, si executores alij
 nolint, vel nō proficiāt. Gerit etiā curā cōmodo-
 rum & reddituum principis, qui ex re familiari,
 ac sensibus & pensionibus oppidanorum & agre-
 stium proueniunt. Et omninò arces, & villa, seu
 rustica pradia cum suis sartis tectis, & oppida-
 pagiq; principis in ditione præfectorum sunt. So-
 lus omnium Cracouiensis præfectus licet amplif-
 simā iurisdictionem habeat, tamen sartorum te-
 ctorum arcis, & reddituum principis curā non
 habet. Est enim magnus procurator eius arcis,
 qui utrunq; hoc onus sustinet. Nā Posnaniensis præfe-

Cracouiē.
 præfecti
 priuilegiū

Magnus
 procurator
 arcis Cra-
 couiensis.

prefectus licet maiores etiã prerogativas & iurisdictionem in tota maiore Polonia obtineat, Maioris Poloniae generalis Capitaneus.
 atq; ob id generalis maioris Poloniae capitaneus vocitetur, curat tamen sartatecta arcis Posnaniensis duntaxat, & redditus regio eiusdem territorij. Cetera enim territoria iurisdictioni ei subiecta, habent ferè suos curatores, quos etiã minus ppriè pfectos appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem pfectum esse equestris ordi- De praefecturis leges.
 nis, agros & fundos proprios in ea ipsa pfectura, cui pfectitur, habentem. Neq; cetero autem, neq; regio vel ducali genere orto conferri pfecturam fas est. Nec duas cuiq; habere licet: Ac ne unam quidem, primariam duntaxat & iurisdictione peditam, cum primaria Castellania vel Palatinatu eiusdem satrapiae, Posnaniensi & Cracoviensi exceptis: In quibus nõ idem ius est. Ne Silesiacae quidem cadunt sub hãc legem. Habet pfectus quilibet suum vicarium, quem Vicecapitaneum Vicecapitaneus.
 vel burgrabium vulgò vocant: Nos subpraefectum fortassis non ineptè dixerimus, penes quem est vicaria praefecturae totius potestas, & rerum iudicatarum executio. Habet & alterũ administrum statorum, ac certis temporibus peragi

Iudex ca.
strensis.

solitorum iudiciorum, quem iudicem castrensem dicunt. Vtrunque arbitratus suo creat & abdicat: Sed utrunque iuratum idem, atque ipsum praefectum, & ex equestri ordine esse, certa quoque bona terrestria in ea ipsa praefectura habere oportet. Nec eundem iudicem & suppraefectum, terrestrem ve & castrensem iudicem esse fas est. Habet item praefectura quaeque actuarium iuratum, quem notarium castrensem nominat. Non sunt autem satrapijs, verum arcibus ac territorijs ferè, quae districtus vocantur distincta praefectura:

Notarius
castrensis,

Praefectura
totius Po-
loniae;

Nonnulla etiam complura territoria in se complectuntur. Sunt verò haec totius Poloniae praefecturae: In maiore quidem Polonia unica generalis, Posnaniense, Costense, Vvrschouen. Calisiense, Gnesnense, Pysdrense, Coninense, Kcinense, & Naclense territoria complexa: In minore autem Cracouiensis, quae praeter primum, alia tria territoria, videlicet Prossouien. Xianzense, & Lelouiense in se continet. Praeter eam sunt, Sandecensis & Biicensis praefecturae cum iurisdictione. In Sendomiriensi verò satrapia sunt: Sendomiriensis, Radomiensis (Sten. Zicense quoque territorium dudum complexa,) quod

quod iam peculiarem præfectum habet. Corci-
nensis, quæ & nouæ ciuitatis dicitur, Chenci-
nensis, Opocinensis, Pilsnensis. In Lublinensi e-
iusdem nominis præfectura est, & Lucouiensis.
In Siradiensi Siradiensis, quæ Schadcouienſe
quoque & Radomſcense & Petricouienſe terri-
toria annexa habet: Velunensis item & Ostref-
ſouienſis. In Lenciciensi unica est, tria habens
territoria, nimirum Lencicienſe, Breſinenſe, &
Orlouenſe. In Cuiavia Brestensis, Cruſuicien-
ſe item & Coualienſe, & Predecenſe territoria
adiuncta habens: Iuniuoladiſlauenſis cum an-
nexo Bydgostienſi territorio: & Bobrouunicen-
ſis, Dobrinenſe, Ripinenſe & Lipnenſe terri-
toria complexa. In Ruſſia Leopolienſis, Premisli-
enſis, Sanocenſis, Halicienſis, Chelmenſis, &
Crasnoſtauienſis. In Podolia Camenecenſis atq;
Trebovulienſis. In Belfenſi ſatrapia Belfenſis,
Buſcenſis, Grodlenſis, & Grabenecenſis. In Plo-
cenſi unica cum tribus alijs territorijs, Za-
u-
crenſi, Mlauenſi, Srenenſi ſive & Srenſcenſi. In
Masouia Cyrnenſis, Viſnienſis, Varsauienſis,
cui Nurenſe quoque territorium paret, Vyſſe-
grodenſis, Zacrocimenſis, Ciechanouienſis, Lō-

Zensis, Roſanensis (in qua est & Macouienſe ter-
ritorium) & Liuenſis. In Raueniſi verò ſatrapia
tres p̄fecturae ſunt, Raueniſis, Goſtinenſis, & So-
chacionienſis. In Sileſia ſunt Oſuiencimenſis &

Præfecturæ
ſine iuriſ-
dictione, ſi
ue tenuta.

Zatoriſis. Præter has præfecturas ſunt & aliæ
de ſuperioribus ferè detractæ, quæ peculiariter,
quamuis minus latine, tenuta, earumq; præfecti
tenutarij vulgò vocantur: qui partim non ha-
bent ſua territoria, partim habent, verum ſine
ulla iuriſdictione in nobilitatem. Nam ea eſt pe-
nes veros præfectos, quibus eę tenuta voluntate
Regia p̄pter utilitatem, vel aliqua alia de cauſa
detractæ ſunt. Sunt autem ij tenutarij curatores
modo regionum prediorũ atq; reddituum, & ca-
ſtellarum plebisq; ſubiectę, nõ diſſimili conditione
magni p̄curatoris arcis Cracouiſis. In ijs leges
ex, quæ de p̄fecturis dudum cõmemoratæ ſunt,

Præfectu-
rarum re-
ditus & ad
miniftra-
tio.

locum nõ habent. Omnium autẽ præfecturarum
reditus partim ex agricultura, & re pecuaria,
partim è molis frumentareis & ſyluis, partim è
cenſibus, & penſionibus agreſtium & oppidano-
rum p̄ueniunt, & vel certo pacto præfectis lo-
cãtur à principe, vel eorum fidei cõmittuntur,
ita ut rationibus reddendis obnoxij ſint. Condo-
nantur

natur etiã interdũ ob eximia merita. Oppignora-
 rari quoq; prefecturas nõ inusitatũ est, eas præ-
 fertim, quã iurisdictione carẽt, quãq; nõ sunt pri-
 marie cuiusq; satrapia. Sed ita demũ id legitimũ
 est, si rata redituũ portio quotãnis de capite de-
 ducatur. Quod cũ in desuetudinẽ abisset superio-
 ri tempore, comitiorum decreto nunc reuoca-
 tum est. In iis verò prefecturis, quã iurisdictionem
 habent, si usus reipubl. oppignorationem
 requirat, etiam assensu senatus comitali opus
 est. Sola Sendomiriensis privilegio quodam
 neque oppignerari, neque locari perpetua loca-
 tione potest. Habent & episcopi, & proceres, at-
 que equites locupletiores nonnulli arces & præ-
 fectos suos: Sed hoc nomine principi nequaquã ob-
 noxios. Habet arx Cracoviensis peculiariter de-
 cem custodes, qui burgrabii, sumpto à Germa-
 nis vocabulo, appellantur, sine ulla potestate,
 præfecti auctoritati obnoxios: Qui pacis iuxta
 ac belli tempore nocturnas, atque etiam diurnas,
 quando opus est, excubias per se, vel per ad-
 ministros suos servant: Habent que militia va-
 cationem: & eo nomine ambitur id munus à
 multis, & à rege confertur. Salinẽ & alia metalla

Sendomiriensis præ-
 fectura
 privilegiũ.
 Præfecti a-
 lij præter
 regios.

Burgrabij
 Cracoviens
 tes.

Zupparij
 siue salina-
 tores.

habent suos curatores & administratos iuratos, & rationibus reddēdis obnoxios. Praest autē salinis Bochnensibus & Veliscensibus, earūq; administris & operis vnus salinator, quem Zupparium Cracouiensem vocant. Russicis item vnus, quem Russicum appellant. Et est honorata hac vtraque curatio. Sed neque in regni, neque in curie, neque in terrestribus magistratibus numeratur: Quemadmodum neque telona, siue quaestores teloniorum, neque tributorum atque exactionum publicarum exactores. Et ij verò vtriq; rationibus reddendis obnoxii sunt. Telona quidem, si non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratuū conicere libuit, propterea quòd eorum curationes ad praefectorum officia non nihil accedunt. Scribam quoque siue notarium thesauri regi nihil vetat his adicere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adiungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestem vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum. Sunt etiam à terrestribus magistratibus non multum diuersa ministeria quadam in aula princi-

Telonæ.

Exactores
tributorū.Notarius
thesauri.Scriba ca-
strensis.Officia cu-
riæ.

principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum
 administri terrestrium plerorumq; & regni of-
 ficialium (quorum sunt cognomines) quotidia-
 nis ministerijs in aula principis funguntur, fi-
 demque suam principi ad suum quisque ministe-
 rium iureiurando obstringunt. Sunt autem ij:
 Marescalcus, Thesaurarius, seu Vicethesaurari-
 us, Succamerarius, Referendarij duo, pincerna,
 structor mensæ, subdapifer, dapifer, magister cu-
 lina, & præfectus curruum. Nuper etiam his
 accessere, Vexillifer, ac ductor aulicæ militiæ.
 Qui omnes addito nomine curiæ, à superioribus
 magistratibus & officialibus cognominibus suis
 distinguuntur: Nempe ut Marescalcus curiæ,
 thesaurarius curiæ, atque eodem modo alij dican-
 tur. Nec suo an & Secretarii in hunc ordinem

Secretario:
 rû officia

referri debeant, licet nullum peculiare certum-
 q; munus attributum habeant, sed ad nutum
 principis prestosint in obeundis eius nomine le-
 gationibus, in scriptionibus & lectionibus pu-
 blicarum & Regiarum scripturarum, in acci-
 endis ac deducendis ad regem, vel in senatum il-
 lustribus hospitibus & legatis principum, in ex-
 quirendis & referendis sententiis aegrotorum, &

à consilio absentium primariorum senatorum, in recognoscendis pro principe locis, factis, & causis controuersis, regionum praesertim hominum & administrorum inter ipsos, vel cum magistratibus suis, & si qua sunt alia honesta, & cū dignitate coniuncta ministeria. Numerus eorū certus non est. In his eminet unus, qui appellatur

Primi Secretarij officium.

primus seu maior Secretarius. Is absentiu Cancellaria p̄sidium vicem supplet in aula & comitatu principis. Nec tamen, ut illi, gestat signū regium, sed quoties op̄ est, petito ab ipso annulo signatorio tā diplomata publica, quam epistolas ipso praesente signat. Quod si is quoq; absit, peragit ea quispiā de ceteris Secretarijs, quē princeps iusserit. Habet autē primus quoq; Secretarius secundū Cancellariū & Vicecancellariū praerogatiuā capessendi honores publicos & magistratus, qui vacauerint: In arbitrio tamē regio positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres & aulicos, excepto Marescalco.

Marescalci curia.

Marescalcus curiae absente Marescalco regni agit omnia, quae illius muneris sunt: A praesente etiam socius adhiberi solet ac debet ad ea, quae sunt maioris momenti peragenda, praesertim cum eò pariter

pariter principi erectum sceptrum. *Theſaurarius* item *Theſaurarij* regni absentis vices gerit, adhibeturque & ipse a presente ad pleraque omnia. *Succamerarius*, est magister cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumque domesticorum principis administrorum: Sub cuius potestate est suppellex ad lectum & cubiculum principis, cultumque corporis pertinens. *Ianitoribus* quoque idem preest. *Referendarij*, sup-

Theſaurarij curiæ.
Succamerarii.
Referendariorum.

plicum libellorum magistri sunt, & querimoniis hominum audiendis, *Cancellarij*que, ut verbo legis utamur, referendis preesunt. Quinetiam in litibus urbanis disceptandis præsto sunt eidem *Cancellariæ*, eiusque permissu exponunt regi cum consilio causas & controuersias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogari cœperunt in regis iudiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. *Ductores copiarum*, *magistri stabuli*, *magistri culinæ*, & præfecti curruum quæ sint officia, ipsa eorum nomina satis ostendunt. Cæterorum munera iam sunt explicata in terrestribus officiis & curationibus. Eadem enim sunt horum, atque illorum: Sed cedunt hi illis presentibus in sua cui-

Alia mini-
steria auli-
ca.

que satrapia siue terra. Hæc autem omnia hono-
rata sunt ministeria: Minus illa, interioris cu-
biculari seruatoris, curatoris lecti, atque dispensa-
toris. Caterum stipendarii & aulici principise-
quites, Concionatores, & sacrifici, quamuis ho-
norato sint loco, tamen inter officiales non cen-
sentur: Multò minus stipendarios siue satellites,
cubiculariique, & pueri: Sed perpetui sunt ad-
ministris principis, & præsto sunt ipsi iter faci-
enti, & quouis loco manenti. Ac sacrifici quidem
per vices operantur sacris quotidie presente re-
ge, Canunt etiam festis diebus, benedictionesque
& gratiarum actiones ritu Christiano ad men-
sam eius peragunt. Concionator sacris concioni-
bus fungitur. Aulici verò (sic enim vocantur)
equites equis stipendia merent, præsidii honorifi-
que regii causa, & equestrem eum vel curru-
lem equestres ferè comitantur. Qui equitatus
numerosus est atque splendidus, nobili iuuentu-
te constans. In qua sunt complures magistrati-
bus & officiis non modo aulicis, verum etiam
terrestribus præditi. Ei verò Marsalci mode-
rantur. Cæteri ministri non habent necesse e-
quos alere. Itaque pedestres prodeunt in publi-
cum

Aulici e-
quites.

cum principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, ut equites quoque aulici pedestres equestrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regiis, vel oppidatim supeditatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his stipatores, praesidi causa sunt circum principem: Quod tamen recens est in Polonia: sed auget maiestatem principis. Cubicularii & pueri praesto sunt ad quaevis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris usus est in acciendis in senatum & ad regem consiliariis, & perferendis quoquo versus, literis, mandatis, edictisque regiis. Quam ad rem oppidatim & vicatim eis mandato principis equi subministrantur: Quae subuectiones, & lingua vernacula poduoda vocantur: Cursum publicum latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt, stipatores praelongis securibus more peditum Germanorum armati latera eius cingunt, Cubicularii vero cum pueris subsequuntur: Sed ita, ut & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularii puerique, episcopis ac secretariis ecclesi-

Stipatores
siue satelli
tes.

Cubiculari
ij & pueri.

Cursus pu-
blicus seu
poduoda.

astici ordinis proxima principi loca honoris causa concedant: Nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum proceribus antecedunt: Reginam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum.

Viliora ministeria.

Hec igitur est ratio uniuersa aule & comitatus regii. Mitto enim cantores, abaci custodes, mappaarium, canum venaticorum curatores, dimensorum distributores, ianitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora ministeria: Que magna est turba, & sumptibus principis alitur. Et

Regine comitatus.

quoniam omnia persequimur: Volumus quidem certe: habet etiam regina suum comitatum, nec modo puellarum & matronarum, que in gynaceo sunt, sed etiam puerorum cubiculariorum, & aulicorum, & in his peculiare administratos

Magister curie.

Magistri curie.

Cancellarius siue

secretarius.

siue officiales. In primis magistrum curie, qui omnibus preest, Reginamque prodeuntem cum sceptro antecedit: & magistram curie, matronam gynaceo moderantem: Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cuius sunt munera, literas nomine regine conscribere, & signare, & legere, & compellatibus ea responsa dare. Quod quidem nescio an cum magistro curie commune habeat.

Est

Est autem & hic discrimen inter Cancellarium
 & secretarium, quòd hic non gestat signum regi-
 nae, sicut illæ: sed ab ea, quoties opus est, utendum
 accipit. Habet regina etiam thesaurarium su- Admini-
stri reginae
 um, & pincernam siue pocillatorem, & structo-
 rem mensæ, & subdapiferum, & dapiferum, &
 culinam ac stabuli magistros singulos: Itemq; dis-
 pensatorẽ, abacicum custodem, mapparium, & iani-
 tores eodem, quo regij sunt honoris discrimine:
 Quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes à
 rege prebentur. In idem ipsius quoq; reginae mē-
 sa instruitur, res vestiaria, mundus muliebris,
 & iumenta comparantur. Quod si ea regi super-
 stes sit, vidua de suo, ac de fructibus & redditibus
 eorum bonorum, que rex ipsi dotis ac donationis
 propter nuptias nomine de amplissimi consilij
 sententia attribuerit, sese cum uniuerso comita-
 tu suo deinceps sustentat. Atque hæc de magi-
 stratibus regni, terrestribus, & aulicis nobis
 decursa sunt. De ecclesiasticis magistratibus, Ecclesiasti-
ci honores
& magi-
stratus.
 honoribus, ministerijs & curationibus, quales
 sunt secundum Archiepiscopos & episcopos,
 suffraganeorum, abbatum, prepositorum, De-
 canorum, Archidiaconorum, scholasticorum,

cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum, ministrorum, priorum, custodum siue guardianorum, pœnitentiariorum, parœcorum, quos etiam plebanos vocant, non est operæ precium hic nos persequi: Ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conuentualium, vicariorum, psaltarum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ cæteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rem publ. pertinent, exceptis Archiepiscopis & episcopis, & si quibus fortè præterea peculiariter quædam rei publ. munera, quorum superius mentionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacerdotibus habetur solo sacerdotij nomine: Maior etiam olim habebatur: id quod è vetustioribus literarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ij episcoporum & Archiepiscoporum potestati & iurisdictioni subiecti sunt, præter, si qui pontificis maximi, cuius eximia potestas est, authoritate exempti sunt. Plebes urbana, oppidanæ, vicinæ, & agrestes partim principi parent,

Ecclesiastici ordinis dignatio.

Plebs Polona.

rent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotijs attributa sunt. Reguntur autem à suis quæq; dominis, eorumq; præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono sine ex arbitrio magis, quàm certis legibus. Quanquam non carent tamen suo quæq; iure: Quod non est unius modi, quemadmodum posterius ostendemus. Præter dominos autem, eorumq; præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, vicatim, & pagatim suos magistratus. Ac in pagis quidem scultetum, siue aduocatum hæreditarium vocant, qui est quasi deductor ac defensor colonia: qui vel ipse per se, vel per vicarium suum, quem & ipsum aduocatum, seu iudiciale, vocant, cum adiunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellantur iudices, siue assessores iudicij) ius dicit. In ciuitatibus autem & oppidis & vicis præter hos, sunt etiam consules. Ita vocamus eos, qui à veteribus decuriones appellantur: penes quos est ciuitatis cuiusque gubernatio & custodia: in delinquentes animaduersio: publicorum commodorum administratio, curaque adificiorum & sartorum tectorum publicorum. Inter eos autem unus præsidet.

Plebei magistratus.

Scultetus siue aduocatus hæreditarius.

Aduocatus iudicialis. Scabini.

Consules siue decuriones.

V magister

Magister
civium.

magister civium, quem vulgò proconsulem vocitant, qui eos, quoties opus est, conuocat, & in consilium adhibet. Nam leuiora sine illis ipse gerit. Consulum non idem est ubiq; numerus. Habent item singulæ opificū societates & contubernia in qualibet ciuitate & oppido suos magistrōs,

Magistri
contuberniorum.

Aediles.

& his adiunctos aliquot seniores. In maioribus urbibus sunt etiam aediles vnus & alter de numero decurionum delecti, pecuniæ publicæ questores, & sartorum tectorum curatores. In oppidis verò & vicis communiter hæc à decurionibus curantur. Hos magistratus in oppidis præsertim, iuratos esse oportet, p̄ter aduocatos hereditarios. Nullos autē cōmunes magistratus pagi inter se, neq; ciuitates habent. Hæc de plebeijs

Magistratum
creā
dorū ratio.Episcoporum
electio.Nomina
tio.

magistratibus. Creandorum magistratum, & honorum mādandorum in Polonia non vna est ratio. Olim episcopi ex præscripto sacrorum canonum à collegijs primariorum sacerdotum, quæ capitula cathedralium ecclesiarum vulgò nominant, legebantur: Nunc princeps, umbratili quadā electione illis relictā, aut ne relictā quidē, solus arbitratus suo edit episcopum, & pontifici max. cōmēdat, (quod fiebat etiā à collegijs) ut ei

autha-

authoritate approbetur, p̄ficiatur, & ab alijs e-
piscopis consecretur. Cœperunt autem sic editi si-
ue nominati indulgentia vel conniuentia quadã
admitti ad consilia publica, priusq̄ approbentur
à pontifice: Non item ad functiones sacras, &
iurisdictionem ecclesiasticam, & administrati-
onem bonorum. Sed à morte episcopi collegium
sacrum distributis inter se curationibus bona
vacantia administrat: Excepta Gnesnensi diœ-
cesi, qua peculiarem habet Oeconomum, etiam
viuente Archiepiscopo. Ius autem dicit in ea iu-
xta ac in alijs diœcesibus vacante sede vnus ali-
quis, quem collegium administratorem tempo-
rarium renunciauerit. Abbatum & preposito-
rum eligendorum ius collegia monachorum ha-
etenus retinere: Sed iam vix retinent, ab epif-
copis primũ, deinde à regibus etiã labefactatum
& violatum. Ad electionem quidem certè Regi-
us assensus, & episcopi auctoritas accedat oportet.
Ceterum in sodalitijs & conuentibus fra-
tum mendicantium neutrum horum requiritur.
Ne in inferioribus quidem & quasi vicarijs
locupletiorum monasteriorum curationibus,
quas ferè p̄posituras vel prioratus vocãt. Prela-

Oecon-
mus Gnes-
nensis.

Admini-
strator.
Sacerdoti-
orum col-
latio.

Abbatem
electio.

Sacerdo-
tiorum co-
latio.

ti & canonici ecclesiarum cathedralium partim à pontifice max. partim ab ipsarum episcopis alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in unaquaque ecclesia prælatorum, & nonnullorum canonicorum edendorum, siue commendandorum, & ut vulgò loquuntur, præsentandorum ius regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem ius etiam priuatis quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in alijs quibusdam sacerdotijs. In parœcijs verò & alijs minoribus sacerdotijs vsitatum & legitimum est, ut ius edendi sit penes eos, unde profecta est dotatio cuiusque sacerdotii, vel in quorum bonis id, prouentusq; eius siti sunt, sic tamen, ut penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, diuidicatio. Quod de illis quoque qui à rege, vel alio quopiam profano commendantur, siue præsentantur intelligendum est. Vocantur autem patroni vsitato iuris pontificio nomine, collatores etiam vulgò, qui ius hoc edendi, siue præsentandi habent: Quibus inuitis obtrudi sacerdotem siue beneficiarium per legem non licet, ne pontificis

ficis quidem maximi auctoritate: nisi ii sese indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimum uti eo neglexerint. Obtruso pœna est proscripio. Quæ sic obiter, & præter institutum propemodum hic nobis perstricta sunt. Ad proprios rei publ. Polonæ magistratus reuertamur.

Palatinos & Castellanos, & reliquum omnem

Senatum regni princeps legit, & iureiurando obstringit sibi & regno siue rei publ. Idem confert præfecturas, ceterosque omnes magistratus, honores & ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, ut non nisi in comitiis renuncientur. In iudice verò & subiudice, &

Senatus & magistratu
um eque-
strium cre-
andorum
ratio.

scriba siue notario terrestribus ita est adstricta

legibus potestas principis, ut nobilitas eius satrapia siue territorii, cuius iudex, vel subiudex, vel scribe decessit, conuentu instituto auctore &

Iudicis, sub
iudicis, &
notarij ele-
ctio.

preside palatino, quatuor patres familias equites eligat: de quibus princeps unum, quem vult

in locum vacantem surrogat. Abrogari verò

magistratus, aut honor nullus nemini potest, ni-

si per maximam vel mediam capitis diminutio-

nem, hoc est, libertatis, ciuitatis siue nobilita-

tis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium

Magistra-
tus & ho-
nores per-
petui.

magistratum honorémue adeptus sit, quem cum prior i retinere iure non possit. Ipse se quisq; abdicare arbitrato suo potest. Præfectura, & metallorum, teloniorumq; curatione princeps amovere quemlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate cauerit, ut ad certum tempus, vel quoad vixerit amoueri nequeat. Aulico item magistratu & ministerio amouere quemq; regi licet. Non temerè tamen id facit, nec ferè sine nota ignominix: nisi lex iubeat. Exactores tributorum annui ferè creantur à rege, vel

Plebeiorū
magistratu
um creatio

Cracouien
sis consuli
oratio.

comitali placito. Plebeios magistratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipsi sibi ciues & oppidani legunt, præter Cracouiam, ubi Palatinus ius legendi senatus habet, abrogandi non habet: Nec nisi morte, aut maxima mediæue captis diminitione honoris amittitur: Ex omni etiam numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, Palatinus rebus gerendis præficit, quos præsidentes vocant: de quibus certo ordine singuli fiunt magistri ciuium in sex hebdomadas. Nec multum diuersa est ratio consulum in aliis quibusdam ciuitatibus & oppidis: Nisi quòd præfecti in sua quisq; ditionis oppido unum

aut

aut alterum legendi facultatem habent. *Cazimirix, Cleparia, & Prossonia* magnus procurator arcis Cracouiensis, cum in legendis consiliibus, tum in aliis rebus præfecti vicem obtinet. Idē aduocatum & scabinos iuris supremi Theutonici siue Magdeburgensis legit. Ceteros autē ^{iudicum iuris supremi creatio.} scabinos, ipsi consules siue decuriones in sua quique ciuitate & oppido legunt, & sacramento adigunt. Cracouiæ aduocatum quoque iudicalem.

Ceterum *Scultetus* siue aduocatus hereditarius in quouis oppido, vico atque pago semel à domino constitutus magistratum hunc, obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, rei quæ publicæ ad expeditionem bellicam, etiam ad hæredes transmittit. Quin & in externum transferre assentiente domino potest. Est tamen ius fasque domino amouere scultetum, & aduocatum hereditarium contumacem aut inutilem, persoluto ipsi precio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum æstimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme & priuatione dignum is commiserit. Quo quidem iure multi sic abuti cœpere ad augenda commoda sua, ut scultetis & aduocatis heredi-

Reditus
magistra-
tuum.

hereditarijs sine ulla culpa eiectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum praedijs suis adiunxerint, iudicijs verò iudiciales aduocatos arbitrato suo praeficiant. Reditus magistratum regni exigui, terrestrium verò & aulicorum nullifere sunt. Ne urbanorum quidem & oppidanorum, & agrestium ullifere certi sunt. Honorem Polonijs satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum premium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerumque consecretantur. Sunt tamen certa mercedes, & quasi sportulae, quae iudicibus iudiciorumque administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & praedijs, partim è salinis, vel telonijs, siue alijs quibusdam pensionibus à principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli per amplos habent, unde non modo ipsi commode & cum dignitate viuere, & senatoria munera laute sustinere, verum etiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & ministros suos rectè alere ac tueri, & omnem cultum diuinum cum dignitate administrare, & egenis denique

Episcopo-
rum, & alio-
rum sacer-
dotum re-
ditus.

que liberaliter subuenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Polonia consensu iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulatas, vel commutatas: indeque cum alijs quibuslibet sacrorum administris, tum paræcis, prælatis, & canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, & territoria, partim præfcorum itidem principum & regum, partim priuatorum munificentia adiecta. Ne abbatum quidem, ac cæterorum sacerdotum, primario- rum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam paræcorum pijs & honestis vsibus male prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimoniam suam, vel emptam aliunde bona, censusue sacerdotijs adiungendo, templorumque splendorem, ædificiorum atque donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum diuinum redderent. Atque hæc omnia cum

Præfcorum
Pol. diuina
cultus au-
gendi stu-
dium,

ipsis adeò personis ecclesiasticis maiorum legibus
ac principum benignitate immunia sunt à ple-
risque omnibus muneribus & oneribus publicis.

Benignitas
dei in pios,

Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem
sacrum munificentia superioribus temporibus,
hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo libera-
les erant, licet minus curæ laborisq; rei familiari
impenderent. Nunc passim in alienas donatio-
nes ac decimas inuaditur longè maiore auaritiæ
rapacitatisque infamia, quam egestatis releua-
tione. Atq; id tentatur etiam (proh nefas) placi-
to & auctoritate comitorum publica, quare-
frenari potius talis priuatorum hominum te-
meritas & iniustitia deberet: ut fuit refrenata
antiquioribus constitutionibus & magistratu-
um seueritate laudabiliter iuxta ac utiliter. O
tempora: ò mores. Nos ad institutum nostrum
reuertamur. Multi tamen è sacro ordine nullos
habent certos redditus: sed partim Episcoporum
& opulentiorum non modò sacerdotum, verum-
etiam profanorum stipendijs, partim cetera
multitudinis quotidiana beneficentia & quasi
stipe vitâ sustentant. Quales ferè sunt etiã ij, qui
vocantur mendicantiũ conuentus, siue collegia.

Sed

Sed nos honorum & magistratum omni ferme ratione explicata, ad iudicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus ceteri quoque homines, nobiles pariter ac plebei obnoxij sunt aliquatenus in ijs presertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumue sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: Quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his aduersantur de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, scenore, sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgò vocant: Itemque de decimis, & fundis, & quibusuis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cade, vi, & iniuria sacris initiato homini, reiue, aut loco sacro, seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc de iure patrocinij sue patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum iure quæuis controuersia, item quæ de iure matrimonij & natalium, & de miserabilium egentiumque personarum iniuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta, oriuntur. Testamentaria causæ profanorum hominum in hoc æquè ac profanis foris

Iudicij

Ecclesiastica iudicia.

Ecclesiastici fori causæ.

disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim, in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid fortè legatum sit pietatis ergò, & ad piam causam, ut vulgò loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumve ministris, aut egenis: Quæ causa propria est ecclesiastici iudicij. Est autem iudiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ij, quos vocant vicarios in spiritualibus, Cancellarij, & officiales: Inter quos unus, qui est primarius, generalis appellatur: Cateri foranei. Ab episcopis, eorumque vices gerentibus pro uocatio est ad Archiepiscopos: Et ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi Archiepiscopo: Idq; eo nomine, quòd ille est legatus perpetuus, siue, ut vulgò loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad eius provinciam hi Episcopi: Craconiensi, Vladislaviensi, Poseniensi, & Plocensis in Polonia, Vratislaviensis in Silesia Boëmica ditionis: Lubussensis in Marchia Brandenburgensi, Vilnensis in Lithuania: & Medniciensis in Samogitia: Olim Culmensis quoque in Prussia, & Camenensis in Pomerania sub eo fuere. Sed auulsi sunt postea. Ad
Leopo-

Iudices ecclesiastici.

Archiepiscopi Gnesnensis iurisdictionis.

Leopoliensem verò, Premisliensis, Chelmenfis,
 Camenecensis, Lucensis, siue Luceorientis, atq;
 Kiouiensis. Extrematandem prouocatio est ad
 pontificem max. antiquissimo Christianæ reli-
 gionis instituto. Omnes autem iudices ecclesiasti-
 ci iudicant, siue ad eò iudicare debent è præscrip-

Executio
 rerum iu-
 dicatarum
 ab ecclesi-
 asticis iu-
 dicibus.

to ecclesiasticorum & pontificiorum canonum:
 Et præter diras siue censuras & interdicta ec-
 clesiastica, habent ius quoddam coërcendi fontes,
 in sui quidem ordinis homines laxius, in profa-
 nos autem restrictius, ita vt contra hos ad exe-
 cutionem rerum iudicatarum, urbanorum, ac
 terrestrium magistratum opem ad extremum
 implorare necesse habeant. Nec ij iure eis deesse
 possunt, aut debent. Habent & profani inter se
 nobiles iuxta ac plebey sua iudicia: quibus sacris
 initiatum aut sacerdotio præditum præesse non
 licet. Ac nobilitas quidem terrestribus iudicijs
 peculiariter subest: quæ à iudice, subiudice & no-
 tario terrestribus exercentur, alibi quidem qua-
 ter, alibi sexies quotannis, alibi verò singulis
 mensibus: Nisi fortè iudex, subiudex, aut nota-
 rius desit: aut bellica expeditio, vel comitia, col-
 loquiæue (de quibus paulò post dicemus) inter-

Terrestria
 iudicia.

ueniant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis, non terrestria modo, sed & alia. Sunt autem in qualibet satrapia siue palatinatu certa oppida, in quibus ius hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona agrosq; habenti. Nec euocari ququam è suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatim ab hac prærogatiua recesserit. Caterum qui nulla habet bona terrestria, conueniri hoc iure non potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, & adscriptitii alieni profugi, casi, vel vulnerati: aut si ullo alio, quam sacerdotii nomine bona terrestria possideat, Oppida verò ac territoria iudiciaria hæc sunt: In Cracouiensi quidem satrapia Cracouiensis arx, Prossouia, Xianzum, Lelouia, Biezum, Cichouia, In quo oppido & Sandecense territorium indicatur: In Posnaniensi, Posnania, Costenum, & Vuschoua: In Sendomiriensi, Sendomiria, Radomia, Opocinum, Chencini, Vislicia, Pilsna: In Calisiensi, Calisia, Gnezna, Pysdri, Coninum, Keina, Naclum: In Siradiensi, Siradia, Schadcouia, Petricouia, Radomsci, Itē Velunia & Ostressouia: In Lenciciēsi, Lencicia, Breżini, & Orlouia: In Brestensi, Breste, Crus-

Iudiciorū
terrestriū
loca.

Crusicia, Couale, & Prædecia: In Inouladis-
lauiensi, eiusdem nominis oppidum & Bydgostia:
Itemq; Dobrinū, Ripinū, & Lipnū: In Russica
Leopolis, Premislia, Sanocū, Halitia, & Chel-
ma: In Podolica, Camenecia, ac Trebovulia: In
Lublinensi, Lublinum, & Lucouia: In Belsensi,
Belsum, Buscum, Grodlum: In Plocensi, Ploscū,
Plonscum, Bielscum, Racianzum, Zarvucrze,
Mlava ac Srenscum: In Masouia, Cyrscum,
Vizna, Varsauia, Nur, Vissegradum, Zacroci-
num, Ciechanouia, Lomza, Zembrouia, Roza-
num, & Liua: In Rauensi Raua, Gostinum &
Sochaciouia. In Silesia verò Osuiencimense &
Zatoriense territoria suos utrunq; peculiare
habet iudices, quicum delectis de nobilitate ius
dicunt, prefecto presidente. Ad eundem modum
& Seueriensis Episcopi Cracouensis ditro suum
habet. Olim in Silesia ipsi duces in sua quisq; di-
*terrestis
iudicij cau-*
tionem iudicij prasidebant. His iudiciis discep-
tantur plerq; omnes causæ nobilitatis priuatæ
ac ciuiles, quemadmodum loquuntur iure con-
sulti, ac ciuilitate institutæ. Regundorum finium
controuersia hoc ipso quidem iudicio primum
disceptatur inter equites, vel inter equitem

Succame-
rarij iudici
um.

Commis-
saria iudi-
cia.

Capitane-
rum, seu
praefectorū
iurisdictiono.

Et sacerdotem: Sed ad extremum ad Succame-
rarium terrestrem remittitur: Qui in rem præ-
sentem veniens, ipse per se, vel per vicarium su-
um camerarium illius territorii eam definit,
certisq; metis atque signis fines controuersos de-
signat. Atque hæc est unica Succamerariorum
iurisdictiono. Cæterum si cum regis bonis equiti
sit controuersia, non apud terrestre Et Succame-
rari iudicium ea disceptatur, Sed princeps e-
quite postulante edit recuperatores aliquot de
senatu ac terrestribus magistratibus siue offici-
alibus eius satrapix, in qua est controuersia:
quos commissarios appellamus. Inter quos etiam
Succamerarius esse solet: Qui in rem præsentem
venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sa-
cerdotalis fundus Et ager cum regio controuer-
sos fines habeat: Nisi quod episcopus quoque e-
ius diocesanos editis à principe recuperatoribus
vnum aut alterum de suis adiungit. Eademque
ratio est petendi recuperatores à principe in cau-
sa heriscundæ familix, siue diuidunda heredi-
tatis inter fratres & propinquos. Quanquam
hoc iudicium etiam præfectus exercere potest.
Criminales verò causa de stupro, incendio, la-
troci-

trocinio, & vi armata alienis adibus illata ad
 praefectorum siue capitaneorum in sua cuiusque
 praefectura iudicium pertinent. Ciuiles item,
 quaecumque aduersus eos equites instituuntur,
 qui certos agros & bonae terrestriae nullae habent,
 & qui, licet habeant, obligatione tamen sua ei
 foro obnoxios sese fecerunt, aut merent publica
 stipendia, aut sacris initiato homini damnus
 vel iniuriam intulerunt, aut alienum adscrip-
 titium detinent, aut obstaculis denique liberam
 fluij navigationem impediuerunt, aut si quis
 executionem rei iudicatae prohibeat. Dicit au-
 tem ius praefectus in arce, aut alio loco publico
 sua quisque praefectura sexta quaque septimana
 per se ipse, vel per vicarium suum iudicem ca-
 strensem. Atque haec sunt iudicij castrensis causa.

Officij vero sunt rerum iudicatarum executio: Castrense
iudicium.
& officium
 viduarum de bonis dotalibus eieciarum, & ali-
 orum spoliatorum restitutio: Itemq; in depre-
 hensos in scelere, & recenti, vt dicunt, crimine,
 aut si quis rem alienam apud se deprehensam non
 reddat domino repetenti: Adhaec in turbatores
 conuentuum & iudiciorum, & qui vetitis ar-
 mis vtuntur: in tolerantes censuras ecclesiasti-

cas ultra annum in iniustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui iuri patronatus profanorum hominum derogant, aut profanos praeterius ad forum ecclesiasticum euocant, animaduersione. In quibus causis quouis tempore cuiusquereti praesto esse debet praefecti auctoritas per seipsum, vel per suppraefectum suum: Cuius iurisdictionis ad causas officij pertinet, si praefectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectos prehendendi, reosque iudicandi, & supplicio afficiendi ius habet praefectus & suppraefectus eius. Equestris tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controuersus, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, & ex causa, quae infamia, confiscationis bonorum, vel capitis poenam (praeter eas, quas dudum praefectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de cade equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus is in comitijs demum cum senatu cognoscit. Praeter, si maleficium in loco domicilij principis ipsius, & sub aspectu eius patratum sit. Tunc enim, si auctor recentis & calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur,

Regij iudicij causa.

datur, absque citatione princeps eum ipse per se,
 vel per Marescalcum iudicat. De personali-
 bus vero causis civilibus, aut civiliter institutis,
 quæ alioqui ad forum terrestræ vel castrensæ
 pertinent, princeps itidem quovis loco ac tempo-
 re cum ijs, quos ad manum habet, consiliarijs ci-
 tatum iudicat. Quæ citatio curialis, & post
 curiam vocatur. Sed eius usus ita restrictus <sup>Citatio
post curiã.</sup>
 est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in
 maiore tantum agros ac domicilium habet, non
 valeat: neque contra. Id autem iudicium regio- <sup>Regij ten-
mini.</sup>
 rum terminorum nomen habet, Vbi etiam
 in præfectos & administratos suorum bonorum
 & reddituum, quod ad munera eorum attinet,
 quicumque & undecunque ijs sint, princeps ipse
 sibi, instigatore ut vocant, officij petente, &
 cuius postulanti ius dicit: Ac de provocatio-
 nibus quoque ab officio castrensi ad se delatis <sup>Exactores
iniusti vbi
conuenian-
tur.</sup>
 cognoscit. Iniustus tributum publici exactor e-
 tiam apud episcopum, palatinum, vel Castella-
 num loci rectè conuenitur. Belli autem & ex-
 peditionis publicæ tempore, cum silent omnia su- <sup>Iurisdictio
bellica.</sup>
 pra memorata fora, penes principem est ius omne,
 & iudicium eorum, quæ in castris & in ipsa expedi-

tione flagitiosè aut sceleratè admittuntur. De
 iniurijs quidem damnisq; datis in expeditione
 bellica palatini vel castellani cuius querenti
 contra sue quisque satrapie, vel territorij homi-
 nes ius dicunt. Si quis autem non pareat, princi-
 pi deferunt. Ab omnibus porro iudiciis nobilita-
 tis prouocatio est ad principem: Nisi quòd ea,
 quæ sunt à terrestribus iudiciis, in colloquijs fe-
 rè prius disceptantur. Appellatur autem collo-
 quium, peculiare palatini cum dignitariis, ut
 vocant, ac terrestribus magistratibus iudici-
 um: Quod semel quotannis autumnii tempore
 in qualibet satrapia sue palatinatu exerceri de-
 bet, prouocationem à terrestribus & castrensi-
 bus eiusdem satrapie iudiciis disceptandarum
 causa. Quod etiam terminos generales vocant.
 Vbi & alienationes, & obligationes bonorum
 terrestrium rectè fiunt. Ab hoc itidem ad regem
 est prouocatio. Silesii soli colloquiorum usum nõ
 habent, neque principem, sed vicinorum duo-
 rum triumue principatum iudicia appellant,
 in eisq; acquiescunt. Verum id quoque iam exo-
 lescit, pleraq; omni nobilitate in ius terrestre Po-
 lonicum sese transferente. Fuit aliquando in co-
 miti-

Appella-
 tiones seu
 prouocati-
 ones.
 Colloquia
 & genera-
 les termini

Silesiorum
 prouocati-
 ones.

mitiis facta mentio instituenda in Polonia no-
 uæ iudicum decurię, quæ de omnibus prouoca-
 tionibus absque prouocatione cognosceret, quale
 est in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed
 non placuit, summam iudiciorum cuiquam, præ
 ter principem concedere. Quo fit, ut principe Iudiciorum
comperen-
dinatio.
 plurimis & variis iudiciis distento, & aliis mul-
 tis & grauibus tam ampli regni negociis distra-
 cto, lites in multos annos comperendinentur, nõ
 sine dolore & querimonia multorum, præsertim
 augeſcente indies cupiditate hominum, nullaq;
 aut exigua certè temerè litiganti, & prouocanti,
 & iniusto iudici pœna imminente. Vnde capita-
 les existunt inter necessarios quoque & cognatos
 inimicitia, cædes innumerabiles patrantur, co-
 actisq; hominibus, & iustis propè exercitiibus
 nonnunquam confligitur, dum offensus longa
 iudicii comperendinatione, armis ius suũ quis-
 que persequi ac tueri contendit. Sed ad prouoca-
 tiones redeamus. Earum duplex est ratio: Est e-
 nim appellatio, qua inter litigantes solos discep- Appella-
tio.
Motio.
 tatur iustè an iniustè iudicatum sit. Motio
 verò est, in qua iudex à quo prouocatum est, ne-
 cesse habet tueri sententiam suam, ut si iniqua

De prouo-
cationibus
vbi cogno-
teatur.

& legibus aduersa fuerit, ipse pudefiat, mulcteturq^s. Quod tamen iam ferme exoleuit. Vtrobique autem Regio vel colloquiorum iudicio iniustum decretum rescinditur, vel corrigitur, vniuersaque causa disceptatur ac diiudicatur, etiamsi ab interlocutoria sententia prouocatum sit. Tametsi non temerè admittitur eiusmodi prouocatio. Cognitionum quoque principis de prouocationibus non vna est ratio. Nam de iis, quae fiunt à colloquiis, non nisi in comitiis cum frequenti senatu cognoscit. Ad eundem modum de iis etiam, quae fiunt à terrestribus iudiciis. Nam de iis quoque rectè à rege cognoscitur in comitiis, si prius ea instituantur, quàm colloquia. Itaque indiscriminatim prouocari solet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris verè prouocationibus, quae fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoscit is cum iis consiliariis, quos ad manum habet, quouis tempore & loco: sed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo equitum sistere se principi necesse habet vlla ex causa, exceptis fiscalibus. Tam in comitiis autem, quàm extra ea in iudiciis regis adhibentur in consilium etiam supplicum libellorum magistri, siue Referendarii:

darii: Itemque iudex, subiudex, & notarius eius Referendarij, iudex, subiudex, & notarius terrestres in iudicij regijs.
satrapix siue territorii, in quo iudicium exerce- Duellum, siue singulare certamen.
tur: præter, cum de prouocatione ab ipsorum iudicio facta cognoscitur: Habentque in postremi omnium dictionem sententix. Atque his ferè foris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, & à religionis Christiane institutis alienus, prouocandi aduersarium ad singulare certamen, & ferro usq; ad necem vel deditiõnem de iure & iniuria, veròq; & falso decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen nostra memoria semel tantum à Sigismundo rege seniore admissum est. Cum autem liberrimus sit nobilitati Polonæ armorum usus, ad iudicium tamen terrestre & castrense, & ad comitia nemini armato venire licuit antiquitus: Nunc ea lex propemodum obsoleuit. Ecce autem, dum nos hoc opus, typographo alterã editionẽ parãte, recognoscimus, p̄diit in lucẽ noua forma supremorũ iudiciorũ, in proximè præteritis comitijs Varsauiensibus p̄mulgata & edita. Iudicatur autẽ nobilitas suis legibus, quæ pauce sunt, & cõstitutiones vel statuta regni vocãtur (Tamet si Masouiæ peculiarìa habet) Statuta regni, & Masouiũ

vel moribus, vel ex aequo & bono, siue ad eò iudicium opinione. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res in simili causa à principe iudicata: Per magnam item, ne dicam nimiam, iusiurandum. Magnus est etiam usus preconum, quos ministeriales terrestres appellant, magnaq; eis fides habetur, ut idem ac tabellionibus in iure civili Romano & pontificio. Sed sunt ii ferè illiterati, plebei, & rustici homines, palatini vel delegati cuiuspiam Regii arbitrio, nec semper exquisito delectu creati. Verum in omni ferè functione sua unum aut alterum equitem testem adhibeant oportet. Actori nulla est poena, si causa cadat, vel eam non prosequatur: Ac ne litis quidem impensas reus soluit. Reus condemnatus si iudicatum non soluat, multatur & pigneratur. Condemnatur autem actori in civili causa, quantumque is litem iureiurando interposito aestimauerit. Licet tamen iudici ante iusiurandum eius aestimationem moderari. Si non paruerit rei iudicatae, reus condemnatur in duplum: quod per lucrum appellant: Prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exoluerit, praefecti regii eius ter-
 rito-

Res iudicata.

Preco siue ministerialis terrestres

Executio rerum iudicatarum.

ritory, in quo reus bona vel domicilium habet,
 opem actor implorat. Ex decreto autem præfecti
 bona rei possidenda ei traduntur, adiecta certa
 multa, quod vadium vocant, si is prohibuerit.
 Sin iterum id fecerit, duplicatur multa. Sin ter-
 tium, triplicatur, quæ vadia duplicata & tripli-
 cata appellantur. Quæ tamen sublata iam sunt,
 Et post interpositum unum vadium, reus si per-
 gat esse contumax, proscribitur. Proscriptus
 vero, si vi sese nihilominus suaq; tueatur, cuncta
 illius præfectura nobilitas cõtra eum armatur.
 Ac ipse quidem prehenditur, bona verò eius à
 præfecto possidentur, donec de re ditibus eorum,
 non modo iudicatum, sed multa etiam & vadia
 solvantur. Indicta verò causa, hoc est, non cita-
 tum, neque cõuictum equitem, qui modo agri a- Nobilium
prehensio.
 liquid habeat, prehendere nulli magistratui ac
 ne principi quidem licet, præter furem à servis
 pœna inter conscios & complices ter editum, aut
 in maleficio quouis deprehensum, aut qui satis-
 dare nolit, vel non possit. Præfecto remissiori in
 executione rei iudicata pœna est, abrogatio præ- Capitaneis
negligen-
tis pœna.
 fecturæ: Nisi fortè eam oppigneratam teneat.
 Tunc enim centum marcarum multa ipsi à
 Z principi-

principe irrogatur, detrahenda de summa eius
 capitali, quoties officium suum non fecerit. Op-
 pidanis verò & plebeis magistratibus equitem
 etiam in scelere deprehensum sine praefecti aut ho-
 ritate iudicare omninò fas non est. Sed sufficient
 hæc nunc de iudicijs nobilitatis. Neq³ enim om-
 nem iudiciorum rationem & formam persequi
 hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria
 iudicia, in pagis quidem simplicissima, quæ vel
 ab advocatis iudiciarijs, & scabinis, vel à scul-
 tetis, vel à præfectis siue dominis, eorumue pro-
 curatoribus & administris sine strepitu & figu-
 ra iudicij exercentur. In orbibus verò & oppi-
 dis exactiora sunt: Quibus equites quoq³, qui in
 ijs domicilia & ins civitatis habent, sunt obnoxij
 in causis civilibus duntaxat. Ea verò partim pe-
 nes advocatum & scabinos, partim penes decu-
 riones siue consules & magistratum civium sunt,
 partim etiam penes magistrum contuberniorum.
 Consules ac magistri contuberniorum sine stre-
 pitu & figura iudicij iudicant, hi quidem singuli
 cum adiunctis sibi primoribus siue senioribus de
 levioribus causis, sui quisque generis opificum:
 Consules verò de quibusvis, Proprietatis mo-
 do

Plebis iu-
dicia.

Rusticana.

Urbana.

Magistro-
rum contu-
berniorum
iudicia.

Consulum
iurisdictio.

MART. CROM. LIBER II. 167

do & possessionis rerū soli, & hereditatis, itemq; capitilibus atq; sanguinarijs exceptis: *Que ad* Scabinorū iudicia. *scabinorum & aduocati iudicium peculiariter* pertinent. Parui momenti causas etiam magister ciuium solus cognoscit. A quo itidem, atq; a magistris contuberniorū, ad cōfessum consulu est prouocatio. Ab his porrò ad Regē. Inoleuit tamē mu ltis in locis mos, ut prius præfectus, vel qui præfecti loco est, appelletur. Atq; inde demum ad Regem prouocetur: Idq; de regijs modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alii cuiquam subsunt, Nobilitatis & sacerdotum oppida non subsunt iurisdictioni regie. *Ab iisq; sine prouocatione indicantur. Sed si quis aduersus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicauerit siue per se, siue per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius. Porrò episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis max.) contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabinum aduocato iurati præcident) accuratior seruatur processus iudiciarius. Exerce-*

turq; id ferè inter conciuues quintodecimo quoque die, nisiis festus sit: Externis verò & hospitibus postulantibus, quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicij huius, quod magnum vocant, ac ter stas anni temporibus ob grauiores causas magistro ciuium presidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est prouocatio ad aliud quoddam iudicium primum urbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani & agrestes fere vtuntur. Neque enim iisdem cum nobilitate legibus tenentur. Ac in Masouia quidem, ubi ius Culmense viget, ad Varsauiensem, vel Plocensem, hinc porrò olim quidem ad Culmensem, nunc autem ad Torunensem in Prussia magistratū, atque inde demum ad regem prouocatur. In cæteris vero partibus Polonia, ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis vsus est, olim ad Magdeburgensem ciuitatem prouocabatur. Sed Cazimirus magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracouiensi instituit, quod iuris supremi Teuthonici siue Magdeburgensis appellauit. In quo aduocatus cum septem scabinis, magno pro-

cura-

Prouocati-
onum &
legum ra-
tio, quibus
oppidani
vtuntur.

Culmense
ius.

Magdebur-
gense.

Iudicium
iuris supre-
mi Theu-
thonici.

curatore eiusdem arcis presidente, non tamen iudicante, iudicant de prouocationibus, quæ fiunt à iuratis quarumvis ciuitatum & oppidorum iudicijs. Inde verò prouocatio est ad aliud iudicium, quod sex ciuitatum dicitur. In quo eiusdem Caſimiri instituto bini certorum oppidorum decuriones siue consules Cracouiam conuenientes in arce ius dicunt sine prouocatione.

Sex ciuitatum iudicium.

De quo in historia fusius persecuti sumus. Cognoscit autem princeps de prouocationibus ijs, quæ ab urbanis & rusticis iudicijs veniunt, & omninò de controuersis plebeiorum suæ ditionis atque etiam de querimonijs aduersus præfectos suos, ubi libet, etiam extra regnum, & cum quibus vult consiliariis. Sæpè etiam consiliarius & Referendarius, aut Secretarius earum cognitionem delegat, sed ita, ut ipse tamen ad extremum iis referentibus statum controuersie, decernat: præsertim si causa ad equitem pertineat. Soli

Hist. lib. 12.
De prouocationibus
ab urbanis iudicijs
ubi princeps cognoscat.

Cracouenses ciues hoc præditi sunt privilegio quòd a Senatu urbano non nisi ad principem est prouocatio, & quod eius, itemq; Caſimiriensis & Clepariensis ciuitatum causæ ab eo non nisi Cracouie iudicantur. De quo disceptare non est

Cracouensis ciuitatis privilegium.

Sculterorū
iudicia.

huius loci. Habent & sculteti siue aduocati hereditarij pagorū & oppidorum nonnullis in locis inter se peculiaria iudicia. A quibus item ad ius supremum Teuthonicum, & inde ad sex ciuitates, vel ad principem prouocatur. Iure autem suo quisque iudicatur, prater, quod causa cædis & vulnerum Polonico tantum iure iudicantur,

Homicidij
iudicium
& pœna.

Quo reus actoris iureiurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, eadem capitis luit supplicio. Post interpositam verò viginti quatuor horarum moram, ad certam & lege constitutam capitis aestimationem damnatur: quæ diuersa est equitis ac plebei: Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis & heredibus cæsi cedit multa: Pro equestri verò, solis liberis & hæredibus exoluitur. Equiti tamen pro equitis cæde ultra multam pœna est etiam carcer annuus. Sed Masouiorum legibus carceris pœna soluitur is, qui profugus annum totum exulauerit. Caterum plebeio equitem interfecisse, capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnerum certæ sunt aestimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capienda ex multa pecunia, ut crebrescant magis iur-

gia

gia cadefq³. Executio rerum iudicatarum con- Executio
urbanorū
iudiciorū.
 tra oppidanos & urbanos penes magistratum
 est in sua quemque ciuitate, aut siis negligat, do-
 mini, vel præfecti auxilium imploratur. Et
 hæcenus quidem de iudicijs. Comitiorum ratio Comitio-
rum ratio.
 nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de
 causis ea habentur: propter consultationes de re-
 publ. & propter iudicia. Cum enim Polonis,
 quemadmodum supra memorauimus, ea potif-
 simum forma reipubl. placuisset, in qua penes v-
 num quidem esset iudiciorum, & rerum orani-
 um in bello & in pace summa, sed ut is rerum a- diu huc
 gendarum & iudicandarum consilia cum com-
 pluribus consiliariis communicaret: hi porro
 cum propter alias functiones publicas, tum eti-
 am propter curam rei suæ familiaris, ad latus
 principis assidui esse non possent, placuit, ut ii ad
 certū locū & diē cōuocarētur à principe, ad exer-
 cēda cū ipso iudicia, cōsiliaq³ de republ. capiēda.
 Hæc sunt comitia publica: Quæ etiam generales Comitia
vetusta.
 regni cōuēt⁹ vocāt. Qui olim simpliciorib⁹ & me-
 lioribus seculis bidui vel tridui spacio per agebā-
 tur. Augescētibus deinde iudicijs & rebus agēdis,
 extrahi cæpere in longius tēpus comitia: Sic ta-

men, ut pro re noua & insolita annotarit Ioannes Dlugossus, in nonum diem ea extracta esse. Atque hæc fuit vetustorum comitorum ratio. Posteriori tempore, hoc est auorum ferè nostrorum memoria cum uniuersa nobilitate, & una de omnibus ciuitate Cracouiensi communicata sunt comitia: cæperuntque adhiberi legati nobilitatis, siue, ut vulgò loquuntur, nuncij terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & ciuitatis Cracouiensis, principio quidem unam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus: Nempe sciscendi in bellum tributicausa. Deinde verò, cum siue incuria principum, siue consiliariorum conniuentia, multa, quæ ad salutem & amplitudinem reipubl. pertinebant, negligi, & nobilitatis prerogatiua minui viderentur, ad alias etiam consultationes de reipubl. accedere cæperunt, non ut consilarii, sed ut monitores principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & prerogatiuarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sanè & salutare in primis genti Polonæ (si eo rectè utatur) institutum, & ad optimè constitutarum olim rerumpubl. Romanæ & Lacedæmonicæ mores

Nuncij terrarum.

Hist. lib. 77

mores accedens: *Quarum in altera Ephori, in altera tribuni plebis principum & potentium libidini, inertiq; & inutili administrationi reipubl. obiecti erant. Nunc igitur sine nuncijs terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius à rege nobilitati conuentus, quos vocant particulares, ad certos dies certaq; oppida:* *Conuentus particularis.*
Maioribus quidem Polonis, hoc est Posnaniensis & Calisiensis satrapiarum equitibus Srodam: Cracouiensi verò satrapia Prossouiam: Sandomiriensi Radomiam: Siradiensi Schadcouiam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conuentum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiaviis Radeouiam: Dobrinenses tamen separatim Ripini conueniunt: Russis Vifnam, præter Chelmenses, qui & ipsi Chelma suum habent: Podoliis Cameneciam: Lublinensi satrapia Lublinum: Belsensi Belsum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masouis Varsouiam, Rauensi nobilitati Rauam: Sochacouiensi Sochacouiam: Gostinensi Gambinum. His igitur locis (nisi iusta causa obstet) nobilitas cum consiliariis & magistratibus terrestribus, siue,

ut vulgò loquuntur, cum dignitarijs & officia-
libus eiusdem satrapiae, vel tractus ad templum
conuenit, & implorata sacro publico ope diuini
numinis, legationem regiam audit, ubi, quando
& quibus de causis opus sit haberi comitia: De-
inde praeuntibus consiliarijs legatos suos siue
nuncios deligit, eisq; vel peculiaria dat manda-
ta ad comitia, vel vniuersè potestatem facit cu-
randi ea, quaecunque in commune è republ. fore
videbuntur. Lege autem ab hoc munere legatio-
nis excluditur, qui priuatum habet negocium,
& litem in comitijs. Finitur nunciorum potestas
vnicis comitijs. Nec idem sanè est in omnibus sa-
trapijs eorum numerus: Verum pro numero
territeriorum esse debere existimatur. Nuncijs
ita creatis in particularibus conuentibus, mox
instituantur alii conuentus, quos generales vo-
cant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore
autem Corcini, quæ etiam Nouaciuitas nuncu-
patur. Et ad hunc quidem Cracouiensis, Sendo-
miriensis, Russica, Podolica, Belsensis, & Lubli-
nensis satrapiarum. Ad illum verò reliquarum
proceres, & nuncii recens creati, ac de nobilitate
qui volunt, constitut à itidem à principe die con-
ueni-

Conuen-
tus genera-
les.

ueniunt, auditisq; iterum mandatis regis, mandata nobilitatis, & quæ postulat usus reipubl. inter se conferunt. Atque inde itur ad maiora comitia. Quo ubi conuentum est, res sacra solenni itidem in templo publicè peracta, itur ad au- Comitia regni.
 lam. Ibi principe & consiliariis in corona consistentibus, adstantibusq; ponè secretariis & nunciis, Cancellarius vel Procancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in commune consuli operæ precium sit. Deinde consilarii, ab Archiepiscopis & Episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuncii petita à rege uenia secedunt in aliud cōclauē, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reuersiq; siue eadem, siue alia die, per unum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quid verequirant. Nonnunquam pluribus mandāt, si plura sint negocia proponenda, ut suum quisq; edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ principis nomine propositæ fuere, sed etiam si quid aliud ipsis in mentem venit de reipubl. postulāt, vel admonent. Id verò si est eiusmodi, ut consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, di-

cuntur etiam de eo sententia à senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitialis & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisq; aut sacri ordinis prerogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refragari placito principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit ferè sententiam suam Rex, donec inter nuncios & senatores, maioremve eorum partem conueniat. Sed hoc iam aliter modificatum est. Cetera autem consilia de republica, quæ legibus disertè excepta non sunt, nec prerogatiuis nobilitatis præiudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum iudicia quoque cum eo solo exercet, minimum biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiarum. Sed interdum ea delectis aliquot è senatu delegat. Atque ii quotidie ferè, festis diebus exceptis, iudicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad regem prouocatur. Atque ii statum controversiæ cuiusq; decretumque suum in confesso reliqui senatus exponunt.

Senten-

Iudicia comitialia.

Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter sacrum & militarem siue equestrem ordinem controuersiarum arbitrium atque transactio penes Regem est. Comititia quotannis, nisi quid fortè impediatur, institui vsitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus vel rarius, vel crebrius instituantur. Crebrius quidem ut id fiat, requirit iudiciorum & prouocationum disceptandarum multitudo: Tametsi extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum, ac sextum ferè mensem. Locus certus comitiis habendis olim nullus erat. Sed ubi principi colliuerat, etiam sub dio, & in territoris, ea peragebantur: Postea lege in unum conclusa sunt oppidum, in umbilico ferè & meditullio totius Poloniae situm Petricouiam. Sed iam ea in denoua lege in gratiam Lithuanorum Varsauiam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituire. Nec illud pratermittendum est, Quod initio comitiarum nuncijs nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Caterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irro-

Contro-
uerfiarum
inter eccle-
siasticum
& equestre
ordinem
arbitrer
Rex.

Comitiarum
locus.

Synodi fa-
cerdotum.

Gnesnen.
archiepif-
copi præ-
rogatiua.

Belli gerē-
di ratio.

gatur: Sed ea vix unquam à rege exigitur. Ha-
bet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua co-
mitia: quæ synodi græco, sed latinis non inusitato
nomine appellantur. Quarum causas & uni-
uersam rationem è iure pontificio petat, qui vo-
let. Hic illud modo annotandum est, quod licet
Archiepiscopus Leopoliensis suam habeat pro-
uinciam à Gnesnensi distinctam, tamen & ipse,
& socii, vel, ut vocant, suffraganei eius Episco-
pi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem ag-
noscunt, cum in prouocationibus & iudiciis, tū
in Synodis: Ad quas ab illo euocantur. Est autem
ius, mosque, Petricouie, Lencicia, aut Louicia
prouincialem synodum tertio quoque anno, nisi
res maiorem celeritatem aliumue locum episco-
porum consensu postulet, institui: & adhiberi in
consilium abbates & præpositos monasterio-
rum, & collegiorum sacrorum primariorum
(quæ capitula cathedralia vocantur) legatos
binos, vel singulos duntaxat. Sed nos à synodis
& comitiis ad bellum transeamus. Id autem in
hac gente à nobilitate geri vsitatum & legiti-
mum est antiquitus: Quæ cuncta equestris mili-
tat, quemadmodum antea diximus, idq; pro mo-
do

do bonorum & redituum facere debet. Sed cum
 nulla publice instituta sit bonorum æstimatio,
 modus hic fidei cuiusque creditus, labente in de-
 terius disciplina & fide, arbitrarius factus est,
 non sine reipubl. totius incommodo & iniuria.
 Arbitrarium est & genus armorum. Tenuio-
 res, & qui equum alere non possunt, pedestres mi-
 litant. Sculteti quoque, siue aduocati hereditarij,
 & quicumque fundos terrestres hereditarios ha-
 bent, non sunt immunes à militia. Multatur
 autem agris & bonis omnibus, si quis paterfa-
 milias à bello abfuerit, aut filium adultum, fra-
 tremue, qui ipse separata bona, & militandi ne-
 cessitatem non habeat, pro se non miserit. Cete-
 rum pupillis impuberibus, agrotis, senio confe-
 ctis, & viduis per necessarios & famulos militi-
 am obire licet. Habent autem vacationem mili-
 tiae tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus
 regni sitarum, vicarij ceterorum præfectorum
 iurisdictionem habentiu, Vicecapitanei & Bur-
 grabii, & qui republ. causa absunt. Habet item
 ordo cunctus ecclesiasticus, præter eos sacerdo-
 tes, qui bona terrestria hereditario, seu alio quo-
 uis, quam sacerdotiorum iure & nomine obti-

Pœna non
 militantiu.

Militiæ
 immunita-
 tem qui
 habeant.

nent. Euocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimissis quoque uersus per praefecturas literis signo regio consignatis : Qua deinde in pertica resti alligata (unde restium nomen acceperunt) à preconibus siue ministerialibus terrestribus ad dignitarios & officiales, siue magistratus, primoresque nobilitatis cuiusque praefectura sublimis & conspicua circumferuntur, & in foris urbium & oppidorum alta uoce publicantur. Ter autem id fieri oportet interpolatis quaternis septimanis: Nisi decreto comitali tempus id accidatur, binamque testes coniungantur. Post tertias demum restes domo se quisque mouet ad sua satrapiae conuentum ad certum locum certamque diem indictum. Inde porrò authore ac ductore palatino cum sui quisque territorij Castellano ad constitutum à principe prope fines regni locum pacati profisciscuntur. Verum hoc quoque, ut alia nonnulla rectè à maioribus instituta, auferente indies equitum licentia, conuiuentiamque magistratuum, in desuetudinem abiit, magno non modo sacerdotum, uerum etiam regionum, & ipsius nobilitatis praediorum, & adscriptitionum incommodo damnòque. Neesse autem habet

Restas seu
 restium
 literae.

Bellicae
 leges.

bet princeps equestris ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ij extra fines regni acceperint, exolvere. Captum verò hostem, nobilem præsertim, is qui cepit, principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam, ut hæc copix dividantur à principe de sententia amplissimi consilij: Ac cæteris quidem aduersus hostem proficiscentibus, unius aut alterius satrapix nobilitas, vel plurium, si opus sit, ad præsidium eius oræ, unde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos beligerendi ratio: Hoc robur militia, in equitatu situm. Hæ sunt opes & vires gentis: hæ copix, æternis penè incredibiles, & cum quibusuis maximarum gentium opibus ac diuitiis comparanda: Quibus olim principes Poloni res magnas & præclaras gesserunt, non domi modo illata bella propulsando, sed foris etiam hostes ulciscendo, & amicis atque sociis succurrendo. Sed cum abuterentur in nonnunquam obsequio nobilitatis, eamq; crebrorum ac diuturnorum, minimeq; necessariorum bellorum incommodis exercerent, lege cau-

tum est, intra hos ducentos annos, ut ne liceat
 regi bellum facere sine comitijs & assensu amplif-
 simi consilij: & ut nobilitas fines quidem regni
 quoties & ubi opus est, absque ullo stipendio tu-
 eri necesse habeat, non sine principe tamen, præ-
 terquam in interregno. Cæterum extra fines ne
 ad ullam militiam educi possit inuita, nisi accep-
 tis à rege in quemlibet hastatum equitem quin-
 que marcis, quod perinde est hoc tempore, ac
 quinque coronati Gallici vel Italici. Peditatus
 nullus est ferè apud Polonos præter mercenari-
 um, si quem princeps conduxerit. Mittunt qui-
 dem ei oppidani currus com meatu onustos cum
 peditibus: Verum is peditatus non multus est, &
 sternendis muniendisq; vijs, quàm armis tra-
 ctandis accommodatior. In extrema tamen ne-
 cessitate & grauiori bello, euocata ad expeditio-
 nem nobilitate, oppidani quoq; & agrestes deci-
 mum quenque peditem decreto comitali ar-
 mant & expediunt. Cum autem lentior sit expe-
 ditio hæc vniuersa, & nonnunquam ciuibus &
 amicis magis, quàm hostibus incommodare sole-
 at, excogitata est ratio conducendi militis mer-
 cenarij pedestris & equestris ad subitarias Ta-

Bellica ex-
 peditio rō
 indicitur
 sine comi-
 tijs.
 Nobilita-
 tis officiū.

Oppidano-
 rum munia
 in bello.

Mercenarij
 milites.

taro-

tarorum, & aliorum hostium excursionses reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior & promptior. Quæ copię pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribunisque militaribus ab alterutro duce exercitius longe laxiori potestate, & seueriore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autē stipendium trimestre in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Per exiguum id sanè est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum pastumq; pertinentium copia & vilitate, longè leuius etiam precium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patria, studiumq; bellicæ virtutis & gloria, & spes adipiscendorum publicorū honorū magis, quam vlla merces iuuentutem multitudine & ocio abundantem ad faciendā stipendia excitaret. In hoc verò stipendiū publicè confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgò vocant, a grestibus ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati subiectis, imperato. Quo illi non inuiti agrorum domorumq; suarū vexationem redimunt: si modo redimunt, merce-

Stipendia
equitum &
pedicum.

Tributa si-
ue exactiones.

nariorum etiam militum, non contentorum sti-
 pendii suis, licentia & rapacitate indies magis
 ac magis progrediente, & nec sacerdotum, nec
 nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis
 abstinente. Id autem tributum ex agris quidem
 in lanceum seu mansum (certus agri modus is est)
 ex oppidis verò ostiatim penditur. Quinetiam
 venalis cuiuslibet potus nomine in oppidis iux-
 ta ac in pagis pensitatur. Pendunt & molitores
 de moletrinis quiddam: & sculteti siue aduocati
 de suis agris, itemque equites ii, qui nullos ha-
 bent adscriptitios, & plebei, qui neq; domos, ne-
 que agros habent, & arte aliqua, vel opera sua
 victitant. Doctores, magistri, & scholastici, &
 qui literarum doctrineque studiis vacant, im-
 munes sunt. Est & aliud quoddam tributum, in
 magna necessitate aliquando plebi uniuersae, ex-
 ceptis scholasticis, imperatum: Quod quia de
 singularis capitibus pendebatur, capitale dictum
 est. Imponit nonnunquam & ipsa sibi nobilitas
 cum rege & proceribus tributum de agris, vel de
 censibus suis pensitandum, si usus & necessitas
 postulet. Non nisi in comitiis autem hac tributa
 sciscuntur ac decernuntur, & quidem consen-
 tienti-

Capitale.

tientibus consiliarus pariter & nunciis terre-
 stribus. Cæterum ecclesiasticus ordo unà cum Ecclesiasti-
 ci ordinis
 immuni-
 tas. bonis & hominibus suis iam inde ab initio sus-
 ceptæ religionis Christianæ non modo militiæ
 perpetuam, sicuti superius attigimus, vacatio-
 nem, sed tributorum etiam publicorum immu-
 nitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori
 tempore oppidanos & agrestes suos tributis, quæ
 ceteris imperantur, ultro reipubl. gratia subie-
 cit. Nunc iam pro lege habetur, ut quoties regiis
 & equitum subditis tributum imperatur, nec
 hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam nonnunquã
 sacerdotes cum Episcopis rogati, urgente neces-
 sitate, & charitate patriæ suadente, de suis sacer-
 dotiis certam redituum suorum portionem.
 Quam pensionem contributionem appellant. E-
 ius verò decernenda ius est penes synodum pro-
 uincialem. Exigendæ verò penes eos, quibus e-
 piscopi cum primario suo collegio in sua quisque
 diocesi mandauerit. Superiorum autem illorum
 tributorum, quæ plebi atque etiam nobilitati
 imperantur, exactio plerunque regis arbitratu,
 nonnunquam de senatus atque nunciorum sen-
 tentia per satrapias compluribus imponitur:

Quarta re-
giorum
reddituum

Nec diutius id munus durat, quàm ipsum tributum. Dispensatio penes regem ferè & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa alijs comitiorum decreto mandatur. Nuper adeò, excogitata est noua ratio comparandæ in defensionem regni militemq; mercenariū pecunia. Rex enim benigniss. Sigismundus Augustus quartā partē reddituū regionum in eum usum perpetuo reipubl. concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Rauensi constitutum, deponitur. Atque hac habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de vniuersa republ. Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur. Prussia Regia nobis reliqua est, quæ quamuis eodem cum Polonis regno contineatur, tamē quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia & comitia, et arariumq; & belli gerendi rationem à reliqua Polonia diuersam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit si de ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiæ, quæ nunc ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo deuictis barbaris populis sub iugum

Ducalis
Prussia.

Christi

Christi missa est, simul cum episcopis suis Sambienſi & Pomeſaniensi ad noſtra uſque tempora ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui se de hoſpitali S. Mariae militia Hieroſolimitana dixerē, paruit. Cuius ordinis præſes Magiſter generalis, ſocij uerò administrationis, & præſecti territoriorum præceptores & commendatores appellati ſunt. Qui cum pro amicis & ſocijs, Polonorum hoſtes facti eſſent, armis eorum adacti quodam tempore, una cum episcopis in uerba regis Poloni iurarunt, & aliquamdiu maiestate eius comiter conſeruarunt. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum noſtra memoria Alberto Marchione Brandeburgensi Magiſtro, viro excelsi animi, & rei militaris perito, auctore detrectaſſent, Sigismundus rex ſenior, ut se & poſteros ſuos illa perpetua defectionum bellorumq; moleſtia liberaret, & Poloniæ Lithuaniaque tranquillitatem maiorem præſtaret, fratris ijs bello, & ad neceſſitatem deditioſis redactis, & partim decedentibus è Prussia, partim habitu & religione abiecta manentibus, illum ipſum Albertum ſororis ſuxæ filium ſingulari clementia pro Magiſtro Duce in Prussia iuſſit

Albertus
Marchio
Dux in
Prussia.

Prussia
feudalis
facta.

esse, hereditariumque principatum ipsicum fratribus, & posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut ij in verba regis Poloni ritu solenni iurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties & ubi usus postularet, ei militarent: & in senatu regni locum haberent itidem, ac Magister habuisset. Extant pacta conuenta. Ex eo igitur tempore pars illa Prussiae ampla & copiosa, duarumque episcoparum suppressione auctior, sub duce esse cepit, summam omnium rerum potestatem, regi tamen Polono obnoxiam, habente, & arbitrato suo consiliarios sibi legente, & praefecturas, magistratusque mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de ducali Prussia. Regia vero, ex quo à Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (unde ferè deducta erat) ante centum annos sese recepit, recepta ea quidem est à Polonis in societatem iuris, & reipublicae, sed leges tamen suas & instituta à Theutonibus ferè hausta, vel post subactos & fermè extirpatos priscos & barbaros Prussos, de ductione coloniarum è Germania importata retinuit. Consilium quoque à senatu regni se iunctum obtinuit. Habuit etiam initio suum guber-

Regiae Prus-
siae respu-
blica.

gubernatorem, à rege datum. Sed postea suppressus est hic magistratus. Regiam autem appellamus, quæ Regi Polonorum immediate (ut vulgari verbo utar) subiecta est. Cuius partes primariæ sunt, Culmensis, Marieburgensis, & Pomerania citerior. His annumeratur etiam Varmiensis episcopa. Quæ licet Episcopo suo & collegio sacrosive Capitulo prorsus immediate subiecta sit, nec omnia cum superioribus eius partibus habeat communia: quemadmodum paulò post explicabimus, non segregat tamen sese à Regia, priuilegijs suis utens fruens. Utitur autem omnis ferme Prussia, ducalis iuxta ac regia, iure municipali, quod Culmense vocatur. Quod tamen non satis certum est in hanc usque diem. Eruiitur id quidem è tenebris, & colligitur, sed nondum in lucem prodit. Solæ Elbingensis, Brunsbergensis, & Fraumburgensis ciuitates Lubecense amplexæ sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam utrunque id paucis capitibus continetur, in cæteris recurritur ad Saxonicum & Magdeburgense: indeq; etiam ad Romanum, quibus de rebus neque Culmensi aut Lubecensi, neque Magdeburgensi & Saxonico

Hist. lib. 27
Leges Pru-
forum.

Culmense
ius.

Lubecense

Magdebur-
gense &
Saxonici.

Regia con-
stitutiones

*iure, neque plebiscitis ciuitatum, aut constituti-
 onibus regijs cautum est. Dedit enim constituti-
 ones & leges quasdam sapientissimus rex Sigis-
 mundus senior, partim toti Prussia Regia, par-
 tim Gdanensi ciuitati peculiariter. Easq; auxit
 optimus eius filius Sigismundus Augustus, cum
 in ea urbe esset anno post Christum natum 1552.
 Quibus conscribendis nos adfuiimus. Non ita
 pridem etiam cum idem rex comitali decreto
 clarissimos & prudentiss. aliquot senatores ad
 Elbingensem & Gdanensem ciuitates corrigend-
 orum quorundam erratorum, & abusu causa
 cum summa potestate delegasset, condiderunt ij
 leges nonnullas, rebus, locis, atq; temporibus ac-
 commodatas. Quas nuper is, qui fuit princeps
 eius legationis, vir amplissimus, Stanislaus
 Carncouius Vvladislauensis Episcopus in lu-
 cem edidit. Vectigalia Regia non ampla sunt in
 Prussia. Ea q; proueniunt potissimum è ciuita-
 tum pensionibus, agris, & prædijs insularis, &
 præfecturis: Quarum tamen plerq; donationi-
 bus, venditionibus, & hypothecis in impendia
 bellorum superioribus temporibus accisæ, aut
 prorsus alienatæ sunt. Quod itidem aliis quo-
 que*

Stanislaus
Carncoui-
us Episco-
pus Vvla-
dislauien-
Vectigalia
Regia Pru-
sica,

que vectigalibus in ciuitatum ius translatis factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam regis scitis vel decretis superiori tempore cōpensabantur. Metallorum ea regio ferax non est: Fruges non malignè profert, & linum, & lupulū: easq; merces trans mare mittit. Mittit & materiā fabricandis nauibus & vasis, exornandisq; domibus aptam, & cerā, & cinerem, & bubula coria, imò & carnes. Sed hæc ei ferè suppeditat Russia, Samogitia, & Lithuania: Quin & frugum, & aliarum rerum ad victum pertinentium maiorem copiam eadem regiones, & Masouia ceteraq; Polonia ratibus & nauibus flumiatilibus subministrant. Accipit autem ea vicissim transmarinis cōmerciis vina, oleum, aromata, saccarum, sal, & alia condimenta mensarum, telam item & pannos laneos iuxta ac sericeos, & quas præterea mittit Lusitania & India diues cupedias: Eaq; omnia Polonis & Lithuanis Prussia transmittit. Hinc est vulgò simul & nobilitati res lautior, vestitusq; & habitatio cultior. In victu quidē frugalitas prisca adhuc fermè retinetur. Vtinā compotationes essent moderatiores. Sed est id commu-

Nascent a
in Prussia.
Prussorum
commercia

Prussorum
viuendi
ratio,

ne vitium Septentrionalium populorum. Ea tamen compotationes Prussis ordeacea cereuisia crassiore fermè peraguntur. Vini non magnus est usus. Distinguuntur Prussi, itidem ac Poloni, sacro & profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulò meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidè cum nobilitate iure, & ysdem legibus utitur, prærogatiuis modo quibusdam inferior: per quas tamen plebeij neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & magistratibus, neque à sacerdotijs, neque à consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque unà cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua reipubl. & concordix gratia. Sacerdotibus iustus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monache, cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinosa, aliquot exceptis: quæ sanè infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis,

Nobilitas
& plebs
Prussica.

Ordo ec-
clesiasticus
in Prussia.

Senatus si-
ue consilij
Prussia.

toti-

totidem Succamerarijs, & tribus primarijs Ci-
 uitatibus: quarum non mediocris est potentia.
 Earum verò bini consules legati siue Nuncij
 pro singulis habentur, & alternis dicunt senten-
 tias. Episcopi sunt, princeps, senatus, & modera-
 tor, Varmiensis. In qua episcopa me Pius eius
 nominis quintus pontifex max. ultro petente
 D. Sigismundo Augusto Rege, amplissimo Car-
 dinali Stanislao Hosio (ipso libentissimè assenti-
 ente) ante sex annos Coadiutorem, ut vocant,
 dedit, successoremque designauit, & collegium
 sacrum acceptauit. Sed reuertamur ad institu-
 tum. Est ergò princeps senatus Prussici Varmi-
 ensis Episcopus: Huic proximus Culmensis, qui
 olim eum anteibat. Quorum hic Teuthonum
 Crucigerorum opera quodam tempore de Gnes-
 nensi prouincia detractus, Rigensi addictus fu-
 it, vehementer accisus redditibus, & episcopa,
 ecclesiaq; in ditionem ordinis ipsius redacta: Ille
 vero, Varmiensis inquam, initio quidem Rigen-
 sis Archiepiscopi metropolitica authoritatem
 agnouit, Nunc verò multis annis in nulla pro-
 uincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasti-
 cis Romano pontifici: Magistri & ordinis do-

Varmien-
 sis & Cul-
 mensis e-
 piscopi.

minatam nunquam agnouit, amicitiam & societatem, cum & ipse plerumq; Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo, & ecclesia sua. Ad regnum verò Polonia post reliquam Prussiam peculiaribus pactis cum rege Caſimiro initis sese adiunxit. *Vladislauiensis* Episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania.. Atque ea tota ferme in diœcesi ipsius est, indeq; Pomeraniæ quoq; Episcopi titulum is usurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Marieburgensis, qui ante hac Elbingensis dictus fuit, & Pomeranicus: Castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gdanensis: Succamerarii itidem atq; Palatini: Ciuitates, Torunensis, Elbingensis, & Gdanensis, in singulis satrapis siue palatinatibus singula, eundem ordinem seruantes inter se in cōsilio, quem sui Palatini. Hoc est consilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prussia vocant: Quos & ipsos more aliorum iuratos esse oportet. *Varmiensis* tamen Episcopus diuersam ab aliis iurandi rationem & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso præsentem: Sin minus, nonnullis magistratibus

Vladislauiensis etiam Pomeraniæ Episcopus.

Varmiensis Episcopi iuramentum.

tibus Prussicis ad id delegatis in arce Marie-
 burgensi, præeunte verba aliquo Episcopo, iu-
 rat. Civitatum delegati iniurati ad consilium
 admittuntur, aliquòne privilegio, an per abusum,
 nescio. Habent autem consilarii Prussici sua lo-
 ca, & ius dicendæ sententiæ in amplissimo totius
 Regni Polonici consilio. Verùm ea loca ante ali-
 quot annos post auctum Lithuanorum acces-
 sione senatum aliqua ex parte variata sunt, ita
 tamen, ut nihilominus Episcopi inter Episcopos,
 Palatini inter Palatinos, Castellani inter Ca-
 stellanos consideant. Ad calcem operis huius ea
 singula secundum novam constitutionem comi-
 tiales inter alios notata sunt. Palatinorum iu-
 risdictio, & authoritas in Prussia maior est,
 quam in cætera Polonia: Penes eos sunt multa,
 & supplicia delinquentium, rerumque iudica-
 tarum executio. Tranquillitatem quoque pu-
 blicam in agris & extra vrbes præstant. Castel-
 lani & Succamerarij eodem sunt iure, quo in
 Polonia. De Episcopis paulò post dicemus. Præ-
 ter hos autem magistratus, habent Prussi the-
 saurarium, præfectos arcium, siue capitaneos, gla-
 diferos, iudices, & scabinos: verùm ii nõ pertinent

Confilia-
 rij, Prussicæ
 ad Senatũ
 Regni per-
 tinent.

Palatinorũ
 potestas.

Magistra-
 tus Prussi-
 ci.

Theſaurarius. *ad conſilium.* Theſaurarius eſt, qui pecuniam omnem & rationes à præfectis & adminiſtris regionum honorum & proventuum atque etiam tributorum publicorum exigat, & vel ipſe adminiſtrat, vel theſaurario Regni tradit. Olim is Oeconomus fuit ſeu procurator Marieburgenſis. Gladiferos ſingulos habent Culmenſis & Pomeranica ſatrapia. Iudices nouem ſunt. In Culmenſi quidem & Marieburgenſi ſatrapijs ſinguli: in Pomeranica uero ſeptem, nempe totidē, quot territoria. Sunt autem ea, Slochouienſe, Tucholienſe, Suecenſe, Derſauienſe, Zucouienſe, Puſcense, & Mirachouienſe: Habent que ſinguli iudices in conſilio ſcabinos iuratos aliquot.

Præfecti. *Præfecti,* arcium & redituum regionum in ſua quisque præfectura curam & adminiſtrationem habent: Iuriſdictionem nullam fermè habent, præſertim in nobilitatem, neque in oppidanos amplam: In agreſtes ampliorem. Solus Marieburgenſis neque redituum regionum curam gerit, neque in agreſtes iuriſdictionem habet: arcimodò præeſt, eiusque præſidio: quod perpetuum eſt. Caterum conſtitutione quadam, ampliores iſcæteris præfectis & magiſtratibus prærogatiuas

tiuas habet, velut generalis locum tenens Regis
 in Prussia. Reddituum verò & subditorum re-
 giorum, & sartorum tectorum eius ipsius arcis
 curationem habet thesaurarius. Igitur prima-
 ria totius Prussia præfectura Marieburgensis
 est: Cui Polonus antiquitus præficitur: Nunc
 primus de Prussia, è Polonia tamen oriundus, ei
 præest, vir vigilantissimus, & omni genere vir-
 tutum ornatissimus, mihi que amicissimus,
 Ioannes Costka, nuper, Palatinus Sendomi-
 riensis à Rege Henrico creatus. Secundum hanc
 in eadem satrapia sunt hæ præfecturae, Stumen-
 sis, Gneuensis, Nouensis, & Stargardensis siue
 Starigrodensis. In Culmensi, Brodniciensis, Gru-
 dentina, Radinensis, Golubensis, RogoŹnensis,
 Brathianensis, Coualiensis, Copri-vunensis: In
 Pomeranica, Slochouiensis, Suecensis, Tucholi-
 ensis, Dersauiensis, & Puscensis. Torunensem
 verò, Elbingensem, & Gdanensem præfecturas
 ciuitates ipsæ sibi regia indulgentia, & ex pacto
 vendicarunt, & per magistratus urbanos ad-
 ministrant. Episcopicum collegijs suis suos & ip-
 si habent arcium atq; territoriorum præfectos
 & burgrabios, suosq; iudices, & advocatos, & op-

Ioannes
 Costka pa-
 latinus Sē-
 domirien.

Præfecturæ
 Prussicæ.

Varmien-
fis dice-
ceos ius &
prærogati
ua.

pidanos magistratus. Habent & Cancellarios,
& officiales suos in causis ecclesiasticis uterque
Episcopus. Habent enim utrang³ iurisdictionē
& amplissimam potestatem in suos. Varmiensis
quidem episcopa in nulla censetur satrapia: Vno
autē, & non interpolato ambitu in modū prin-
cipatus bona certis finibus peculiariter circum-
scripta, & arcibus atq³ oppidis exculta habet:
Eaq³ sic diuisa, ut duas partes Episcopus, tertiā
collegium siue capitulum obtineat. In his utriq³
subiectam nobilitatem habent, & liberam iuris-
dictionem, ab omni Reginum magistratuum
iurisdictione exemptam. Præterea pertinet etiā
Elbingensis ciuitas cum suo territorio ad Var-
miensem diocēsim: Quamuis iam aliquamdiu
hæretica labe infecta conuiuentibus regibus, &
suffragantibus nonnullis magistratibus, ab ec-
clesiastica Episcopi iurisdictione sese subtrahere
nitatur. Bartena quoq³ terra & Natangia ante
200. annos eiusdem episcopi iurisdictioni subiecta
fuisse, & supra sex millia mansorum tunc Epis-
copo Varmienti per fraudem & iniuriam Cruci-
ferorum detracta esse memorantur. Subditi e-
piscopi & collegij Varmiensis eodem, quo cæteri
Prussæ

Prussi iure municipali utuntur: Sed habent etiã
 peculiaria, inter se autẽ cõmunia instituta: Quæ
 Lands ordnung / hoc est, terra constitutiones vo-
 cant. Conuentus etiam communes habent. Ad
 eos autem nobilitas, ciuitates, & sculteti cum li-
 beris (de quibus postea dicemus) euocati, p se qui
 que binos vel plures etiã è singulis territorijs p-
 curatores siue legatos mittunt, ijs de rebus, quæ
 in consultationem veniunt, cum episcopo & le-
 gatis collegij constituturos. Caterũ ea nobilitas
 omnis, & aduocatus, & ciuitates, pter ius iurã-
 dũ, quo partim in episcopi, partim in sacri colle-
 gii verba iurant, nouo quoque Regi, ac deinde
 decimo quoque anno ei ipsi ex pacto fidẽ suã ob-
 stringũt. Tametsi de 10. anno in desuetudinẽ abi-
 it, sublata causa, hoc est, pacatis prorsũ reb⁹ Prus-
 sicis, & extirpato ordine Teuthonica militiã.
 Iurãt etiã sacerdotes, quãdo certũ aliquod sacer-
 dotiũ adipiscũtur: Primarii tamen, qui p̄lati &
 Canonici cathedr. appellãtur, intra m̄sem, po-
 steaq̄ in id collegiũ cooptati sunt. Eos autẽ p̄t̄ifex
 quidẽ max. creat, collegiũ verò unã cũ Episcopo
 eligit alternis m̄sibus: Excepto Preposito, qui à
 Rege editur, siue p̄sentatur, ab episcopo p̄ficitur

Canonico-
 rum & Pre-
 latorum
 Varmien-
 sis creatio.

Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, sine capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmensis ecclesia collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli à cæteris unà cum episcopo cooptantur. Ipse autem episcopus à solo rege designatur, à pontifice max. creatur. Cæterum Varmiensis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propositis, unus ab eius ipsius ecclesie collegio deligitur: deinde hic quoque à pontifice renunciat, & confirmatur. Ac tum demum sacris pontificalibus ad præscriptum ecclesiasticorum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque, itidem ac in Polonia, à rege creantur: Iudex tamen ex aliquot à Palatino cum dignitarijs & cætera nobilitate de consensu scabini-
 norum delectis, ab eo editur: Scabini soli à palatino cum cæteris dignitarijs illius loci creantur. Sunt autem & Prussici magistratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Civitates à decurionibus seu consulis, & quidem Germanicæ linguae & sanguinis (Polonos enim pro externis habent, & ne-
 que

Episcopo-
 rum Pruss.
 designatio.

Magistratu
 um Prussi-
 corum cõ-
 ferendorũ
 ius.

Civitatũ
 Prussicarũ
 magistratu-
 u: & ad-
 ministratio.

que ad artes mechanicas perdiscendas admittunt) reguntur: Quorum non idem ubique, certus tamen est numerus. Et ipsi ius habent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus, eoque maiore sunt dignatione & authoritate, quando volunt, & obsequentio-
Consules.
 rem habent plebem. His president magistri civium, à decurionibus, ac de numero ipsorum delecti, & ipsi, itidem atque decuriones perpetui, in primarijs quidem urbibus quaterni, in cæteris vero oppidis bini, per vices annum gerentes magistratum. Habent item singulæ civitates iuratos iudices, siue scabinos, qui à decurionibus siue consulibus leguntur: Et ipsi autem perpetui
Magistri civium.
Scabini.
 sunt, nisi fortè in numerum consulum cooptentur. Neque enim eundem consulum & scabinum esse licet, præter Elbingam & Brunsbergam: ubi pars consulum loco scabinorum iudicia exercet. Ceterum unus è consulibus eis præficitur, quem scultetum vel iudicem vocant. Primariæ tres
Scultetus.
 civitates etiam præfectos habent singulos, ut dudum memoravimus, quos vocant burgrabios, & eos quidem annuos ferè: Qui tranquillitatis
Burgrabij civitatum.
 urbanæ, ac totius territorij curam gerunt, cau-

Capita
multitudi-
nis.

Iudiciorū
ratio.

Iudicia vr-
bana.

ſasq; priuatarum iniuriarum & ſanguinarias iudicant, & pro iis multas irrogant. Hunc ſolum magistratum rex in ciuitatibus creat, ſed non niſi vnum è ſex vel octo è numero conſulum eiusdem ciuitatis ab ipſo collegio delectis, iidem autem conſules ex omni ciuium numero, Gdani quidem centum viros, alibi verò pauciores deligunt, qui ſint capita multitudinis, & quaſi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam conſilia de republica, & ex ijs cognoscunt poſtulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis, propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in ſeditionem erumpant, vt nonnunquam factum eſt. Iudicia nobilitatis iudices terreſtres cum ſuis ſcabinis, preſidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiae tamen cauſa, & ſtatus controuerſia, itidem ac in Polonia, ad regis iudicium pertinet. A terreſtribus iudicijs prouocatio eſt ad conſiliarios Prussia: inde verò ad Regem. In oppidis verò iudiciaria poteſtas ferè omnis eſt penes conſules, exceptis paucis cauſis, quarum mentionem dudum fecimus, & ſi quæ ſunt alię ad burgrabios vel

vel palatinos pertinentes: Sed eam ipsi consules, quod ad priuatorum hominum inter ipsos controuersias attinet, cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus communicarunt.

Abeo verò iudicio in primarijs quidem ciuitatibus ad consules ciuitatis cuiusq; in ceteris autem oppidis ad consilium totius Prussia: inde porrò utring; ad regem prouocatur. Rex verò de quibusuis prouocationibus ubilibet, & cum quibus vult cognoscit. Plerunq; etiã cognitionẽ delegat Cancellariis & iureconsultis. Alioqui priuatũ neminem è Prussia regi euocare licet, exceptis iis causis, que sunt fisci, & iudicii regii ppria. Magistratus terrestres iuxta ac urbanos euocat de iis duntaxat, que in magistratu perperam & p̄ter officium suum egerint: vel, si mauult, consiliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiã vel iisdẽ, vel quibus vult, causas fisci sui, finium regundorũ cum suis bonis, ac diuidenda inter fratres & cognatos hereditatis. Quasuis itẽ alias ab aliis ordinariis iudicib; p̄ prouocationẽ ad se deuolutas. Comitiam Prussica.

Prouocationum ratio.

Comissaria iudicia.

Comitia Prussica.

Ex iustis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In ijs comitus à consiliariis de republ. in commune consultatur, siue ultro, siue ex præscripto regio: de prouocationibus terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitur: & omninò iudicia vel à rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur. Cum ducalibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam Elbinge ex fœdere, vel Marieburgi, constituta certa die, conuentus habentur, & consultationes de legibus, & aliis rebus communibus, & controuersis. Non ita pridem in Prussia quoque nuncii nobilitatis & minorum ciuitatum in comitiis adhiberi cœperunt, tributi sciscendi causa: cuius decernendi potestatem neque rex, neque consilarii soli usurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeò mitti cœperunt. Sciscitur autem cereuisarium tributum plerunq; in usus publicos, vel in gratiam regis: vocaturq; id vulgò cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domibus, bonis, & facultatibus, aestimatione facta, certa portio pensitanda decernitur. Varmiensis episcopa subditi nihil habent negotii cum comitiis. Solutus iis interest, & præest Episcopus,

Nuncijs.

Tributum
apud Prui-
tos accisa.Varmien-
sium liber-
tas.

ac deinde de ijs, quæ ibi constituta sunt, ad peculiarem conuentum suorum refert: de tributo præsertim. Nec temerè ij dissentire solent ab episcopi sui & conuentus Prussici sententia. Nihil tamen vetat, ipsos quoque arbitrato suo, auctoritate episcopi & Capituli præeunte, peculiare leges, & ut vocant, ordinationes sibi condere, tributumq; sciscere. Quinetiam magistratus primariarum ciuitatum non rarò imperant ciuibus suis tributum peculiare, & operas, aliaq; onera in usus publicos urbium suarum, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia, Regia quidem Gdanensem & Elbingensem, Quorum hic in Habum lacum, ille rectà in mare procurrit: ducalis verò Regiomontanum siue Kœnixbergensem, quæ Pragola fluius in Habum influit. Atque hic quidem cum portorijs & omni iurisdictione & impendijs in ducis, duo verò reliqui in ipsarum ciuitatum, quibus adiacent, & magistratus potestate sunt. Verum istamen, magistratus inquam, sine permissu vel mandato regio claudendi & aperiendi portus potestatem non habet. Quod de tributo quoq; decernendo itidem nuper constitutum est. Quod ad

Portus.
Prussicæ.

Ec bellum

PER Æ precium nobis visum est,
 coronidis loco hic adijcere nomencla-
 turas & ordinem amplissimi Senatus
 Regu, quemadmodum in comitiis Lublinensi-
 bus ante quatuor annos constitutus est, & non-
 nihil ab antiquo (quem priore libro recensui-
 mus) mutatus, posteaquam Lithuani sese cum
 Polonis penitus coniunxere, & in unum repu-
 blica corpus coaluere. Qui tamen ordo non
 tam accuratè in confessu, quàm in dicendis sen-
 tentiis, & ferendis suffragiis seruatur.

Ee 2

Senato-

Senatorum Regni Poloniæ cum coniunctis
ei ditionibus dignitates & ordo, secun-
dum constitutionem Comitalem
Lublinensem, anno M. D.
LXVIII. editam.

<i>Archiepiscopi duo.</i>		
Gnesnensis.		Palat. { Califfensis.
Leopoliensis.		{ Trocensis.
		{ Siradiensis.
		Castel. Trocensis
		Palat. Lenciciensis
		Capitaneus Samogitię
<i>Episcopi 13.</i>		{ Brestensis
Cracouiensis.		{ Kiouienfis
Vladislaiensis.		{ Iunivladislaiensis
Vilnensis.	} alternatim.	{ Russia
Posnaniensis.		{ Volynensis
Plocensis.	} alternatim.	{ Podolię
Varmiensis.		{ Smolenscensis
Luceoriensis		{ Lublinensis
Præmisliensis		{ Polocensis
Samogitię siue Mednicensis		{ Belsensis
Culmensis		Palat. { Nouogrodensis
Chelmenfis		{ Plocensis
Kiouienfis		{ Vitepscensis
Cameneensis		{ Masouię
		{ Poleensis siue Pod-
		lassenfis
		{ Rauensis
		{ Bresciensis
		{ Culmensis
		{ Mscislaiensis
		{ Marieburgensis
		Brasla-
<i>Palatini cum quibusdam alijs exi-</i> <i>mijs inter eos interfertis 35.</i>		
Castellanus Cracouiensis.		
		{ Cracouiensis.
		{ Posnaniensis.
Palat. { Vilnensis.		{ Sandomiriensis.
Cast. Vilnensis.		

Braslaiensis

Palat. { Pomeranie
Minscensis

Castellani maiores 30.

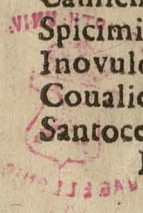
- Posnaniensis
- Sendomiriensis
- Calissiensis
- Voiniciensis.
- Siradiensis
- Lenciciensis
- Samogitię
- Brestensis
- Kiouiensis
- Iunivuladislaiensis
- Leopoliensis
- Volynensis
- Camenecensis
- Smolenscensis
- Lublinensis
- Polocensis
- Belsensis
- Nouogrodensis
- Plocensis
- Vitepscensis
- Czernensis
- Polesensis siue Podlaffenfis
- Rauenfis
- Bresciensis
- Culmensis
- Mscislaiensis
- Elbingensis
- Braslaiensis
- Gdanensis
- Minscensis

Castellani minores 49.

- Sandecensis
- Medirecensis
- Visliciensis
- Biccensis.
- Rogoznensis
- Radomiensis
- Zauichostenfis
- Landensis
- Srcmenfis
- Zarnouiensis
- Malogostenfis
- Velunensis
- Premisliensis
- Calissiensis
- Sanocensis
- Chelmenfis
- Dobrinensis
- Polanecensis
- Pramentensis
- Criuinensis
- Czechouiensis
- Naclensis
- Rospirensis
- Biechouiensis
- Bydgostienfis
- Brezinensis
- Crusiciensis
- Osuienzimensis
- Camienensis
- Spicimiriensis
- Inovulodensis
- Coualensis
- Santocensis

Et 3

Socha-

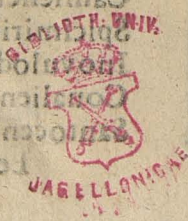

Sohaciouienſis
 Varſauienſis
 Goſtinenſis
 Viſnenſis
 Raciazenſis
 Siepreuſis
 Viſlogtodeniſis
 Ripinenſis
 Sakrocziemenſis
 Ciechanouienſis
 Liuenſis
 Slonenſis
 Lubaciouienſis
 Conarienſis in Siradienſis Palatinatu
 Conarienſis in Lencicienſi
 Conarienſis in Iunivuladiſlauenſi.

Officiales Curia 10.

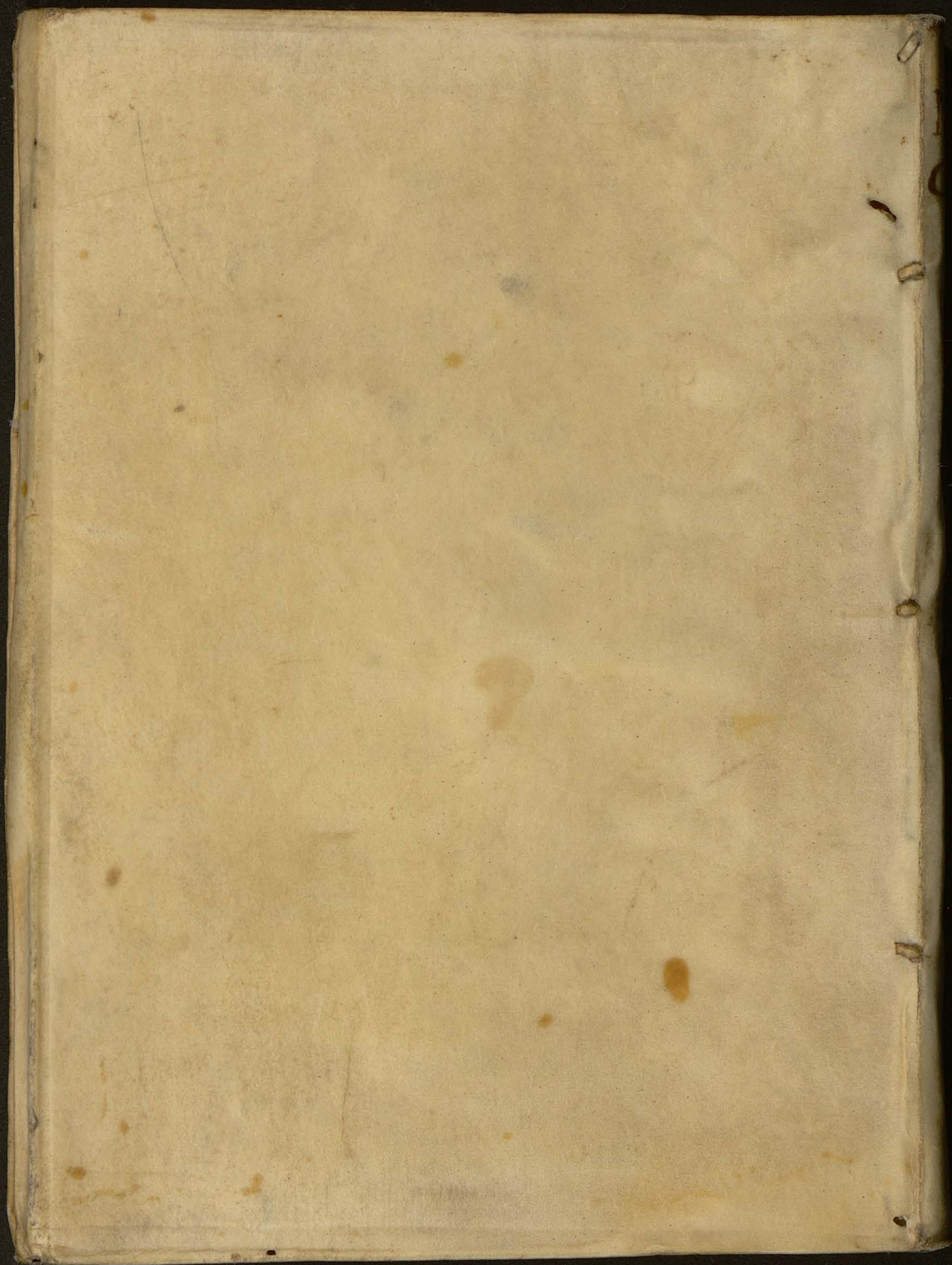
Mareſcalcus Regni Poloniae
 Mareſcalcus Lithuaniae
 Cancellarius Poloniae
 Cancellarius Lithuaniae
 Vicecancellarius Poloniae
 Vicecancellarius Lithuaniae
 Theſaurarius Poloniae
 Theſaurarius Lithuaniae
 Mareſcalcus Curiae Polonicae
 Mareſcalcus Curiae Lithuanicae.

Cracoviensis
 Gnieznowensis
 Cambricensis
 Lublincensis
 Sandomiencensis
 Radomienſis
 Kielceſis
 Zawichostensis
 Lundenſis
 Sieradenſis
 Zarnobienſis
 Malogorzecensis
 Koniensis
 Janinowoladislauensis
 Popielonenſis
 Wyszowienſis
 Czarnocentensis
 Smolnicensis
 Lublincensis
 Polocensis
 Bialensis
 Mowrodzicensis
 Piotrowsis
 Wicpocensis
 Czarnensis
 Polocensis die Pöblenſis
 Lancensis
 Brzeſienſis
 Culmeſis
 Miſiſtanienſis
 Elbigenſis
 Radomienſis
 Gostinenſis
 Mincensis

Socha

Polonia
Cramer